

Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Σχολή Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών:
Διεθνείς Σχέσεις και Πολιτικές
Κατεύθυνση: Διαχείριση Πολιτικών – Διεθνής Πολιτική

Το ζήτημα των Σκοπίων στους Διεθνείς Οργανισμούς, 1990-1995.

Ελληνικές θέσεις, παρεμβάσεις και πρωτοβουλίες.

Βασίλειος Ι. Θώδας

ΚΟΡΙΝΘΟΣ, ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2014

University of Peloponnese
Faculty of Social and Political Sciences
Department of Political Studies and International Relations

Master Program
International Relations and Policies
Specialization: Policy Management – International Politics

**The Question of Skopje in International
Organizations, 1990-1995.**

Greek positions, interventions and initiatives

Vasilios J. Thodas

CORINTH, SEPTEMBER 2014

Εις τα υπομνήματά μου και τα προφορικά μου διαβήματα, δεν έκαμα χρήσιν του όρου «ελληνικά δίκαια». Ο όρος αυτός είναι αισθηματολογικός και οι Ευρωπαίοι δεν τον εννοούν. Ο όρος μου ήτο «δίκαια ελληνικά συμφέροντα», αλλά και συμφέροντα όλης της Ανθρωπότητας.

*Ελευθέριος Βενιζέλος
μετά την Συνθήκη των Σεβρών.*

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα πρωτίστως να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα καθηγήτρια κ. Κωνσταντίνα Μπότσιου για τις πολύτιμες συμβουλές της, τις παρατηρήσεις της, την υπομονή και επιμονή της να με καθοδηγήσει στην εκπόνηση αυτής της μελέτης.

Θερμές ευχαριστίες στον πρ. Πρωθυπουργό Κώστα Σημίτη, στον τ. πρόεδρο της Βουλής των Ελλήνων Βύρωνα Πολύδωρα, στον πρ. υπουργό Εξωτερικών Θεόδωρο Πάγκαλο και στην πρ. υπουργό εξωτερικών Ντόρα Μπακογιάννη για τις ενδιαφέρουσες και κατατοπιστικές συνεντεύξεις που μου παραχώρησαν. Επιπλέον, ευχαριστώ τον Γενικό Γραμματέα της Κ.Ο. του Κ.Κ.Ε. Αχιλλέα Κανταρτζή, το τμήμα Ιστορίας και Τεκμηρίωσης του Κ.Κ.Ε. για τις εμπεριστατωμένες απαντήσεις στα ερωτήματα που τους απήθυνα και τον επιστημονικό συνεργάτη του Ιδρύματος Μουσείου Μακεδονικού Αγώνα, Γιώργο Καλπαδάκη για τις συμβουλές του στη διεξαγωγή της έρευνας.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον διευθυντή της Βιβλιοθήκης της Βουλής των Ελλήνων Ευάγγελο Δρακόπουλο και τους εργαζομένους σε αυτή, οι οποίοι υπήρξαν αρωγοί της προσπάθειάς μου στην ανεύρεση σημαντικών πηγών για την ολοκλήρωση της διπλωματικής εργασίας.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΜΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

A.S.N.O.M.	Αντιφασιστικό Συμβούλιο Λαϊκής Απελευθέρωσης της Μακεδονίας.
Γ.Γ.	Γενικός Γραμματέας.
Γ.Σ.	Γενική Συνέλευση.
Δ.Α.Σ.Ε.	Διάσκεψη για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη.
ΔΕ.Ε.	Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση.
Δ.Σ.Ε.	Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδας.
Ε.Ε.	Ευρωπαϊκή Ένωση.
Ε.Κ.	Ευρωπαϊκή Ένωση.
Ε.Μ.Ε.Ο.	Εσωτερική Μακεδονική Επαναστατική Οργάνωση.
Ε.Ο.Κ.	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα.
Ε.Π.Β.	Επίσημα Πρακτικά Βουλής.
Ε.Σ.Σ.Δ.	Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών.
Η.Π.Α.	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής.
Ι.Μ.Χ.Α.	Ινστιτούτο Μελετών Χερσονήσου του Αίμου.
ΙΣΤΑΜΕ.	Ινστιτούτο Στρατηγικών Μελετών.
Κ.Χ.Η.Ε.	Καταστατικός Χάρτης Ηνωμένων Εθνών.
Κ.Κ.Ε.	Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας.
Κ.Τ.Ε.	Κοινωνία των Εθνών.
Λ.Δ.Μ.	Λαϊκή Δημοκρατία της Μακεδονίας.
Μ.Μ.Ε.	Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης.
Ν.Α.Τ.Ο.	NorthAtlanticTreatyOrganization.
Ν.Δ.	Νέα Δημοκρατία.
Ν.Π.Ι.Δ.	Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου.
Ο.Η.Ε.	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών.
ΠΑ.ΣΟ.Κ.	Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα.
Π.Γ.Δ.Μ.	Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας.
ΠΟΛ.ΑΝ.	Πολιτική Άνοιξη.
Σ.Α.	Συμβούλιο Ασφαλείας.
Σ.Ε.Κ.Ε.	Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα Ελλάδας.
Σ.Δ.Μ.	Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Μακεδονίας.
ΥΠ.ΕΞ.	Υπουργείο Εξωτερικών.
Φ.Ε.Κ.	Φύλο εφημερίδας της Κυβέρνησης.
Ψ.Π.	Ψυχρός Πόλεμος.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το Μακεδονικό ζήτημα υπήρξε σημαντική πτυχή της τελευταίας φάσης του Ανατολικού Ζητήματος και η οθωμανική περιοχή της Μακεδονίας το μήλον της Έριδος μεταξύ Ελλάδας, Βουλγαρίας και Σερβίας. Η εθνοπολιτική διανομή της Μακεδονίας κρίθηκε στους δύο Βαλκανικούς πολέμους και οριστικοποιήθηκε μετά το τέλος και του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Ο Ψυχρός Πόλεμος ανέστειλε τους βαλκανικούς εθνικισμούς στο βωμό της αντιπαράθεσης των δύο συνασπισμών ισχύος γύρω από τις Η.Π.Α. και την Ε.Σ.Σ.Δ. Η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου προσέφερε ένα έντονα πολιτικοποιημένο πλαίσιο για την ανακίνηση ενός Μακεδονικού ζητήματος με νέο περιεχόμενο την ταυτότητα των πληθυσμών της πάλαι ποτέ ομόσπονδης Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας (Σ.Δ.Μ.). Το πρόβλημα για την Ελλάδα ήταν ότι η προσπάθεια κατοχύρωσης εθνικής ταυτότητας για το διάδοχο ανεξάρτητο κράτος της Σ.Δ.Μ. συνέζευξε σλαβομακεδονικά στοιχεία με την ιστορία της αρχαίας Μακεδονίας και κατ' επέκταση με αλυτρωτικές διαθέσεις για την ελληνική Μακεδονία. Έτσι η Ελλάδα, η οποία αποτελούσε στην αρχή της μεταψυχροπολεμικής περιόδου το σταθερότερο κράτος στα Βαλκάνια διολίσθησε σε μακροχρόνια αντιπαράθεση με την Π.Γ.Δ.Μ. (1991-1995) υπονομεύοντας τις σχέσεις της με τους εταίρους της στην Ε.Ε. Οι εσωτερικές - και ενδοκυβερνητικές - συγκρούσεις για το ζήτημα αυτό συνετέλεσαν στην απώλεια ευκαιριών για αμοιβαίως αποδεκτή λύση, ενώ το ζήτημα τελικά «πάγωσε» - μέχρι σήμερα- δημιουργώντας ακόμα μια εκκρεμότητα και, επομένως, ένα ευάλωτο σημείο στην ελληνική εξωτερική πολιτική.

Λέξεις Κλειδιά: Μακεδονικό ζήτημα, μαξιμαλιστική θέση, ρεαλιστική θέση, σύνθετη ονομασία, εμπάργκο, μέτρα οικοδόμησης εμπιστοσύνης, αλυτρωτισμός, ζήτημα των Σκοπίων, Μακεδονική ταυτότητα, «Ενδιάμεση Συμφωνία».

ABSTRACT

The Macedonian question was an important aspect of the last phase of the Eastern question and the Ottoman region of Macedonia “the apple of discord” between Greece, Bulgaria and Serbia. The distribution policy of nations of Macedonia declared the two Balkan wars and finalized after the Second World War. The Cold War suspended Balkan nationalisms on the altar of the confrontation between the two power blocs around the U.S.A. and the U.S.S.R. The dissolution of Yugoslavia after the end of the Cold War offered a highly politicized context to shake a Macedonian question with new content the identity of the people of the erstwhile Socialist Federal Republic of Macedonia (S.D.M.). The problem for Greece is that the effort to safeguard national identity for the successor independent state S.D.M. associated slavomacedonian details with the history of ancient Macedonia and thus irredentist aspirations for Greek Macedonia. So Greece, which was, at the beginning of the post-Cold War period, the stable state in the Balkans fell in long confrontation with F.Y.R.O.M. (1991-1995) undermining its relations with its partners in the E.U. The interior - and Intergovernmental - conflicts on this issue contributed to the loss of opportunities for mutually acceptable solution, while the issue finally "froze" - until now - creating a still pending and, therefore, a vulnerable point in Greek foreign policy.

Keywords: Macedonian question, maximalist position, realist position, compound name, embargo, confidence building measures, irredentism, question of Skopje, Macedonian identity, “Interim Accord”.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	
ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΜΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ	
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	
ABSTRACT	
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄	4
ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ	4
Α.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ	4
Α.2 ΤΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ ΩΣ ΠΤΥΧΗ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΕΘΝΙΚΗΣ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗΣ	4
Α.3 «ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΕΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΕΣ» ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ ΤΟΥ ΨΥΧΡΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ	11
Α.4 ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ	14
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄	15
Η ΕΛΛΗΝΟΣΚΟΠΙΑΝΗ ΔΙΕΝΕΞΗ ΓΙΑ ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΜΕΤΑ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΨΥΧΡΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ	15
Β.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ	15
Β.2 ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ ΤΩΝ ΣΚΟΠΙΩΝ	15
Β.3 ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΩΝ ΣΚΟΠΙΩΝ	17
Β.4 Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ Η ΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΚΟΜΜΑΤΩΝ.	20
Β.5 ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ	25
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ.	26
Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΣΤΟΥΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥΣ	26
Γ.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ	26
Γ.2 Η ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	26
Γ.2.1. ΣΤΗ ΔΙΑΣΚΕΨΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΚΑΙ ΤΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ (Δ.Α.Σ.Ε. / Ο.Α.Σ.Ε)	26
Γ.2.2. ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ	28
Γ.2.3. ΣΤΟΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΕΘΝΩΝ (Ο.Η.Ε.)	33
Γ.3 ΚΥΡΙΑΡΧΕΣ ΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΟ ΖΗΤΗΜΑ	39
Γ.4 ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ	41
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	42

ΕΠΙΜΕΤΡΟ.....	44
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ.....	45
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	74

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι εδαφικές διεκδικήσεις στο γεωγραφικό χώρο της Μακεδονίας από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα έως και τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο υπήρξαν καθοριστικός παράγοντας στην ιστορική διαμόρφωση των διεθνών σχέσεων, των εθνικών ταυτοτήτων και των σχέσεων των βαλκανικών κρατών μέχρι τις μέρες μας. Σε νέα μορφή, «Μακεδονικό Ζήτημα» προέκυψε με την κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού και τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, ως απόρροια της επιδίωξης της πρώην γιουγκοσλαβικής Ομόσπονδης Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας να διεκδικήσει την αυτοδιάθεση και τον αυτοπροσδιορισμό της ως ανεξάρτητο κράτος με την ονομασία «Δημοκρατία της Μακεδονίας».

Η Ελλάδα, ως η χώρα που είχε ενσωματώσει το μεγαλύτερο μέρος της πάλαι ποτέ οθωμανικής Μακεδονίας, βρέθηκε *de facto* στο επίκεντρο της διαμάχης που ξέσπασε στις αρχές της δεκαετίας του 1990 γύρω από το ζήτημα της ονομασίας και της εθνικής ταυτότητας του νέου κράτους. Πρωταγωνίστησε στις σχετικές διεθνείς διεργασίες βάσει της συμμετοχής της στους ευρωατλαντικούς θεσμούς και, με αφετηρία τη σημαντική για τη διεθνή σταθερότητα γεωπολιτική της θέση, αποδύθηκε σε μια έντονη διπλωματική προσπάθεια για τη μη αναγνώριση των Σκοπίων με το όνομα «Μακεδονία». Προσπάθησε να πείσει τους εταίρους της, ως προς την απειλή ή την παράσταση απειλής που δημιουργούσε το νεοσύστατο κράτος για την ίδια και την ευρύτερη περιοχή, μέσω της ιδιοποίησης εθνικής μακεδονικής ταυτότητας.

Κεντρικός στόχος της παρούσας έρευνας είναι να θέσει το πρόβλημα στις ιστορικές και διεθνοπολιτικές του διαστάσεις, να παρουσιάσει τις κυρίαρχες απόψεις που προβλήθηκαν για την αντιμετώπισή του και να αναλύσει τη μέθοδο και τα επιχειρήματα της ελληνικής διπλωματίας. Για το σκοπό αυτό μελετήθηκαν οι τοποθετήσεις, οι επιστολές, οι προτάσεις των εκπροσώπων της Ελλάδας στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε.), στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.) και στη Διάσκεψη για την Ασφάλεια και Συνεργασία στην Ευρώπη (Δ.Α.Σ.Ε.), καθώς και οι εκθέσεις και τα ψηφίσματα αυτών των οργανισμών για το εξεταζόμενο ζήτημα. Οι τρεις αυτοί οργανισμοί έγιναν αποδέκτες των αιτημάτων των Σκοπίων για την ένταξή τους στη διεθνή κοινότητα, αμέσως μόλις αποσχίστηκαν από τη γιουγκοσλαβική Ομοσπονδία και ως εκ τούτου, η Ελλάδα διοχέτευσε την πίεσή της σε αυτούς τους οργανισμούς.

Την έρευνα κατηύθυνε το θεμελιώδες ερώτημα, πώς χειρίστηκε η ελληνική διπλωματία το ζήτημα των Σκοπίων σε αυτούς τους βασικούς διεθνείς οργανισμούς από το

1990 έως το 1995: Ποια επιχειρήματα χρησιμοποίησε, πώς αντιμετωπίστηκε από τη διεθνή κοινότητα και τι αποκόμισε τελικά η Ελλάδα από αυτή τη διπλωματική προσπάθεια.

Ανατρέχοντας στην ελληνική και ξένη βιβλιογραφία διαπιστώσαμε ότι η επιχειρηματολογία και οι περισσότερες πρωτοβουλίες της ελληνικής πλευράς στους διεθνείς οργανισμούς όπου τέθηκε το ζήτημα, επικεντρώθηκαν στα ιστορικά ελληνικά δίκαια και σε ζητήματα ασφάλειας. Αντίθετα, η σλαβομακεδονική διπλωματία έθεσε εμφαστικά το ζήτημα της ταυτότητας ως μέσο αποτροπής του διαμελισμού της χώρας από την Αλβανία και τη Σερβία. Υπάρχει πληθώρα μελετών που ασχολήθηκαν με τις θέσεις των δύο αντιμαχόμενων πλευρών, επιστημονικές μελέτες που κατέδειξαν την κατασκευή μακεδονικής συνείδησης από τον Γίοςιπ Μπροζ Τίτο κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, καθώς επίσης άρθρα, χάρτες και δηλώσεις που πιστοποιούσαν τον αλυτρωτισμό του νέου κράτους.

Όπως θα αναλυθεί παρακάτω, οι δύο ελληνικές κυβερνήσεις που αντιμετώπισαν το ζήτημα εξέφρασαν πανομοιότυπη θέση στη δημόσια σφαίρα, με διαφορές εντοπισμένες κυρίως στην τακτική και στους διπλωματικούς χειρισμούς. Επιγραμματικά θα μπορούσε εδώ να σημειωθεί, ότι επικράτησε η μαξιμαλιστική γραμμή, με βάση την αρχή «όχι Μακεδονία, όχι παράγωγα», απέτρεψε την επίλυση του ζητήματος με συμβιβασμό και οδήγησε σε μία προσωρινή Συμφωνία. Τέλος, τόσο από τη βιβλιογραφία όσο και από τις συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν για την παρούσα έρευνα, αναδεικνύεται ο καίριος ρόλος των ισχυρών χωρών που, μέσα στο μεταβαλλόμενο διεθνές περιβάλλον της πρώιμης μεταψυχροπολεμικής εποχής, επιζητούσαν την ταχύτερη δυνατή επίλυση της ελληνοσκοπιανής διένεξης, για να αποφύγουν την επέκταση της γιουγκοσλαβικής κρίσης στο Νότο. Το γεγονός αυτό λειτούργησε προς όφελος γρήγορων, αλλά πρόχειρων λύσεων. Προσωρινό χαρακτήρα είχε ως εκ τούτου η λύση που προκρίθηκε με την «Ενδιάμεση Συμφωνία» του 1995. Σύμφωνα, επίσης, με αρκετούς αναλυτές όπως, του Ευ. Κωφού, του Θ. Βερέμη, του Σ. Σφέτα, του Σ. Βαλντέν κ.ά. η άκαμπτη θέση έπληξε το κύρος της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής και έβλαψε τα συμφέροντα της Ελλάδας.

Μεθοδολογικά, εκτός από τη μελέτη των δευτερογενών πηγών, πραγματοποιήθηκε αρχειακή έρευνα στο αρχείο της Βουλής των Ελλήνων (πρακτικά της Βουλής και Φ.Ε.Κ.), στα αρχεία του Κ.Κ.Ε., καθώς επίσης και στα ηλεκτρονικά αρχεία του Ο.Η.Ε. και του ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών. Επίσης, μελετήθηκαν οι αρχειακές εκδόσεις των Ιδρυμάτων Κωνσταντίνου Καραμανλή, Ι.Σ.Τ.Α.ΜΕ. (Ανδρέας Παπανδρέου) και Κωνσταντίνου Μητσοτάκη. Δυστυχώς, τα Πρακτικά της Προεδρίας της Δημοκρατίας

παραμένουν ακόμα κλειστά για τη δημόσια έρευνα. Πραγματοποιήθηκαν, παράλληλα συνεντεύξεις με πρόσωπα που είχαν αυξημένο πολιτικό ρόλο στις εξελίξεις του θέματος κατά την εξεταζόμενη περίοδο και είχαν την ευγενική διάθεση να συνδράμουν στην έρευνα με βάση συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο. Στην εκπόνηση της έρευνας συνέβαλαν με τις μαρτυρίες τους ο πρ. πρωθυπουργός Κώστας Σημίτης, ο πρ. υπουργός Εξωτερικών Θεόδωρος Πάγκαλος, η πρ. υπουργός Εξωτερικών Ντόρα Μπακογιάννη, ο τ. Πρόεδρος της Βουλής των Ελλήνων Βύρων Πολύδωρας και το τμήμα Ιστορίας και τεκμηρίωσης του Κ.Κ.Ε.

Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η γένεση και εξέλιξη του Μακεδονικού ζητήματος, στο δεύτερο η μετεξέλιξή του στη σύγχρονη εποχή, οι διπλωματικές ενέργειες της σλαβομακεδονικής διπλωματίας και οι θέσεις της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής, ενώ στο τρίτο παρατίθενται οι ελληνικές διπλωματικές πρωτοβουλίες, παράλληλα με τους σημαντικότερους σταθμούς των εξελίξεων. Ως πρόσθετο υλικό παρουσιάζονται τέλος παραρτήματα με χάρτες, επίσημες δηλώσεις, μνημόνια, ψηφίσματα, προτάσεις, καθώς και η «Ενδιάμεση Συμφωνία» που ισχύει μέχρι σήμερα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ

A.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το Μακεδονικό ζήτημα αναδύθηκε στα μέσα του 19^{ου} αιώνα ως μέρος του ευρύτερου Ανατολικού ζητήματος. Ο αγώνας για την εθνική αποκατάσταση των χριστιανικών εθνών της Βαλκανικής Χερσονήσου γέννησε το Μακεδονικό ζήτημα, το οποίο μέχρι και τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο αποτέλεσε σημείο αναφοράς των σχεδίων τους για εθνική ολοκλήρωση. Από εδαφικό ζήτημα εξελίχθηκε την ψυχροπολεμική περίοδο σε ζήτημα ταυτότητας της Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας (Σ.Δ.Μ), η οποία προσπάθησε να προβάλλει διεκδικήσεις για ολόκληρο το γεωγραφικό χώρο της Μακεδονίας εκθέτοντας μειονοτικές διεκδικήσεις σε βάρος της Ελλάδας και της Βουλγαρίας.

Στις δύο ενότητες που ακολουθούν περιγράφονται και αναλύονται συνοπτικά οι παράγοντες που οδήγησαν στη γένεση και στη μετεξέλιξη του Μακεδονικού ζητήματος μέχρι τη δεκαετία του 1990.

A.2 ΤΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ ΩΣ ΠΤΥΧΗ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΕΘΝΙΚΗΣ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗΣ

Η εθνολογική σύσταση του χριστιανικού πληθυσμού της περιοχής αποτέλεσε πεδίο αντιπαράθεσης μεταξύ Ελλάδας, Βουλγαρίας και Σερβίας, σε συνδυασμό με τη διαρκή αναζήτηση ζωτικού χώρου στην εύφορη γη της Μακεδονίας. Από το Βορρά οι Σέρβοι και οι Βούλγαροι διεκδικούσαν κάθοδο στη θάλασσα και οι Έλληνες διεκδικούσαν τον σιτοβολώνα τους, αλλά και δίοδο προς την Κωνσταντινούπολη με σκοπό την εκπλήρωση της Μεγάλης Ιδέας. Οι περισσότερες διαθέσιμες μελέτες για την εθνοτική δομή του πληθυσμού της Μακεδονίας συγκλίνουν στο συμπέρασμα, ότι οι κυριότερες ομάδες κατά την οθωμανική περίοδο ήταν Έλληνες, Σλάβοι, Τούρκοι, Εβραίοι, Ρομά και Βλάχοι¹. Οι κύριες ομιλούμενες γλώσσες ήταν τα ελληνικά και τα σλαβικά με κάποιες τουρκικές προσμίξεις. Το θρήσκευμα αποτελούσε τη βάση διαχωρισμού των υπηκόων της αυτοκρατορίας (σύστημα μιλλέτ), αλλά η θρησκεία λειτουργούσε και ως ένα είδος εθνικής ταυτότητας και διαχωρισμού από τον «άλλο».²

¹ Danforth D., *Macedonian Conflict, Ethnic Nationalism in a Transnational world*, N.J., Princeton University Press, 1995, p. 64.

² Κωστόπουλος Δ., *Βαλκάνια, Η Οικογεωγραφία της Οργής*, Αθήνα, Στοχαστής, 1993, σελ. 43.

Άλλωστε, τα Βαλκάνια δεν οριοθετούνταν από έθνη-κράτη, αλλά από τον ανταγωνισμό του Ισλάμ με τον κόσμο της Ορθοδοξίας. Ο καθηγητής Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου George Washington, Χάρης Μυλωνάς αναφέρει: «Ο όρος Μακεδονία δεν χρησιμοποιούνταν εκείνη την εποχή από τους Οθωμανούς, και η περιοχή ήταν διοικητικά διαιρεμένη σε βιλαέτια με διαφορετικά ονόματα. Συγκεκριμένα, η γεωγραφική Μακεδονία περικλειόταν στα Βιλαέτια του Μοναστηρίου και της Θεσσαλονίκης, η δε πόλη των Σκοπίων ανήκε στο Βιλαέτι του Κοσσόβου, μικρό μόνο μέρος του οποίου ήταν κομμάτι της γεωγραφικής Μακεδονίας»³. Το «Μακεδονικό Ζήτημα», όπως ονομάζεται στη διεθνή πολιτική το εθνοπολιτικό πρόβλημα της ευρύτερης περιοχής της Μακεδονίας, ξεκινάει ουσιαστικά το 1870 με την ίδρυση της Βουλγαρικής Εξαρχίας. Η Ρωσία πίεσε επιτυχώς την Οθωμανική Αυτοκρατορία να ικανοποιήσει το βουλγαρικό αίτημα για το σχηματισμό μιας ξεχωριστής βουλγαρικής Εκκλησίας αυτονομημένης από το Ελληνορθόδοξο Πατριαρχείο.⁴ Δικαιολογία για το ρήγμα στις ορθόδοξες κοινότητες αποτέλεσε η «καταπίεση» των σλαβόφωνων χωρικών της Μακεδονίας από το Οικουμενικό Πατριαρχείο,⁵ το οποίο συγκάλεσε Πανορθόδοξη Σύνοδο κηρύσσοντας σχισματική τη βουλγαρική Εκκλησία, καταδίκασε τον εθνοφυλετισμό ως αντίθετο με τους κανόνες της Ορθόδοξης Εκκλησίας και κατηγορήσε την Εξαρχία ότι επεδίωκε εθνικιστικούς στόχους⁶.

Η επιλογή μεταξύ Εξαρχίας και Πατριαρχείου ισοδυναμούσε για τους χριστιανικούς πληθυσμούς με επιλογή ελληνικής ή βουλγαρικής ταυτότητας. Το σουλτανικό φερμάνι στις 28 Φεβρουαρίου 1870⁷ προέβλεπε τη δημιουργία δεκατριών αρχιερατικών περιφερειών, την επέκταση της Εξαρχίας και σε άλλες επαρχίες, εφόσον «το όλον ή τουλάχιστον τα δύο τρίτα των ορθοδόξων κατοίκων, θέλουν να υπόκεινται εις την βουλγαρικήν εξαρχίαν», καθώς και το δικαίωμα να ιδρυθεί βουλγαρικός ναός οπουδήποτε συγκέντρωνε το 1/3 του τοπικού ποιμνίου.⁸ Οι δύο τελευταίοι όροι ήταν η αιτία των βουλγαρικών επιδρομών σε βάρος Ελλήνων και Σέρβων στην προσπάθειά τους να αποσπάσουν δηλώσεις των 2/3 των κατοίκων ότι είναι *εξαρχικοί*. Στην περιοχή της σημερινής ελληνικής Μακεδονίας, οι Βούλγαροι δεν μπορούσαν να συγκεντρώσουν τα απαιτούμενα 2/3, ώστε να εγκαταστήσουν επισκοπές και ανέθεταν σε επιτρόπους (βικάριους) να πείσουν τους κατοίκους να υπαχθούν στην Εξαρχία.

³ Γκατζούλη Ν., Συζήτηση στο Πανεπιστήμιο YALE για το Μακεδονικό ζήτημα. <http://apodimos.net/arthra/09/May/htm>, 8 Απριλίου 2014.

⁴ Barker E., *Macedonia, It's a place in Balkan power politics*, Royal Institute of International Affairs, London, Chatham house, 1950, p. 7.

⁵ Μαζάουερ Μ., *Τα Βαλκάνια*, Αθήνα, Πατάκης, 2002, σελ. 119.

⁶ Τσαπάρας Σ., *Μακεδονία και το Μακεδονικό Πρόβλημα*, Αθήνα, Λιβάνης, 1996, σελ. 95.

⁷ Όλες οι ημερομηνίες μέχρι το 1923 αναγράφονται με το παλιό ημερολόγιο.

⁸ Γκολίτσης Δ., *Τα χωριά Βορειανατολικά της Λίμνης της Καστοριάς (1870-1908)*, Καστοριά, Δούκης, 1992, σελ. 3.

Ωστόσο, παρά τις βουλγαρικές θηριωδίες, ο πληθυσμός έμεινε στις περισσότερες κοινότητες πιστός στο Οικουμενικό Πατριαρχείο, διακηρύσσοντας έτσι εμμέσως την ελληνική του εθνική συνείδηση.⁹ Σύμφωνα με την οθωμανική απογραφή του 1904, σε όλη τη Μακεδονία οι ορθόδοξοι Χριστιανοί ήταν μοιρασμένοι σε 648.962 Έλληνες πατριαρχικούς, 557.734 Βούλγαρους εξαρχικούς και 167.601 Σέρβους (Σέρβικη Εκκλησία). Στα δύο βιλαέτια Θεσσαλονίκης και Μοναστηρίου οι Έλληνες πατριαρχικοί ήταν πλειοψηφία, ενώ στο Σαντζάκι των Σκοπίων υπερείχαν οι Βούλγαροι εξαρχικοί.¹⁰

Οι βουλγαρικές εθνικές διεκδικήσεις στη Μακεδονία είχαν όμως διατυπωθεί πολύ νωρίτερα σε κείμενα Σλάβων ιστορικών και γεωγράφων, κυρίως πανσλαβιστών, που εμφάνιζαν ως Βουλγάρους τους κατοίκους της Μακεδονίας μέχρι και τη Θεσσαλονίκη.¹¹ Ξεδιπλώθηκαν πλήρως με τη Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου το Μάρτιο του 1878, η οποία παραχωρούσε το μεγαλύτερο τμήμα της Μακεδονίας στη Βουλγαρία, πυροδοτώντας ανταγωνιστικούς εθνικισμούς που έπνιξαν στο αίμα τα Βαλκάνια.¹²

Το Συνέδριο του Βερολίνου τον Ιούλιο του 1878 αποκατέστησε μεν την οθωμανική κυριαρχία στη Μακεδονία,¹³ συνετέλεσε δε στην ανάδειξη του Μακεδονικού ζητήματος σε θέμα διεθνούς ενδιαφέροντος.¹⁴ Οι ρυθμίσεις του Συνεδρίου ενέτειναν τους βαλκανικούς ανταγωνισμούς, ιδιαίτερα μετά την ίδρυση της Βουλγαρικής Ηγεμονίας.¹⁵ Το 1885 η Βουλγαρία προσάρτησε πραξικοπηματικά την Ανατολική Ρωμυλία,¹⁶ ενισχύοντας ταυτόχρονα τις εθνικιστικές οργανώσεις, κυρίως την Εσωτερική Μακεδονική Επαναστατική Οργάνωση (E.M.E.O.), το 1893, και την Κεντρική Επιτροπή, το 1895, οι οποίες διεξήγαν ένοπλες επεμβάσεις στην τουρκοκρατούμενη Μακεδονία.¹⁷

Η βουλγαρική πολιτική, η οποία αρχικά εστίαζε στη δημιουργία ανεξάρτητης Εκκλησίας, ώστε να απομακρύνει τους σλαβόφωνους από την ελληνική επιρροή του Πατριαρχείου, στη συνέχεια, με εμπνευστή το Βούλγαρο επαναστάτη Γκότσε Νέλτσεφ επιδίωξε την αυτονόμηση της Μακεδονίας με απώτερο στόχο την ενσωμάτωσή της στο βουλγαρικό κράτος.¹⁸

⁹ Νανάκης Α., *Οικουμενικού Πατριαρχείου Νεότερα Ιστορικά*, Θεσσαλονίκη, Έκφραση, 2000, σελ. 172.

¹⁰ Παπαδημητρόπουλος Δ., *Η Ελλάδα στη Βαλκανική κρίση*, Αθήνα, Πόλις, 1994, σελ. 82.

¹¹ Wilkinson H., *Maps and Politics of the Ethnographic Cartography of Macedonia*, Liverpool, University Press, 1951, p.31.

¹² Zotiades G., *Macedonian Controversy*, Thessaloniki, Society of Macedonian Studies, 1954, p.8.

¹³ Χάρτης 1. Παράρτημα Ι.

¹⁴ Κονταρίνης Δ., «Μακεδονικό ζήτημα», denniskontarinis@yahoo.com. Νέα Υόρκη, Ιανουάριος, 2008, 8 Απριλίου 2014.

¹⁵ Λυγερός Στ., *Εν ονόματι της Μακεδονίας*, Αθήνα, Λιβάνης, 2008, σελ. 23.

¹⁶ Χάρτης 2. Παράρτημα Ι.

¹⁷ Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, Μ., *Μακεδονικό ζήτημα*, Αθήνα, Ελληνική Επιτροπή Σπουδών Νοτιανατολικής Ευρώπης, 1992, σελ. 7.

¹⁸ Κωφός Ευ., «Ελληνικό κράτος και Μακεδονικές ταυτότητες 1950-2005», στο *Μακεδονικές ταυτότητες στο χρόνο*, Αθήνα, Ίδρυμα Μουσείου Μακεδονικού Αγώνα, Πατάκης, 2008, σελ. 241-245.

Η τουρκική πολιτική στόχευε στη διατήρηση του *status-quo* και χρησιμοποιούσε ικανοποιητικά τη μέθοδο του «διαίρει και βασίλευε» στις ήδη διασπασμένες χριστιανικές κοινότητες, επιδεικνύοντας πάντως ανοχή στα εγκλήματα κατά του ελληνικού πληθυσμού.¹⁹ Επεδίωκε ουσιαστικά την αποδυνάμωση του ελληνικού στοιχείου, επειδή είχε αντιληφθεί τη δύναμη του ελληνισμού στον πολιτιστικό και οικονομικό τομέα, αλλά και επειδή θεωρούσε ότι κινδύνευε περισσότερο από ένα μικρό ελληνικό ανεξάρτητο κράτος παρά από τον κυοφορούμενο βουλγαρικό εθνικισμό. Από το 1893, διαισθανόμενη την αυξανόμενη βουλγαρική απειλή, η Πύλη στράφηκε με αγριότητα κατά των εξαρχικών ανακόπτοντας τη διείσδυση βουλγαρικών ανταρτικών σωμάτων στη Μακεδονία.²⁰

Η σερβική πολιτική ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1860, προσανατολίστηκε στην αποσύνδεση των Μακεδόνων από τους Βουλγάρους με πρωταγωνιστή το σλαβολόγο καθηγητή Μίλαν Μιλόγιεβιτς.²¹ Χάρτες και βιβλία σερβικής προέλευσης, παρουσίαζαν ως Σέρβους τους κατοίκους της Μακεδονίας ταυτίζοντας το σερβικό έθνος με τα όρια του μεσαιωνικού σερβικού κράτους.²² Με την προβολή του σερβικού μεγαλοϊδεατισμού οι Σέρβοι αποσκοπούσαν να θέσουν όρια στη βουλγαρική επεκτατικότητα και να θεμελιώσουν δικαίωμα στη διεκδίκηση των εδαφών της Μακεδονίας.

Το ελληνικό ενδιαφέρον για την τύχη των ελληνικών πληθυσμών της τουρκοκρατούμενης Μακεδονίας εντατικοποιήθηκε υπό την απειλή της βουλγαρικής διείσδυσης. Τόσο ο ελληνικός Τύπος της εποχής όσο και πολλοί λόγιοι απάντησαν στη σερβική και βουλγαρική προπαγάνδα.²³ Η διεθνής συγκυρία και η έλλειψη συντονισμού των ελληνικών κυβερνήσεων σε συνδυασμό με άλλα ανοιχτά εδαφικά ζητήματα (Κρητικό, Ηπειρωτικό) δεν επέτρεψαν στην Ελλάδα να αναλάβει συστηματική ένοπλη δράση στη Μακεδονία πριν την έλευση του 20^{ου} αιώνα.²⁴ Το Μάιο του 1904 ιδρύθηκε στην Αθήνα το Μακεδονικό Κομιτάτο και ακολούθησαν αποστολές ελληνικών ενόπλων σωμάτων στη Μακεδονία με τη συγκατάθεση της κυβέρνησης του Γεωργίου Θεοτόκη. Ο αιφνίδιος θάνατος του Παύλου Μελά στο χωριό Στάτιστα (σημερινό Μελά) της Καστοριάς από τουρκικό απόσπασμα στις 13 Οκτωβρίου 1904 λειτούργησε συσπειρωτικά πολλαπλασιάζοντας τους εθελοντές του Μακεδονικού Αγώνα.²⁵ Το Μακεδονικό Κομιτάτο διηύθυνε τον ένοπλο αγώνα

¹⁹ Βακαλόπουλος Κ., *Μακεδονικό ζήτημα*, Θεσσαλονίκη, Παρατηρητής 1989, σελ. 84.

²⁰ Ο. π., σελ. 86.

²¹ Γούναρης Β., *Το Μακεδονικό ζήτημα από τον 19^ο έως τον 21^ο αιώνα*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2010, σελ. 27.

²² Ο. π., σελ. 36.

²³ Ο. π., σελ. 31.

²⁴ Βακαλόπουλος, *Μακεδονικό ζήτημα*, σελ. 79.

²⁵ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ' ΙΔ' Αθήνα, Εκδοτική Αθηνών, 1972, σελ. 239-241.

στη Μακεδονία με επιτυχία, στηριζόμενο στην αμέριστη συμπαράσταση του ελληνικού πληθυσμού της Μακεδονίας και σ' ένα άρτια οργανωμένο δίκτυο πληροφοριών, προμήθειας, μεταφοράς και διανομής όπλων και πυρομαχικών.²⁶

Ο Μακεδονικός αγώνας τερματίστηκε το 1908 από το κίνημα των Νεότουρκων, το οποίο εξήγγειλε φιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις, αλλά ουσιαστικά αποσκοπούσε στη μετεξέλιξη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας σε ενιαίο εθνικό κράτος.²⁷ Η εθνικιστική πολιτική των Νεότουρκων εκδηλώθηκε με την επιχείρηση εκτουρκισμού των πληθυσμών του ευρωπαϊκού τμήματος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, οδηγώντας τα χριστιανικά έθνη των Βαλκανίων στη σύμπτυξη βαλκανικού μετώπου για μια ευρύτερη πολεμική σύρραξη με τους Τούρκους.²⁸ Από το Φεβρουάριο μέχρι τον Αύγουστο του 1912 η Βαλκανική Συνεννόηση έλαβε σάρκα και οστά μέσα από την υπογραφή διμερών συνθηκών συμμαχίας μεταξύ της Βουλγαρίας, της Σερβίας, της Ελλάδας και του Μαυροβουνίου, θέτοντας στο στόχαστρό της την Οθωμανική Αυτοκρατορία, παρά τις αντιρρήσεις των Μεγάλων Δυνάμεων.²⁹ Η επιτυχής για τη βαλκανική συμμαχία έκβαση του Α΄ Βαλκανικού Πολέμου ολοκληρώθηκε με τη Συνθήκη του Λονδίνου το Μάιο του 1913, με την οποία πιστοποιήθηκε η έξωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας από τη Μακεδονία, χωρίς όμως να λυθούν οι εδαφικές διαφορές. Η Βουλγαρία διεκδικούσε στη Μακεδονία εδάφη, τα οποία είτε είχε καταλάβει ο ελληνικός στρατός είτε είχαν περιέλθει στην κατοχή της Σερβίας.

Ο Β΄ Βαλκανικός Πόλεμος εκδηλώθηκε στις 16 Ιουνίου 1913 και κατέληξε στις 18 Ιουλίου 1913 με συντριπτική ήττα της Βουλγαρίας.³⁰ Με τη Συνθήκη του Βουκουρεστίου στις 28 Ιουλίου 1913 διπλασιάστηκαν σχεδόν η γεωγραφική έκταση και ο πληθυσμός της Ελλάδας.³¹ Οι ανεκπλήρωτες, όμως, εθνικές προσδοκίες των βαλκανικών χωρών έμελλαν να τεθούν σε νέα δοκιμασία στο πλαίσιο του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Η Ελλάδα βρέθηκε στο πλευρό των νικητών, ενώ οι βασικοί ανταγωνιστές της, η Βουλγαρία και η Οθωμανική Αυτοκρατορία, βρέθηκαν στο στρατόπεδο των ηττημένων. Στις 14 Νοεμβρίου 1919 η Αντάντ και η Βουλγαρία υπέγραψαν τη Συνθήκη του Νείγυ, με την οποία η Βουλγαρία υποχρεώθηκε να παραιτηθεί από τη διεκδίκηση της Ανατολικής Μακεδονίας και των θέσεων της στη Δυτική Θράκη υπέρ των «Προεχουσών Δυνάμεων».³² Η παραίτηση αυτή είχε ως αποτέλεσμα

²⁶ Daikin D, *Greek struggle in Macedonia 1897-1913*, Thessaloniki, Institute for Balkan studies, 1993,p.221.

²⁷ Τριάρχης Φ, «Αγώνας στην Ανατολική Μακεδονία», Αθήνα, *Ιστορία*, Μάρτιος 1992,τ.286, σελ. 31.

²⁸ Σκουλάτος, Δημακόπουλος, Κόνδης., *Ιστορία νεότερη και σύγχρονη*, Αθήνα ,1789-1909, Ο.Ε.Δ.Β., 1992, σελ. 54.

²⁹ Δορδανάς Σ., «Βαλκανικά Σύμφωνα φιλίας 1913-2011», στο *Βαλκάνια 1913-2011*, Θεσσαλονίκη, Κυριακίδης Α.Ε. 2012, σελ.119.

³⁰ Γιαννακάς Ι., *Βόρειος Μακεδονία η απάντηση στα Σκόπια*, Αθήνα, Πελασγός, 1992, σελ. 61.

³¹ Χάρτης 3, Παράρτημα Ι.

³² *Ελληνική Ιστορία*, Αθήνα, Εκδοτική Αθηνών, 2007, σελ. 652-653.

τη μετέπειτα παραχώρηση των εδαφών αυτών στην Ελλάδα με την Συνθήκη των Σεβρών (1920) και τον αποκλεισμό της Βουλγαρίας από το Αιγαίο Πέλαγος.³³ Έτσι, ο χώρος που αποτελούσε τη Μακεδονία της Οθωμανικής περιόδου αποδόθηκε τελικά στη Σερβία, στη Βουλγαρία, στην Αλβανία και στην Ελλάδα³⁴ σε ποσοστά 38.32%, 9.11% , 1% και 51.57% αντίστοιχα.³⁵ Το 1912 στην ελληνική Μακεδονία κατοικούσαν 513.000 Έλληνες, 475.000 Μουσουλμάνοι και 179.000 Σλάβοι κυρίως Βούλγαροι.³⁶ Το 1926 μετά τη Μικρασιατική καταστροφή και τις ανταλλαγές πληθυσμών η στατιστική υπηρεσία της Κ.Τ.Ε απέγραψε 1.341.000 Έλληνες, 2.000 Μουσουλμάνους, 77.000 Βούλγαρους, 91.000 διάφορους (κυρίως Εβραίους), καθιστώντας την Ελλάδα το πιο ομοιογενές εθνολογικά κράτος στα Βαλκάνια.³⁷

Κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου, η Κομμουνιστική Διεθνής (Comintern) υποστήριξε τη σύσταση ανεξάρτητου «Μακεδονικού κράτους» όχι στη βάση εθνικής «μακεδονικής συνείδησης», δεδομένου ότι έπρεπε να περιλάβει στην επικράτειά του συμπαγή ελληνικό πληθυσμό, αλλά στα πλαίσια της πολιτικής της Ε.Σ.Σ.Δ. περί αυτοδιάθεσης των μειονοτήτων.³⁸ Το Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα Ελλάδας (Σ.Ε.Κ.Ε.) στο τρίτο έκτακτο συνέδριό του υιοθέτησε ότι, «τα συνθήματα που διατύπωσε η 6^η και η 7^η Βαλκανική κομμουνιστική συνδιάσκεψη, το 1924 (ενιαία και ανεξάρτητη Μακεδονία), (ενιαία και ανεξάρτητη Θράκη), είναι τελείως ορθά και αληθινά επαναστατικά».³⁹ Το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας (Κ.Κ.Ε.) το 1927 διατύπωσε την άποψη ότι, «το καλύτερο μέσο για την πάλη μας εναντίον των ιμπεριαλιστικών τάσεων Σερβίας και Βουλγαρίας, είναι η προπαγάνδα του συνθήματος ανεξάρτητη Μακεδονία και Θράκη».⁴⁰ Η αντίδραση της κυβέρνησης του Ελευθερίου Βενιζέλου στο θέμα αυτό εκδηλώθηκε με το νόμο 4229/29 (ιδιώνυμο), που έθετε στην παρανομία το Κ.Κ.Ε. συνδέοντας ουσιαστικά το κόμμα με όσους υπονόμειαν την

³³ Κοραντής, Α., *Διπλωματική Ιστορία της Ευρώπης*, Αθήνα, Ελευθερη Σκέψις, 1996, τ. 1ος, σ.119.

³⁴ Χάρτης 4, Παράρτημα Ι.

³⁵ Τα ποσοστά αυτά προκύπτουν από τη χαρτογράφηση των γεωγραφικών ορίων της Μακεδονίας στο τέλος του 19^{ου} αιώνα. Βόρεια εκτεινόταν μέχρι την πόλη των Σκοπίων, ανατολικά μέχρι την οροσειρά της Ροδόπης και την κοιλάδα του Νέστου, νότια μέχρι την Πιερία και δυτικά ορίζονταν από τον ορεινό όγκο της Πίνδου.

Γούναρης, *Το Μακεδονικό*, σελ. 14-15.

³⁶ Κωστόπουλος, *Βαλκάνια*, σελ.48.

³⁷ Ηλιαδάκης Τ., *Από το Μακεδονικό, στη νέα τάξη και το σκοπιανό*, Αθήνα, Παπαζήσης, 1995, σελ. 75.

³⁸ Prevelakis, G., "The return of the Macedonian Question", στο Carter F.– Norris H., *The changing Shape of the Balkans*, London, UCL Press, 1996, p. 141.

³⁹ Πρακτικά, (26/11-3/12/1924) Αθήνα, Έκδοση του Ιστορικού Τμήματος του Κ.Κ.Ε., 1991, σελ.133-135.

⁴⁰ 3^ο Συνέδριο Κ.Κ.Ε., Μάρτιος 1927, Το Κ.Κ.Ε., Επίσημα Κείμενα,(1925-1928), Σύγχρονη Εποχή, χ. χ., τ. 2ος, σελ. 208-209.

ελληνικότητα της Μακεδονίας και Θράκης.⁴¹ Από το 1935 και μετά το Κ.Κ.Ε. εγκατέλειψε αυτές τις θέσεις υποστηρίζοντας την ισονομία των μειονοτήτων στην ελληνική επικράτεια.⁴²

Την παραμονή του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου τα Βαλκάνια έμοιαζαν πιο εύθραυστα από ποτέ. Η γρήγορη κατάρρευση της Γιουγκοσλαβίας και ακολούθως η γερμανική εισβολή στην Ελλάδα, επέτρεψαν στη Βουλγαρία να πραγματοποιήσει το όνειρο της κυριαρχίας επί των γειτονικών της περιοχών. Ο Χίτλερ ανέθεσε στη Βουλγαρία τη διοίκηση της γιουγκοσλαβικής Μακεδονίας, της ελληνικής ανατολικής Μακεδονίας, καθώς επίσης και της δυτικής Θράκης.⁴³ Στην τότε επαρχία του Βαρδάρη, κατόπιν Λαϊκή Δημοκρατία της Μακεδονίας (Λ.Δ.Μ.), ο βουλγαρικός στρατός κατοχής εισήλθε ως απελευθερωτής και έτυχε θερμής υποδοχής από μεγάλο μέρος του σλαβικού πληθυσμού,⁴⁴ ενώ αντίθετα, στην ελληνική ανατολική Μακεδονία η ανταπόκριση υπήρξε απογοητευτική για τους Βουλγάρους.⁴⁵

Η μεταπολεμική σοσιαλιστική Γιουγκοσλαβία έδωσε προτεραιότητα στην καταπολέμηση κάθε έκδηλου φιλοβουλγαρισμού στη γιουγκοσλαβική Μακεδονία με στόχο ένα μεγαλόπνοο σχέδιο ενσωμάτωσης της ελληνικής και βουλγαρικής Μακεδονίας σε μια γιουγκοσλαβική ομοσπονδία, με τη βοήθεια και στήριξη των αδελφών κομμουνιστικών κομμάτων Ελλάδας και Βουλγαρίας.⁴⁶ Η ίδρυση, το 1945 της ομόσπονδης Λαϊκής Δημοκρατίας της Μακεδονίας (Λ.Δ.Μ.), γνωστής μέχρι τότε με το όνομα Vardaska Banovina (περιοχή του ποταμού Βαρδάρη),⁴⁷ έθετε σε νέα βάση το Μακεδονικό ζήτημα. Διαβλέποντας τις πιθανές διαβρωτικές επιπτώσεις στη σταθερότητα των Βαλκανίων, ο υπουργός Εξωτερικών των Η.Π.Α. Έντουαρντ Ρ. Στετίνιους (1944)⁴⁸ σχολίαζε τότε: «*Η κυβέρνηση των Η.Π.Α. θεωρεί ότι συζήτηση περί Μακεδονικού έθνους, εθνικής συνείδησης και πατρίδας ισούται με δημαγωγία που δεν υποκρύπτει εθνική ή πολιτική πραγματικότητα, αλλά επεκτατικές διαθέσεις εναντίον της Ελλάδας*».⁴⁹ Στην πραγματικότητα η Γιουγκοσλαβία και λιγότερο η Βουλγαρία ενεθάρρυναν και συνέδραμαν το Κ.Κ.Ε. με στρατιωτική βοήθεια κατά τη

---

⁴¹ Αρ.1παρ.1. «*Οστις επιδιώκει την εφαρμογήν ιδεών εχουσών ως έκδηλον σκοπόν την δια βιαιών μέσων ανατροπήν του κρατούντος κοινωνικού συστήματος ή την απόσπασιν μέρους εκ του όλου της Επικράτειας, ή ενεργεί υπέρ της εφαρμογής αυτών προσηλυτισμόν, τιμωρείται με φυλάκισιν 6 μηνών.. ή με εκτοπισμό μέχρι δύο ετών*», ΦΕΚ Α΄ 245/25/07/1929,σελ.2155.

⁴² Σφέτσας Σ., «Σερβία και Γιουγκοσλαβία-Ελλάδα»,στο*Βαλκάνια 1913-2011*, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη, Αφοί Κυριακίδη, 2012, σελ.145.

⁴³ Castellan G., *History of the Balkans*, New York, Columbia University Press, 1992, p. 451.

⁴⁴ Σφέτσας Σ.- Κεντροτής Κ., *Σκόπια, Σε αναζήτηση ταυτότητας και διεθνούς αναγνώρισης*, Θεσσαλονίκη, ΙΜΧΑ, 1994, σελ. 47.

⁴⁵ Κολιόπουλος Ι., «Η Μακεδονία στη δίνη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου», Ίδρυμα Μουσείου Μακεδονικού Αγώνα», <http://www.imma.edu.gr/imma/history/14.html>, 10 Ιουνίου 2014.

⁴⁶ Σαρλής Π., *Η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας*, Αθήνα, ANUBIS, 1993, σελ. 129.

⁴⁷ Zotiades, *Macedonian Controversy*, pp. 77-82.

⁴⁸ ΠαράρτημαΠ.

⁴⁹ Σαρτζετάκης Χ., «Μακεδονικό ζήτημα και το πρόβλημα με τα Σκόπια», Αθήνα, *Εθνικές επάλξεις*, 2006, τ. 70, σελ. 7.

διάρκεια του ελληνικού εμφυλίου,⁵⁰ αυξάνοντας τις πιθανότητες για ενσωμάτωση της Μακεδονίας στην Γιουγκοσλαβική ομοσπονδία και ένταξη της Ελλάδας στο ανατολικό μπλοκ.

A.3 «ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΕΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΕΣ» ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ ΤΟΥ ΨΥΧΡΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Το Μακεδονικό ζήτημα άλλαξε μορφή στον Ψυχρό Πόλεμο κυρίως αφότου η Κομμουνιστική, το 1948 απέπεμψε τον Τίτο, ο οποίος ανησύχησε από ενδεχόμενη αναβίωση του παλαιού σχεδίου της Κομμουνιστικής για την ίδρυση Μακεδονικής Ομοσπονδίας προσδεμένης στη Βουλγαρία.⁵¹ Η σοβιετική πίεση εναντίον του μάλλον επέσπευσε τη δημιουργία «μακεδονικής γλώσσας και εθνότητας» μέσα στα όρια της Γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδίας.⁵² Την ίδια περίοδο, στα Σκόπια ιδρύθηκε το Ινστιτούτο Εθνικής Ιστορίας, με σκοπό τη συλλογή αρχείων και την καταγραφή της ιστορίας του «μακεδονικού έθνους».⁵³ Η συγγραφή της πρώτης γραμματικής της «μακεδονικής γλώσσας» χρησιμοποίησε ως βάση τη βουλγαρική, με σερβικές προσμίξεις, προκειμένου να ξεχωρίσει και να καταστεί επίσημη γλώσσα του ομόσπονδου κράτους.⁵⁴ Η Βουλγαρία, από το 1948 και μετά, παραμέρισε τις όποιες εδαφικές διεκδικήσεις στην ευρύτερη Μακεδονία δηλώνοντας δημοσίως ότι δεν υπάρχει μακεδονική εθνότητα, ότι η γλώσσα που χρησιμοποιείται είναι μια εκσερβισμένη βουλγαρική διάλεκτος,⁵⁵ ότι στη Μακεδονία του Πιρίν κατοικούν Βούλγαροι και ότι στην Ελλάδα δεν υφίσταται σλαβική μειονότητα.⁵⁶

Η ένταξη της Ελλάδας στο Ν.Α.Τ.Ο., το 1952, προσέφερε εγγυήσεις για τα βόρεια σύνορά της, ενώ η ευπρόσδεκτη για τις Η.Π.Α. υπογραφή του τριμερούς Βαλκανικού Συμφώνου μεταξύ Άγκυρας, Αθήνας και Βελιγραδίου (1953-1954) έβαλε προσωρινά στο περιθώριο το Μακεδονικό Ζήτημα.⁵⁷ Ο Τίτο όμως, δεν παρέλειπε να το χρησιμοποιεί ως μέσο διπλωματικής πίεσης προς την Ελλάδα και κυρίως προς τη Βουλγαρία.⁵⁸

⁵⁰ Ρίστοβιτς Μ., «Το ζήτημα της Γιουγκοσλαβικής στρατιωτικής βοήθειας στον Δ.Σ.Ε.», στο Μουρέλος Ι.-Μιχαηλίδης Ι., *Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2007, σελ. 115.

⁵¹ Kofos. E., «The Making of Yugoslavia's People's Republic of Macedonia», στο *Macedonia past and present*, Thessaloniki, Institute for Balkan Studies, 1992, p.158.

⁵² Barker, *Macedonia*, p. 120.

⁵³ Γούναρης, *Μακεδονικό ζήτημα*, σελ. 72.

⁵⁴ Necak L., *Linguistic Aspect of ethnic in Yugoslavia. The former and future*, Washington, UNRISD, 1995, p.112.

⁵⁵ Κολιόπουλος Ι.-Μιχαηλίδης Ι., *Το Μακεδονικό στα ξένα Αρχεία*, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, Αθήνα, Μίλητος, 2008 σελ. 158.

⁵⁶ Μάρτης Ν., *Πλαστογράφηση της Ιστορίας της Μακεδονίας*, Αθήνα, Ευρωεκδοτική 1983, σελ. 79.

⁵⁷ Βαλντέν Σ., *Ελλάδα-Γιουγκοσλαβία - Γέννηση και εξέλιξη μιας κρίσης*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1991, σελ. 11.

⁵⁸ Prevelakis, G., «Return of the Macedonian Question», p. 145.

Τη δεκαετία του 1950 οι τριβές στις σχέσεις Γιουγκοσλαβίας Ελλάδας προέρχονταν κυρίως από περιστασιακές αναφορές της πρώτης στην ύπαρξη σλαβομακεδονικής μειονότητας στη δυτική Μακεδονία. Στην ελληνική πολιτική κυριάρχησε η άποψη ότι δεν υπάρχει σλαβομακεδονική μειονότητα στην Ελλάδα και ότι οι 42.000 κάτοικοι (1952) που μιλούσαν εκτός της ελληνικής γλώσσας και ένα σλαβικό ιδίωμα, (μίγμα ελληνικών, σερβικών και βουλγαρικών λέξεων χωρίς γραμματική) ήταν πλήρως αφομοιωμένοι Έλληνες.⁵⁹ Αναφορικά με τη «μακεδονική γλώσσα», η επίσημη θέση, όπως εκφράστηκε από τον υπουργό Εξωτερικών Ευάγγελο Αβέρωφ, ήταν ότι η οργάνωση και οι γλώσσες της Γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδίας αποτελούσαν εσωτερικό της ζήτημα.⁶⁰ Το καλοκαίρι του 1960 ο σκοπιανός Τύπος διαμαρτυρήθηκε για τα προσκόμματα που έφερναν οι τοπικοί άρχοντες της δυτικής Μακεδονίας στους Σλαβομακεδόνες να μιλούν τη σλαβική τους διάλεκτο.⁶¹

Τη δεκαετία του 1960, η Γιουγκοσλαβία αποκατέστησε σε μεγάλο βαθμό τις σχέσεις της με την Ε.Σ.Σ.Δ. εξαιτίας της αποσταλινοποίησης του καθεστώτος από τον Νικότα Χρουστσόφ. Ταυτόχρονα ηγήθηκε της κίνησης των Αδεσμεύτων Κρατών, ώστε να μην εξαρτάται πλέον από την αμερικανική στρατιωτική βοήθεια και το τριμερές Βαλκανικό Σύμφωνο, το οποίο είχε ήδη αποδυναμωθεί λόγω της διαμάχης Ελλάδας - Τουρκίας στο Κυπριακό ζήτημα. Η διεθνής της θέση επέτρεπε στη Γιουγκοσλαβία να παρέχει ενεργό στήριξη στις σλαβομακεδονικές οργανώσεις, εγκαινιάζοντας έτσι την προβολή της σλαβομακεδονικής εκδοχής για τη Μακεδονία στο διεθνή διπλωματικό χώρο.⁶² Ωστόσο, η ελληνική πολιτική έδινε μικρότερη σημασία στο θέμα αυτό τότε και πολύ μεγαλύτερη στο ότι η Γιουγκοσλαβία συνέβαλλε αποφασιστικά στη διασφάλιση ψήφων από χώρες του Κινήματος των Αδεσμεύτων υπέρ των ελληνικών θέσεων για το Κυπριακό στον Ο.Η.Ε.⁶³ Το βεβαρημένο ιστορικό του «Μακεδονικού» και η συνακόλουθη ευαισθησία της ελληνικής κοινής γνώμης είχαν ως αποτέλεσμα την υπογραφή μυστικής συμφωνίας το 1962 μεταξύ Ελλάδας- Γιουγκοσλαβίας, η οποία προωθούσε τη μη ανακίνηση θεμάτων ικανών να βλάψουν τις διμερείς σχέσεις και την αντιμετώπισή των όποιων προστριβών με απευθείας συνεννόηση.⁶⁴ Το 1967 ανακηρύχτηκε αυτοκέφαλη η «Μακεδονική Ορθόδοξη Εκκλησία»,

⁵⁹ Βαλντέν, *Ελλάδα-Γιουγκοσλαβία*, σελ.22.

⁶⁰ Ο. π., σελ.23.

⁶¹ Κωστόπουλος Γ., *Απαγορευμένη γλώσσα*, Αθήνα, Μαύρη Λίστα, 2000 σελ. 234-244.

⁶² Καλπαδάκης Γ., *Μακεδονικό ζήτημα 1962-1995*, Αθήνα, Καστανιώτης, 2011, σελ. 51.

⁶³ Τζιαμπήρης Α., *Διεθνείς σχέσεις και Μακεδονικό ζήτημα*, Αθήνα, ΕΛΙΑΜΕΠ, 2003, σελ. 36.

⁶⁴ Καλπαδάκης, *Μακεδονικό ζήτημα*, σελ. 321.

παρότι δεν έχει αναγνωριστεί μέχρι σήμερα από το Οικουμενικό Πατριαρχείο.⁶⁵ Σλαβομακεδονικές εκκλησίες ιδρύθηκαν στις Η.Π.Α., στην Αυστραλία και στη Δυτική Γερμανία, όπου συνέβαλαν στην προβολή της «μακεδονικής ταυτότητας».⁶⁶

Επιπλέον, μέχρι το 1970 είχε αναγνωριστεί η Ακαδημία Τεχνών και Επιστημών της Σ.Δ.Μ. από σαράντα ακαδημίες ξένων χωρών, συμπεριλαμβανομένων των Η.Π.Α. και της Ε.Σ.Σ.Δ.⁶⁷ Οι ελληνικές κυβερνήσεις απάντησαν με την ενθάρρυνση της ανάπτυξης ενός δικτύου εσωτερικής επικοινωνίας μεταξύ του Υπουργείου Εξωτερικών (ΥΠ.ΕΞ.) και φορέων ικανών να αντιπαρατεθούν ακαδημαϊκά με τη σκοπιανή προπαγάνδα. Το δίκτυο αυτό περιλάμβανε την Παμμακεδονική Ένωση, το Ιστορικό τμήμα του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, το Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου (Ι.Μ.Χ.Α.),⁶⁸ την Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών και το περιοδικό Μακεδονική Ζωή.⁶⁹

Το Μακεδονικό ζήτημα αξιοποιήθηκε από τη Βρετανία για να αντισταθμίσει την ελληνική διαμαρτυρία στο Κυπριακό κατά τη δεκαετία του 1950, από την Ε.Σ.Σ.Δ. για τον έλεγχο του Βελιγραδίου και της Σόφιας, και από τις Η.Π.Α. για να στηριχθεί η ανεξαρτησία του Τίτο από την Ε.Σ.Σ.Δ..⁷⁰ Το καθεστώς των Συνταγματαρχών (1967-1974) δεν ανέλαβε πρωτοβουλίες στο συγκεκριμένο ζήτημα, εν μέρει και για να μην διαταράξει την προσέγγισή του με τα σοσιαλιστικά βαλκανικά κράτη.⁷¹

Μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας, κύριες προτεραιότητες της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής ήταν η ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα (Ε.Κ.), η αντιμετώπιση της τουρκικής απειλής και η διαβαλκανική συνεργασία.⁷² Ως πρωθυπουργός ο Κωνσταντίνος Καραμανλής προτίμησε να αποφύγει ευθεία ρήξη με την Γιουγκοσλαβία, αλλά ταυτόχρονα ενδυνάμωσε τα επιχειρήματα των διπλωματών αναδεικνύοντας την πολιτιστική κληρονομιά της αρχαίας Μακεδονίας και την ανάπτυξη ακαδημαϊκών μελετών. Θεωρούσε ότι, ακόμα και αν υπήρχε επιβουλή κατά της εδαφικής ακεραιότητας, περνούσε μέσα από την υπονόμηση της πολιτιστικής κληρονομιάς των Ελλήνων.⁷³ Σε επίσημη επίσκεψη του στην Αθήνα το 1976, ο Τίτο υποστήριξε ότι το «Μακεδονικό αποτελεί κάποιο εμπόδιο στις ελληνογιουγκοσλαβικές σχέσεις, αλλά μπορούν όλα να λυθούν με αμοιβαία εμπιστοσύνη». Η

⁶⁵ Σιούσουρας Π., *Ελλάδα, Γιουγκοσλαβία, Π.Γ.Δ.Μ.*, Αθήνα, Ηρόδοτος, 2003, σελ. 95.

⁶⁶ Σωτηρίου Σ., *Μακεδονικό: Η επανάσταση ενάντια στη λογική*, Αθήνα, Ελληνική Ευρωεκδοτική, 1992, σελ. 108.

⁶⁷ Καλπαδάκης, *Μακεδονικό ζήτημα*, σελ. 97.

⁶⁸ Ιδρύθηκε το 1953 και από το 1974 αποτελεί ανεξάρτητο Ν.Π.Ι.Δ. και τελεί υπό την εποπτεία του Υπουργείου Πολιτισμού.

⁶⁹ Καλπαδάκης, *Μακεδονικό ζήτημα*, σελ. 101.

⁷⁰ Λιναρδάτος Σ., *Από τον εμφύλιο στη Χούντα*, Αθήνα, Παπαζήσης, 1986, τ.1, σελ. 127.

⁷¹ Κωφός Ευ., *Ο Κ. Καραμανλής και η Βόρεια Ελλάδα*, Αθήνα, Ίδρυμα Κ. Καραμανλής, Πατάκης, 2006, σελ. 129.

⁷² Αρχείο Κ. Καραμανλής, *Η περίοδος ανόρθωσης και σταθεροποίησης*, Αθήνα, Ίδρυμα Κ. Καραμανλή, 2005 τ. 9, σελ. 148.

⁷³ Κωφός, *Ο Κ. Καραμανλής και η Βόρεια Ελλάδα*, σελ. 133.

απάντηση του Κ. Καραμανλή ήταν: «Για εμάς η λέξη «Μακεδονικό» αντιπροσωπεύει γεωγραφικό χώρο στον οποίο ζουν διαφορετικοί λαοί και όχι ένας λαός».⁷⁴

Κατά την πρώτη περίοδο της διακυβέρνησης της Ελλάδας από το ΠΑ.ΣΟ.Κ (1981-1989), οι ελληνογιουγκοσλαβικές σχέσεις επιβαρύνθηκαν από την ανακίνηση του ζητήματος της «μακεδονικής μειονότητας».⁷⁵ Κατά την επίσκεψη του Έλληνα πρωθυπουργού Ανδρέα Παπανδρέου στο Βελιγράδι, το 1982, η πρωθυπουργός της Γιουγκοσλαβίας Μίλκα Πλάνιτς, ενώ τόνισε τη σπουδαιότητα της Ελλάδας για την Γιουγκοσλαβία, υποστήριξε ότι οι «μειονότητες θα έπρεπε να αποτελούν γέφυρα συνεργασίας και όχι μήλον της Έριδος».⁷⁶ Ο Α. Παπανδρέου αντέδρασε έντονα εκθέτοντας τις πάγιες ελληνικές θέσεις περί μη υπάρξεως μακεδονικού έθνους και μειονότητας. Οι συνεχείς προκλήσεις της γιουγκοσλαβικής ηγεσίας στο Μακεδονικό ζήτημα είχαν ως αποτέλεσμα την απαγόρευση χορήγησης αναβολής στράτευσης σε φοιτητές που φοιτούσαν σε ιδρύματα όπου διδάσκονταν «μη ευρέως γνωστές γλώσσες».⁷⁷ Ουσιαστικά, η σκλήρυνση της στάσης του Α. Παπανδρέου συμπλήρωνε πολιτικά την επιδίωξη του Κ. Καραμανλή να «παγώσει» το Μακεδονικό ζήτημα. Αξιοσημείωτη υπήρξε η δήλωση του Γ.Γ. του Κ.Κ.Ε. Χαρίλαου Φλωράκη στις 15 Σεπτεμβρίου 1988 στο περιοδικό «Μακεδονική Ζωή»: «Για το κόμμα μας Μακεδονικό ζήτημα και μακεδονική μειονότητα δεν υπάρχει».⁷⁸

A.4 ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Η ελληνική βαλκανική Ιστορία είναι συνυφασμένη με το Μακεδονικό ζήτημα, «την άκαμπτη φιλοσοφική λίθο των βαλκανικών εθνικισμών».⁷⁹ Η διατήρησή του στη διεθνή επικαιρότητα, απέδειξε τη σημαντικότητά του όχι μόνο για τις εμπλεκόμενες χώρες, αλλά και για τα στρατηγικά και πολιτικά συμφέροντα των Μεγάλων Δυνάμεων. Οι διαδοχικές μεταλλάξεις του από το 1944 (από «εδαφικό σε εθνολογικό-υπαρξιακό») σηματοδότησαν και τη νέα μορφή με την οποία προέκυψε στη μεταψυχροπολεμική περίοδο. Οι ελληνικές κυβερνήσεις της ψυχροπολεμικής περιόδου το έθεσαν ως δευτερεύον θέμα εξωτερικής πολιτικής, λόγω της προτεραιότητας του Κυπριακού ζητήματος και της νατοϊκής προσέγγισης της Γιουγκοσλαβίας.

⁷⁴ Αρχείο Κ. Καραμανλή, *Περίοδος ανόρθωσης*, σελ. 219.

⁷⁵ Γιαλλουρίδης Χ. –Αλειφαντής Σ., *Τα Βαλκάνια στο σταυροδρόμι των εξελίξεων*, Αθήνα, Ροές, 1988, σελ. 418.

⁷⁶ Ηλιαδάκης, *Μακεδονικό-Σκοπιανό*, σελ. 158.

⁷⁷ Καλπαδάκης, *Μακεδονικό ζήτημα*, σελ. 148.

⁷⁸ Ηλιαδάκης, *Μακεδονικό-Σκοπιανό*, σελ. 389.

⁷⁹ Glenny M., *Balkans 1804-1999: Nationalism, War and the Great Powers*, London, Granta Books, 1999, p.156.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

Η ΕΛΛΗΝΟΣΚΟΠΙΑΝΗ ΔΙΕΝΕΞΗ ΓΙΑ ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΜΕΤΑ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΨΥΧΡΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

B.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου προκάλεσε την εμφάνιση «κενών ισχύος» στην πρώτη Ανατολική Ευρώπη, τα Βαλκάνια, την Υπερκαυκασία και την Κεντρική Ασία.⁸⁰ Η επανεμφάνιση του Μακεδονικού ζητήματος το 1991 με νέα μορφή ήταν το αποτέλεσμα της πενητηκονταετούς περίπου προσπάθειας της Σ.Δ.Μ. για τη θεμελίωση μιας ταυτότητας διάφορης των Σέρβων, των Ελλήνων και των Βουλγάρων. Οι εσωτερικές προστριβές στην Ελλάδα σκοπιανοποίησαν την εξωτερική πολιτική της και απολυτοποίησαν τη θέση της.

Στις ενότητες που ακολουθούν αναλύονται οι πολιτικές που ακολούθησαν τα Σκόπια και η Αθήνα την επίμαχη περίοδο και τονίζονται οι βασικές κατευθύνσεις με τις οποίες αντιμετωπίστηκε το ζήτημα από την ελληνική εξωτερική πολιτική.

B.2 ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ ΤΩΝ ΣΚΟΠΙΩΝ

Στις εθνικές εκλογές της Σ.Δ.Μ. το 1990 αναρριχήθηκε στην πρώτη θέση το εθνικιστικό κόμμα VMRO-DPMNE, (Εσωτερική Μακεδονική Επαναστατική Οργάνωση - Δημοκρατικό Κόμμα για τη Μακεδονική Εθνική Ενότητα) - απόηχος της βουλγαρικής οργάνωσης Ε.Μ.Ε.Ο.- το οποίο υποστήριζε τη συνένωση των μακεδονικών εδαφών και «πληθυσμών» σε ενιαίο ανεξάρτητο κράτος.⁸¹ Ακολούθησε το σοσιαλδημοκρατικό κόμμα του Κ. Γκλιγκόροφ και τρίτο ήρθε το αλβανικό κόμμα της μειονότητας. Πρόεδρος της Δημοκρατίας εξελέγη ο Κίρο Γκλιγκόροφ και Αντιπρόεδρος ο αρχηγός του V.M.R.O. Λιούπτσο Γκεορκιέφσκι.⁸² Σύμφωνα με την επίσημη απογραφή του 1991 κατοικούσαν στη Σ.Δ.Μ.: «Μακεδόνες» κατά 64,6%, Αλβανοί κατά 21%, Τούρκοι κατά 4,8% Ρομά κατά 2,7%, Σέρβοι κατά 2,2% και λοιποί κατά 4,7%.⁸³ Η αλβανική μειονότητα υποστήριξε ότι εκτός από το συνολικό πληθυσμό των δύο εκατομμυρίων, ο διογκούμενος αριθμός των «Μακεδόνων» ήταν ένας τρόπος για να καταδειχτεί ότι πλειοψηφία του κράτους ήταν αυτοί

⁸⁰ Τσινισιζέλης Μ., *Σύγχρονα Προβλήματα Διεθνών Σχέσεων*, Αθήνα, Σιδέρης, 2000, σελ. 20.

⁸¹ Mintsis G., *History of the Macedonian question*, Thessaloniki, Society for Macedonian Studies, Macedonian library, 1998, p.91.

⁸² Βαληνάκης Γ.-Ντάλης Σ., *Το Ζήτημα των Σκοπίων*, Αθήνα, Ι. Σιδέρης, 1994, σελ. 222.

⁸³ Ηλιαδάκης, *Μακεδονικό-Σκοπιανό*, σελ. 323.

που αυτοαποκαλούνταν «Μακεδόνες», ενώ στην πραγματικότητα οι Αλβανοί αποτελούσαν το 40% του πληθυσμού της χώρας.⁸⁴

Η εθνολογική πανσπερμία της νέας κρατικής οντότητας στοιχειοθετούσε και την πρώτη απειλή κατά της ύπαρξής της, λαμβανομένου υπόψη του γεγονότος ότι το πολυπληθές αλβανικό στοιχείο δυσκολευόταν να αποδεχτεί μια σλαβική κυριαρχία στο ανεξάρτητο πια κράτος.⁸⁵ Στα Σκόπια υπήρχαν δύο παράγοντες που εν πολλοίς καθόρισαν τη στάση του Γκλιγκόροφ στο ζήτημα της ονομασίας. Ο ένας ήταν το Αλβανικό και ο άλλος το Μακεδονικό πρόβλημα. Το πρώτο λειτουργούσε αποσχιστικά, λόγω του μεγαλοϊδεατισμού των Αλβανών, ενώ το δεύτερο συσπειρωτικά.⁸⁶ Το μήνυμα του Γκλιγκόροφ στις 27 Ιανουαρίου 1991 «ότι η «Μακεδονία» είναι όλα όσα έχουμε»⁸⁷ σήμαινε ότι η «μακεδονική» ταυτότητα ήταν ο συνεκτικός ιστός που απέτρεπε την τριχοτόμηση των Σκοπίων από Σέρβους, Αλβανούς και Βούλγαρους. Δόμησαν συνεπώς τον εθνικισμό τους πάνω σε μια μυθοπλασία, σύμφωνα με την οποία αποτελούν ένα έθνος που δεν συγγενεύει με τους Βαλκάνιους γείτονες. Εντούτοις, η εθνική ιστοριογραφία της Σ.Δ.Μ. απέρριπτε την απευθείας σύνδεση αρχαίων και νέων «Μακεδόνων»,⁸⁸ αλλά, όπως επισήμαναν ξένοι αναλυτές, ο σφετερισμός ελληνικών συμβόλων και η ανθελληνική προπαγάνδα ήταν αναγκαία ώστε να δικαιολογήσουν την ταυτότητά τους και τη νέα κρατική τους υπόσταση.⁸⁹

Η αναμενόμενη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας γιγάντωνε τον σλαβομακεδονικό εθνικισμό,⁹⁰ με φυσικό επακόλουθο την επικύρωση από τη Βουλή των Σκοπίων, στις 17 Σεπτεμβρίου 1991, του δημοψηφίσματος της Ανεξαρτησίας.⁹¹ Ταυτόχρονα έπαψαν να ισχύουν οι νόμοι της Γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδίας⁹² και το όνομα «Δημοκρατία της Μακεδονίας» κατοχυρώθηκε επίσημα με την ψήφιση του Συντάγματος στις 20 Νοεμβρίου 1991.⁹³ Το Μακεδονικό ζήτημα πλέον από δευτερεύον ζήτημα των ελληνογιουγκοσλαβικών σχέσεων αναδείχθηκε σε διεθνές ζήτημα με έντονο ελληνικό ενδιαφέρον. Ο έκδηλος «μακεδονισμός» της ψυχροπολεμικής περιόδου μετεξελισσόταν σε κρατική ιδεολογία.

⁸⁴ Rubin B., "Observing the Observers" στο Friedman V., *Toward Comprehensive Peace in Southeast Europe*, New York, The twentieth Century Fund Press, 1996, p.89.

⁸⁵ Crampton R., *Balkans, since the Second World War*, London, Longman, 2002, pp. 245-246.

⁸⁶ Ηλιαδάκης, *Μακεδονικό-Σκοπιανό*, σελ. 331.

⁸⁷ Γκλιγκόροφ Κ., *Απομνημονεύματα*, Αθήνα, Κούριερ Εκδοτική, 2000, σελ. 11.

⁸⁸ Dannforth, *Macedonian Conflict*, p. 167.

⁸⁹ Λαζαρίδης Χ., «Αναζητώντας πολιτική αποτροπής», *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, 2 Ιουνίου 1994 σελ. 76.

⁹⁰ Κοπά Μ., *Μια Εθθραυση Δημοκρατία*, Αθήνα, Παπαζήσης, 1994, σελ.90.

⁹¹ Διεξήχθη στις 8 Σεπτεμβρίου 1991, χωρίς τη συμμετοχή της αλβανικής μειονότητας.

⁹² Βαληνάκης-Ντάλης, *Ζήτημα των Σκοπίων*, σελ. 221.

⁹³ Στο προοίμιο αναφέρονταν η ιδεολογική συνάφεια με τις αρχές της δημοκρατίας του Krushevo (1903) και της (ASNOM, 1944), όπου γινόταν λόγος για προσάρτηση της ελληνικής και βουλγαρικής Μακεδονίας. Στο άρθρο 3:«..Τα σύνορα της Δημοκρατίας της Μακεδονίας μπορούν να μεταβληθούν μόνο σύμφωνα με το Σύνταγμα» και στο άρθρο 49:«...η Δημοκρατία μεριμνά για την κατάσταση και τα δικαιώματα των πολιτών μακεδονικής καταγωγής που βρίσκονται στις γειτονικές χώρες».

Φλούδας Α., «Με συγχωρείτε: διαμάχη για ένα όνομα;», στο Σιούσουρας Π., *Τα Νέα Βαλκάνια*, Αθήνα, Ηρόδοτος, 2007, σελ. 182.

Από την άλλη πλευρά, οι Έλληνες πολίτες είχαν εν πολλοίς άγνοια για τα γεγονότα που διαδραματίστηκαν στη γειτονική Γιουγκοσλαβία τα τελευταία σαράντα πέντε χρόνια. Μοναδικός χώρος σύγκρουσης υπήρξε ένας «ακήρυχτος πόλεμος» στις Η.Π.Α., στην Αυστραλία και στον Καναδά, μεταξύ της ελληνικής ομογένειας και των Σλαβομακεδόνων του εξωτερικού.⁹⁴ Ξαφνικά ένα ανεξάρτητο κράτος με το όνομα «Μακεδονία» εμφανιζόταν να επιβουλεύεται πολιτισμικά στοιχεία της ελληνικής ταυτότητας με αλυτρωτικές διαθέσεις αποτυπωμένες στο Σύνταγμά της.⁹⁵ Η αίσθηση ότι απειλούνταν η εδαφική ακεραιότητα και η πολιτιστική κληρονομιά της Μακεδονίας, σε συνδυασμό με την εντύπωση ότι το ελληνικό κράτος δεν διέθετε σχέδιο αντιμετώπισης της κρίσης, ώθησε ένα ευρύ φάσμα φορέων (Τοπική Αυτοδιοίκηση, Ιδρύματα, συνδικάτα και Εκκλησία) να απαιτήσουν άσκηση εξωτερικής πολιτικής σύμφωνα με τις αντιλήψεις τους.⁹⁶

B.3 ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΩΝ ΣΚΟΠΙΩΝ

Η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας στέρησε στα Σκόπια την ομοσπονδιακή κάλυψη. Ο βασικός κίνδυνος για την ασφάλειά τους την περίοδο αυτή προερχόταν από την Σερβία και την Αλβανία.⁹⁷ Ο Γκλιγκόροφ στην αρχή εμφανίστηκε ανοιχτός στην ιδέα της συνομοσπονδίας με τη Σερβία, κυρίως για λόγους τακτικής.⁹⁸ Μετά το δημοψήφισμα της Ανεξαρτησίας δεν όξυνε τις σχέσεις του με τη Σερβία διατηρώντας ανοιχτό το ενδεχόμενο συμμετοχής σε μια μικρή Γιουγκοσλαβία.⁹⁹ Στη συνέχεια έκανε παραχωρήσεις στην αλβανική και τουρκική μειονότητα, ενώ η σύσφιξη των σχέσεων με την Τουρκία του παρείχε σημαντική κάλυψη μέσα στη γεωπολιτική αταξία της περιοχής. Εκμεταλλεύτηκε στο έπακρο τη Γιουγκοσλαβική κρίση, κρατώντας αποστάσεις από τη Σερβία, ενώ ταυτόχρονα την εφοδίαζε με καύσιμα στο εμπόριο του 1992.¹⁰⁰

Πρωταρχικός στόχος του Γκλιγκόροφ ήταν να πείσει τη διεθνή κοινότητα ότι τα Σκόπια μπορούσαν να συμβιβάσουν τις εσωτερικές αντιθέσεις των μειονοτήτων.¹⁰¹ Οι περισσότεροι διεθνείς οργανισμοί ήθελαν να τερματιστούν οι συγκρούσεις που απέρρεαν από τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, φοβούμενοι τις αλυσιδωτές αντιδράσεις που μπορούσε να

⁹⁴ Βαλινάκης – Ντάλης, *Ζήτημα των Σκοπίων*, σελ. 15.

⁹⁵ Κωφός, «Ελληνικό κράτος», σελ.397.

⁹⁶ Καλπαδάκης, *Μακεδονικό ζήτημα*, σελ. 326.

⁹⁷ Παπασωτηρίου Χ., *Τα Βαλκάνια μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου*, Αθήνα, Παπαζήσης, 1993, σελ. 97.

⁹⁸ Λυγερός, *Εν ονόματι της Μακεδονίας*, σελ. 66.

⁹⁹ Παρατηρητήριο Βαλκανίων «Η οικονομική κατάσταση της Π.Γ.Δ.Μ», *FYROM*, Αθήνα, Ι.Σ.Τ.Α.ΜΕ., 1999, σελ. 12.

¹⁰⁰ Ηλιαδάκης, *Μακεδονικό- Σκοπιανό*, σελ. 352.

¹⁰¹ Ο. π., σελ. 354.

προκαλέσει το αυξανόμενο κύμα εθνικισμού.¹⁰² Έτσι, ο Γκλιγκόροφ περιόρισε το ισχυρό εθνικιστικό κόμμα της χώρας του, διακηρύσσοντας ταυτόχρονα τη θέλησή του για στενή συνεργασία με την Ελλάδα, δεχόμενος να συμβιβαστεί σε όλα τα επίμαχα θέματα που έθεταν σε κίνδυνο τις σχέσεις των δύο χωρών.¹⁰³

Στις 20 Δεκεμβρίου 1991 ζήτησε με επιστολή του προς τον Ολλανδό υπουργό Εξωτερικών Βαν ντε Μπρουκ αναγνώριση από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα,¹⁰⁴ ενώ στις 6 Ιανουαρίου 1992 η σκοπιανή Βουλή τροποποίησε το Σύνταγμα της χώρας εξαιτίας των έντονων ελληνικών ενστάσεων σε άρθρα που έδειχναν αλυτρωτικές βλέψεις.¹⁰⁵ Προκειμένου να διευκολυνθεί η διεθνής αναγνώριση του κράτους του, ο Γκλιγκόροφ έσπευσε να δηλώσει δημόσια ότι τα Σκόπια δεν διεκδικούν εδάφη από την Ελλάδα και ότι οι κάτοικοι των Σκοπίων είναι Σλάβοι και δεν έχουν καμία σχέση με τους αρχαίους Μακεδόνες.¹⁰⁶ Παράλληλα, διαβεβαίωσε μέσω του προέδρου της Βοσνίας Αλία Ιζετμπέγκοβιτς, ότι η χώρα του δεν έχει εδαφικές διεκδικήσεις κατά της Ελλάδας ούτε θα προέβαλε ποτέ θέμα «μακεδονικής μειονότητας».¹⁰⁷

Η στρατηγική του επικεντρώθηκε στη διατήρηση του ονόματος «Μακεδονία», δείχνοντας σημάδια υποχώρησης μόνο σε σύνθετη ή διπλή ονομασία. Όξυνε την αντιπαράθεση με την Ελλάδα, με την ψήφιση νόμου για νέα σημαία, η οποία έφερε ως σύμβολο τον δεκαεξάκτινο ήλιο της Βεργίνας,¹⁰⁸ προσθέτοντας ένα νέο στοιχείο στη διπλωματική φαρέτρα του, ώστε να το ανταλλάξει αργότερα διατηρώντας αναλλοίωτο το όνομα της χώρας του.¹⁰⁹ Στρατηγικό επιχείρημα ήταν ότι η μη ονομασία των Σκοπίων ως «Μακεδονία» θα επέφερε επέκταση του πολέμου στο Νότο. Ελίχθηκε γρήγορα όταν διαπίστωσε πως το ζήτημα της αναγνώρισης από την Ε.Ε. είχε τελεματωθεί λόγω της ελληνικής αδιαλλαξίας στο όνομα και απευθύνθηκε στις 30 Ιουλίου 1992 στον Ο.Η.Ε.¹¹⁰ Το Νοέμβριο του 1992 σε ομιλία του στο Ίδρυμα Κάρνεγκι των Η.Π.Α. ο Γκλιγκόροφ δήλωσε εμμέσως πρόθυμος να συζητήσει σύνθετη ονομασία, ενώ στις 9 Δεκεμβρίου 1992 υποστήριξε

¹⁰² Τζιαμπήρης, *Μακεδονικό ζήτημα*, σελ.92.

¹⁰³ Βάλντέν Σ., *Μακεδονικό και Βαλκάνια 1991-1994, Αδιέξοδη πορεία της Ελληνικής πολιτικής*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1994, σελ. 49.

¹⁰⁴ Βαλνιάκης –Ντόλις, *Ζήτημα των Σκοπίων*, σελ. 224.

¹⁰⁵ Στην παρ.1 του αρ.3 προστέθηκε: «Η Δημοκρατία της Μακεδονίας δεν έχει εδαφικές βλέψεις έναντι των γειτονικών της κρατών» και τροποποιήθηκε η παρ.2 του αρ.3 ως εξής: «Τα σύνορα της Δημοκρατίας της Μακεδονίας δεν μπορούν να τροποποιηθούν παρά μόνο σύμφωνα με το Σύνταγμα, με βάση Συμφωνία κρατών και σύμφωνα με τους γενικά παραδεδεμένους κανόνες του διεθνούς δικαίου» Στο αρ.49 προστέθηκε διάταξη: «η Δημοκρατία δεν θα προσβάλλει με πράξεις της την κυριαρχία άλλων κρατών και δεν θα παρεμβαίνει στις εσωτερικές υποθέσεις τους».

Σιούσουρας, *Ελλάδα- Π.Γ.Δ.Μ.*, σελ. 101-102.

¹⁰⁶ Κύρκος Λ., *Το αδιέξοδο βήμα του εθνικισμού*, Αθήνα, Θεμέλιο 1993 σελ. 43.

¹⁰⁷ Λυγερός, *Εν ονόματι της Μακεδονίας*, σελ. 68.

¹⁰⁸ Ηλιαδάκης, *Μακεδονικό- Σκοπιανό*, σελ. 233.

¹⁰⁹ Λυγερός, *Εν ονόματι της Μακεδονίας*, σελ. 125.

¹¹⁰ Ηλιαδάκης, *Μακεδονικό-Σκοπιανό*, σελ. 340.

στη Βουλή των Σκοπίων την αποδοχή της ονομασίας «Δημοκρατία της Μακεδονίας-Σκόπια» για διεθνή χρήση, υπό την προϋπόθεση ότι στο εσωτερικό θα χρησιμοποιούταν το συνταγματικό όνομα.¹¹¹ Αντέκρουσε τα επιχειρήματα της ελληνικής πλευράς υποστηρίζοντας ότι η εφαρμογή των θέσεων της Ελλάδας θα αποσταθεροποιούσε την ευρύτερη περιοχή. Θεώρησε την ένταξη της χώρας του στον Ο.Η.Ε. γεγονός ύψιστης πολιτικής σημασίας και τελικά αποδέχτηκε συμβιβαστικά την προσωρινή ονομασία αγνοώντας τη δεδομένη στιγμή το πολιτικό κόστος.¹¹²

Η μετέπειτα άκαμπτη στάση του φαίνεται ότι σχετιζόταν με την αδιαλλαξία της ελληνικής κυβέρνησης στο πλαίσιο της Ε.Ε. Εξηγείται επίσης και από τη δήλωσή του ότι, «αν υπήρχε περίπτωση να αλλάξουμε το όνομα της Δημοκρατίας, αυτό θα το πράτταμε τη δύσκολη περίοδο που παλεύαμε για τη διεθνή μας αναγνώριση».¹¹³ Οι αναγνωρίσεις της «Δημοκρατίας της Μακεδονίας» από άλλες χώρες εδραίωναν την αδιαλλαξία της σκοπιανής ηγεσίας¹¹⁴ και προτάσεις για ονομασία με προσδιορισμό, όπως Σλαβική, Σλαβομακεδονία, Άνω, του Βαρδάρη, Σκόπια-Μακεδονία και Nova Makedonija αποκλείστηκαν.¹¹⁵

Όταν πια διασφάλισε την είσοδο της χώρας στον Ο.Η.Ε., ο Γκλιγκόροφ έθεσε με απειλητικό τρόπο ζήτημα μειονότητας υποστηρίζοντας ότι «η εμμονή των Ελλήνων στην άποψη ότι όσοι κατοικούν στην Ελλάδα είναι Έλληνες είναι εσφαλμένη και μπορεί να οδηγήσει σε διεθνικές συγκρούσεις».¹¹⁶ Έπειτα από την επιβολή του ελληνικού εμπάργκο ο Γκλιγκόροφ προσπάθησε να αποφύγει την κατάτμηση της διαπραγματευτικής διαδικασίας που είχε προτείνει ο Α. Παπανδρέου επιζητώντας συνολική διευθέτηση για το όνομα και την ένταξη της χώρας του στους διεθνείς οργανισμούς.¹¹⁷ Ωστόσο, τον Αύγουστο του 1995, συναίνεσε να αφαιρεθούν από τα Σκόπια τα επίμαχα σύμβολα ως αντάλλαγμα για την άρση του εμπάργκο και την παραπομπή του ζητήματος του ονόματος σε περαιτέρω διαπραγματεύσεις υπογράφοντας την «Ενδιάμεση Συμφωνία». Εκτίμησε άριστα τις μεταψυχροπολεμικές προτεραιότητες της διεθνούς κοινότητας και τα συμφέροντα των ισχυρών της Ευρώπης και χειρίστηκε με ευελιξία το περιφερειακό περιβάλλον.¹¹⁸

¹¹¹ Λυγερός, *Εν ονόματι της Μακεδονίας*, σελ. 145.

¹¹² Τζιαμπίρης, *Μακεδονικό ζήτημα*, σελ. 92.

¹¹³ Διαμαντής Τ., «Γκλιγκόροφ: Το όνομα έχει πλέον κλείσει», *Ελευθεροτυπία*, 12 Οκτωβρίου 1994, σελ. 6.

¹¹⁴ Λυγερός, *Εν ονόματι της Μακεδονίας*, σελ. 186.

¹¹⁵ Κωφός, «Ελληνικό κράτος», σελ. 402-403.

¹¹⁶ Λυγερός, *Εν ονόματι της Μακεδονίας*, σελ. 136.

¹¹⁷ Μαρκάκης Ν., «Η απόρρητη φόρμουλα της Αθήνας», *Το Βήμα* 6 Μαρτίου 1994, σελ. Α23.

¹¹⁸ Τζιαμπίρης, *Μακεδονικό ζήτημα*, σελ. 96.

B.4 Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ Η ΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΚΟΜΜΑΤΩΝ.

Οι πρώτες διπλωματικές ενέργειες της Αθήνας αποσκοπούσαν στην αποτροπή της διάλυσης της Γιουγκοσλαβίας.¹¹⁹ Η ελληνική πλευρά αρχικά φαίνεται να στήριξε το σχεδιασμό της στην προσδοκία ότι τα Σκόπια θα αποτελούσαν μέρος μιας χαλαρής συνομοσπονδίας με τη Σερβία, τη Βοσνία και το Μαυροβούνιο.¹²⁰ Μέχρι και τον Δεκέμβριο του 1991 στους όρους που έθεσε η κυβέρνηση Μητσοτάκη, προκειμένου να ενταχθούν τα Σκόπια στη διεθνή κοινότητα, αποτυπωνόταν και η επίσημη θέση των προηγούμενων ελληνικών κυβερνήσεων.¹²¹ Άλλωστε, το μνημόνιο του Α. Σαμαρά για τη Γιουγκοσλαβική Μακεδονία, το οποίο κατέθεσε στις 27 Αυγούστου 1991 στους κοινοτικούς εταίρους, αποκαλούσε τους κατοίκους των Σκοπίων Σλαβομακεδόνες και δεν ζητούσε απαλοιφή του ονόματος «Μακεδονία».¹²²

Σύμφωνα με τον Ευάγγελο Κωφό (εμπειρογνώμονα του ΥΠ.ΕΞ. για το Μακεδονικό), για πρώτη φορά τέθηκε το ζήτημα «ούτε Μακεδονία ούτε παράγωγα» μετά την έκτακτη Σύνοδο Κορυφής της Ε.Κ. στις 16 Δεκεμβρίου 1991 στις Βρυξέλες,¹²³ εξαιτίας κυρίως της ερώτησης των βουλευτών του ΠΑ.ΣΟ.Κ. Στέλιου Παπαθεμελή και Ιωάννη Χαραλαμπίδου, αν οι ελληνικοί όροι που υιοθετήθηκαν από την Ε.Κ. σήμαιναν αυτό ακριβώς. Ο Ευ. Κωφός διαπίστωσε ότι «επειδή ο υπουργός Εξωτερικών Αντώνης Σαμαράς δεν ήθελε να τον υπερακοντίζει κανείς, απάντησε:- Μα βεβαίως αυτό το πράγμα προβλέπει η απόφαση-. Δυστυχώς δεν προέβλεπε κάτι τέτοιο, αφού ποτέ ως χώρα δεν είχαμε τέτοια θέση».¹²⁴

Στις 15 Ιανουαρίου 1992, έγινε γνωστή η γνωμάτευση της επιτροπής Μπαντεντέρ,¹²⁵ η οποία πρότεινε την αναγνώριση της «Δημοκρατίας της Μακεδονίας» από την Ε.Ε.¹²⁶ Προσπάθεια να αποκατασταθεί η ασάφεια για τον τρίτο όρο έγινε εκ των υστέρων με την επιστολή του Α. Σαμαρά στους ομολόγους του της Ευρωπαϊκής Ένωσης πια (Ε.Ε.) στις 17 Ιανουαρίου 1992, σύμφωνα με την οποία η λέξη «Μακεδονία» δεν έπρεπε να περιλαμβάνεται

¹¹⁹ Τάρκας Α., *Αθήνα-Σκόπια, πίσω από τις κλειστές πόρτες*, Αθήνα. Λαβύρινθος, 1995, τ. Α', σελ.28.

¹²⁰ Καλπαδάκης, *Μακεδονικό ζήτημα*, σελ. 178.

¹²¹ α) αλλαγή του ονόματος «Μακεδονία», η οποία έχει γεωγραφική και όχι εθνική υπόσταση β) δεν υπάρχει καμία εδαφική διεκδίκηση σε βάρος της Ελλάδας γ) δεν υπάρχει σλαβομακεδονική μειονότητα στην Ελλάδα.

Σιούσουρας, *Ελλάδα-Π.Γ.Δ.Μ.*, σελ. 99.

¹²² Σκυλακάκης Θ., *Στο όνομα της Μακεδονίας*, Αθήνα, Ελληνική Ευρωεκδοτική, 1995, σελ. 258-260.

¹²³ α) να μην έχει εδαφικές διεκδικήσεις, β) να μη διεξάγει εχθρική προπαγάνδα γ) να έχει ονομασία που δεν θα υποδηλώνει εδαφικές διεκδικήσεις. Στη Σύνοδο αυτή αποφασίστηκε η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας. Τζιαμπίρης, *Μακεδονικό ζήτημα*, σελ. 52.

¹²⁴ Κωφός Ευ., «Μακεδονικό, δεν μπήκαμε στην ουσία», *Καθημερινή* 17 Σεπτεμβρίου 1995, σελ. 4-5.

¹²⁵ Επιτροπή νομομαθών της Ε.Ε, αποτελούμενη από πρόεδρους των Συνταγματικών Δικαστηρίων κάθε χώρας, με προεδρεύοντα τον Γάλλο Ρόμπερτ Μπατεντέρ, στην οποία δεν συμμετείχε Έλληνας εκπρόσωπος.

¹²⁶ Βαλινάκης-Ντάλης, *Ζήτημα των Σκοπίων*, σελ. 225.

στην ονομασία του νέου κράτους.¹²⁷

Η επίσημη εξωτερική πολιτική της Ελλάδας την περίοδο αυτή χαρακτηρίστηκε από α) την αδιαπραγμάτευτη θέση για το όνομα και β) την εσωστρέφεια. Η αδιαπραγμάτευτη θέση για το όνομα ουσιαστικά αγνοούσε την πρωθύτερη θέση περί γεωγραφικής υπόστασης της Μακεδονίας. Θεωρήθηκε ότι ο σφετερισμός της ιστορικής κληρονομιάς της Μακεδονίας θα νομιμοποιούσε και τις «επεκτατικές βλέψεις» των Σλαβομακεδόνων σε όλη τη γεωγραφική Μακεδονία.¹²⁸ Έτσι, επαγωγικά η αλλαγή της ονομασίας των Σκοπίων θα άλλαζε και όλα τα δευτερεύοντα προσκόμματα (αλυτρωτισμός, μειονότητα). Το πολυάριθμο πλήθος στο παμμακεδονικό συλλαλητήριο της 14ης Φεβρουαρίου 1992 στη Θεσσαλονίκη ενστερνίστηκε αυτή την πολιτική και ζητούσε σεβασμό στην ελληνική ιστορία στέλνοντας ψήφισμα στον Υπουργό Εξωτερικών να μη δεχτεί αναγνώριση του κράτους των Σκοπίων με όνομα που θα περιέχει τη λέξη «Μακεδονία».¹²⁹

Η θέση αυτή επισφραγίστηκε από τα συμβούλια των πολιτικών αρχηγών στις 18 Φεβρουαρίου και στις 13 Απριλίου 1992 υπό την προεδρία του Προέδρου της Δημοκρατίας Κ. Καραμανλή, με τη διατύπωση «η ονομασία των Σκοπίων να μην περιλαμβάνει τη λέξη Μακεδονία ή παράγωγά της».¹³⁰ Τα επιχειρήματα που χρησιμοποιήθηκαν για να στηρίξουν αυτή τη γραμμή¹³¹ εδράζονταν: α) στα ιστορικά δίκαια της Ελλάδας, β) στην πρόσφατη δημιουργία της Σ.Δ.Μ. από τον κομμουνιστή Τίτο, γ) στη σλαβομακεδονική εχθρική προπαγάνδα και δ) στην απειλή κατά της εδαφικής ακεραιότητας της Ελλάδας. Ουσιαστικά, η Ελλάδα υποστήριζε ότι η αναγνώριση αυτού του κράτους με το όνομα «Μακεδονία ή παράγωγό του» θα επέφερε καταστροφικές συνέπειες στη σταθερότητα και στην αποκατάσταση της ειρήνης στα Βαλκάνια.¹³² Τα εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν ήταν: α) η γνωστοποίηση των ελληνικών θέσεων μέσω της διπλωματίας, και των Μ.Μ.Ε. στο εξωτερικό, β) η χρησιμοποίηση της ελληνικής ομογένειας ως μοχλού πίεσης στις Η.Π.Α., γ) η αποστολή επιστολών στους ευρωπαίους ηγέτες από τον Κ. Καραμανλή, πολιτικό διεθνούς κύρους και εμβέλειας, δ) οι διαπραγματεύσεις με όλους πλην των Σκοπίων, ε) οι λαϊκές μαζικές κινητοποιήσεις και στ) η υιοθέτηση οικονομικών αντίμετρων στην Π.Γ.Δ.Μ.

Ως κύριος εκπρόσωπος αυτής της γραμμής ο Α. Σαμαράς πίστευε ότι οι εταίροι της Ελλάδας θα αναγνώριζαν τα ελληνικά ιστορικά δίκαια μέσω μεγάλων κινητοποιήσεων του

¹²⁷ *Το Ποντίκι* 23 Φεβρουαρίου 1992, σελ. 4-5.

¹²⁸ Λυγερός, *Εν ονόματι της Μακεδονίας*, σελ. 158.

¹²⁹ Τζιαμπήρης, *Μακεδονικό ζήτημα*, σελ. 70.

¹³⁰ Λυγερός, *Εν ονόματι της Μακεδονίας*, σελ. 158.

¹³¹ Επιδίωξη μέγιστων στόχων που είναι αδύνατο να επιτευχθούν.

¹³² Παπακωνσταντίνου Μ., *Το ημερολόγιο ενός πολιτικού, η εμπλοκή των Σκοπίων*, Αθήνα, Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 1994, σελ. 246.

λαού στο εσωτερικό και στο εξωτερικό.¹³³ Ένα από τα επιχειρήματά του ήταν ότι «μόνο εμείς τους δίνουμε νομιμοποίηση, συνεπώς οφείλουμε να δώσουμε το μήνυμα της ελληνικής αποφασιστικότητας».¹³⁴ Με σημαία το μη διαπραγματεύσιμο του όρου «Μακεδονία», διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στις κινητοποιήσεις και στην καλλιέργεια εθνικιστικής ατμόσφαιρας εκείνη την εποχή.¹³⁵ Τα ελληνικά Μ.Μ.Ε. άσκησαν σημαντική επίδραση στη δημόσια πρόσληψη του θέματος. Προέτασαν τα «εθνικά ιστορικά δίκαια» και συνέβαλλαν στην διαμόρφωση κλίματος κινητοποίησης ολόκληρου του ελληνισμού.¹³⁶

Ως εκπρόσωπος μιας ρεαλιστικότερης προσέγγισης ο πρωθυπουργός Κώστας Μητσοτάκης, αφού διαπίστωσε ότι δεν μπορούσαν να κερδηθούν όλα όσα υποστήριζε η ελληνική πλευρά και με δεδομένα τα ανοιχτά ελληνοτουρκικά ζητήματα, ήθελε να κλείσει το θέμα με σχετικά κέρδη, προκειμένου να εξυπηρετηθεί το εθνικό συμφέρον. Η ρεαλιστική γραμμή υποστήριζε την απόσυρση των αλυτρωτικών διατάξεων από το σκοπιανό Σύνταγμα, ενώ το ζήτημα του ονόματος το θεωρούσε δευτερεύουσας σημασίας επιλύσιμο με προτάσεις που θα περιελάμβαναν γεωγραφικούς ή άλλους προσδιορισμούς.

Οι δύο προαναφερθείσες αντιλήψεις πόλωσαν την ελληνική εξωτερική πολιτική. Η οριακή πλειοψηφία της κυβέρνησης, το σύνδρομο του πολιτικού κόστους, σε συνδυασμό με την υιοθέτηση από το ΠΑ.ΣΟ.Κ. της μαξιμαλιστικής γραμμής δημιούργησαν μία εκρηκτική ατμόσφαιρα. Σε μια χαρακτηριστική τοποθέτησή του στο περιοδικό *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, σχετικά με το γιατί δεν έκλεισε το θέμα των Σκοπίων, ο Κ. Μητσοτάκης επιβεβαίωσε ότι, ενώ συμφωνούσε με τις συμβιβαστικές προτάσεις, ήταν αναγκασμένος να διεκπεραιώσει την απόφαση της 13ης Απριλίου 1992.¹³⁷ Υποστήριξε, επίσης, ότι «αν οδηγούσε τη χώρα σε εκλογές ο λαός θα εκφραζόταν υπέρ της ακραίας θέσης, με αποτέλεσμα να εγκλωβιστεί και η επόμενη κυβέρνηση σε αυτή την πολιτική»,¹³⁸ ενώ ανέφερε ότι «η διαμάχη γύρω από το όνομα οξύνθηκε και κακοφόρμισε λόγω της οξείας αντιπαράθεσης της αντιπολίτευσης και των εσωτερικών αντιθέσεων των στελεχών της Ν.Δ.».¹³⁹

Η πλήρης διάσταση των απόψεων του Α. Σαμαρά με τον Πρωθυπουργό αποτυπώθηκε και στις επιστολές του υπουργού Εξωτερικών προς τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, όπου τόνιζε την ανησυχία του, γιατί ο πρωθυπουργός του «επισήμανε την ανάγκη να έχει στη

¹³³ Καλπαδάκης, *Μακεδονικό ζήτημα*, σελ. 183.

¹³⁴ Τάρκας, *Αθήνα-Σκόπια*, σελ. 127-129.

¹³⁵ Τζιαμπίρης, *Μακεδονικό ζήτημα*, σελ. 79.

¹³⁶ Καλπαδάκης, *Μακεδονικό ζήτημα*, σελ. 223.

¹³⁷ Ε.Π.Β., Συνεδρίαση, ΡΒ-27 Μαρτίου 1993, σελ. 5234.

¹³⁸ Μητσοτάκης Κ., «Γιατί δεν έκλεισε το θέμα των Σκοπίων όταν ήμουν Πρωθυπουργός», *Οικονομικός Ταχυδρόμος* 3 Μαρτίου 1994, σελ. 3.

¹³⁹ Μητσοτάκης Κ., *Μπροστά από την εποχή της η κυβέρνησης της ΝΔ 1990-1993*, Αθήνα, Ίδρυμα Κ. Μητσοτάκης, 2013, σελ. 27.

διάθεση του στις Βρυξέλλες εναλλακτική λύση για την ελάχιστη πιθανότητα όπου η εξέλιξη της συζήτησης θα ανάγκαζε την Ελλάδα να τοποθετηθεί πάνω στη δυνατότητα συμβιβαστικής λύσης στην ονομασία της Δημοκρατίας των Σκοπίων». Ο Κ. Καραμανλής, μεταξύ άλλων, απάντησε ότι «όταν ένας υπουργός πιστεύει ότι δεν υπάρχει κοινή κυβερνητική γραμμή, ή διαφωνεί με την υπάρχουσα, το πρώτο πράγμα που οφείλει να σταθμίσει είναι εάν εξακολουθεί να είναι χρήσιμη η παραμονή του στην κυβέρνηση».¹⁴⁰

Η αποπομπή του Α. Σαμαρά από το Υπουργείο Εξωτερικών τον Απρίλιο του 1992 δεν απεγκλώβισε την πολιτική της κυβέρνησης, γιατί η αδιαπραγμάτευτη θέση είχε γίνει κτήμα της πλειονότητας του λαού. Το Μάρτιο του 1993 ο Πρωθυπουργός υποστήριξε στη Βουλή την ανάγκη σύνθετης ονομασίας και προσκόμισε εγκύκλιο του ΥΠ.ΕΞ. του 1983, σύμφωνα με την οποία δεν θα ενοχλούσε την Ελλάδα να αποκαλούνται οι κάτοικοι της γιουγκοσλαβικής Μακεδονίας Σλαβομακεδόνες ή Μακεδονοσλάβοι.¹⁴¹

Ο χρόνος όμως για συμβιβαστική λύση, όπως φάνηκε, είχε παρέλθει. Η τακτική του άμεσου διαλόγου,¹⁴² που επιλέχθηκε μετά την ένταξη των Σκοπίων στον Ο.Η.Ε. το 1993, επλήγη από τις πολιτικές και εσωκομματικές συγκρούσεις, μέχρις ότου η Ν.Δ. απώλεσε τελικά την κοινοβουλευτική της πλειοψηφία στις 9 Σεπτεμβρίου του 1993 από βουλευτές της, οι οποίοι εντάχθηκαν στην Πολιτική Άνοιξη (ΠΟΛ.ΑΝ), που είχε ιδρύσει από τον Ιούνιο του 1993 ο Α. Σαμαράς. Το 1994 ο Κ. Μητσοτάκης αποκάλυψε στη Βουλή ότι έμεινε έκπληκτος από την αντίδραση του Α. Σαμαρά σχετικά με την αναβάθμιση του ονόματος σε μείζον θέμα, αφού το Δεκέμβριο του 1991 παρουσία του, υπογράφηκε ο κανονισμός 3567/91¹⁴³ του Συμβουλίου Υπουργών Εξωτερικών στις Βρυξέλλες, ο οποίος αναφερόταν στη «Δημοκρατία της Μακεδονίας». Ο ίδιος είχε ισχυριστεί ότι δεν ήταν παρών, αλλά πιστοποιήθηκε από το διπλωματικό έγγραφο ότι και παρών ήταν και επιφυλάξεις δεν διατύπωσε. Αργότερα δήλωσε για το ίδιο θέμα: «δεν είχε σημασία τι συνέβαινε πριν τις 16 Δεκεμβρίου 1991, αφού όλη η Ελλάδα ήταν σε ύπνωση για πενήντα χρόνια».¹⁴⁴

Ο Α. Παπανδρέου υποστήριξε ότι «καμία αποσταθεροποιητική κίνηση των Σκοπίων δεν θα είχε σημασία και συνέπεια αν δεν υπήρχε στην ονομασία του ο όρος Μακεδονία».¹⁴⁵ Διαφώνησε με τη διαδικασία της διαιτησίας, διότι θα υποχρέωνε την Ελλάδα σε κάποιο

¹⁴⁰ <http://politicsnews.gr/19099/politicsnews/posted>, 6 Μαΐου 2014, 27 Ιουνίου 2014.

¹⁴¹ Ε.Π.Β., ΡΒ-27 Μαρτίου 1993, σελ. 5234- 5235.

¹⁴² Παπακωνσταντίνου Μ., *Ελλάδα και Σκόπια, μέτρα οικοδόμησης εμπιστοσύνης*, Αθήνα, ΚΠΕΕ, 1994, σελ. 6.

¹⁴³ Ρυθμίσεις για την εισαγωγή προϊόντων από «Βοσνία- Ερζεγοβίνη, Κροατία, Μακεδονία και Σλοβενία». Πρώτο έγγραφο πρακτικής αναγνώρισης των Σκοπίων ως Μακεδονία. Τζιαμπίρης, *Μακεδονικό ζήτημα*, σελ. 49.

¹⁴⁴ Σκυλακάκης, *Στο όνομα της Μακεδονίας*, σελ. 59.

¹⁴⁵ Ε.Π.Β., ΡΒ-27 Μαρτίου 1993, σελ. 5226.

συμβιβασμό και ήταν αρνητικός στον απευθείας διάλογο με τα Σκόπια.¹⁴⁶ Προεκλογικά το 1993 δήλωνε με στόμφο ότι «*το όνομά μας είναι η ζωή μας*».¹⁴⁷

Ως πρωθυπουργός από τον Οκτώβριο του 1993 πλειοδότησε στην απολυτοποίηση του ζητήματος της ονομασίας διακόπτοντας προσωρινά τον διάλογο στον Ο.Η.Ε.¹⁴⁸ Φυσική συνέπεια της διακοπής διαλόγου ήταν η επιβολή μονομερούς εμπάργκο εκ μέρους της Ελλάδας στα Σκόπια φράζοντας έτσι το 70% των εισαγωγών και εξαγωγών στο νέο κράτος.¹⁴⁹ Ο Α. Παπανδρέου πίστευε ότι έτσι έδειχνε την αποφασιστικότητα της Ελλάδας να μην υποχωρήσει από την αδιαπραγμάτευτη θέση της.¹⁵⁰ Στην πραγματικότητα, όμως, το εμπάργκο λειτούργησε μόνο ως διαπραγματευτικό όπλο, ανάλογο με αυτό των συμβόλων που υιοθέτησε ο Γκλιγκόροφ, από την πλευρά του.¹⁵¹

Ως αντιπολίτευση η Ν.Δ. με αρχηγό τον Μιλτιάδη Έβερτ επέμενε στον ελληνοσκοπιανό διάλογο υπό την αιγίδα του Ο.Η.Ε.,¹⁵² στήριξε το μονομερές εμπάργκο στα Σκόπια, αλλά επέκρινε την Ενδιάμεση Συμφωνία γιατί δεν αντιμετώπισε το θέμα του ονόματος.¹⁵³ Υπήρχαν βέβαια πολιτικοί και κόμματα που πρότειναν πιο ευέλικτες θέσεις. Ο Λεωνίδας Κύρκος υποστήριζε ότι η «*απολυτοποίηση του ονόματος υπήρξε καίριο λάθος πολιτικής επιλογής. Η διάκριση της Γεωγραφίας από την Ιστορία θα μπορούσε να είχε οδηγήσει σε διέξοδο*»,¹⁵⁴ ενώ ο πρώην πρωθυπουργός, Γεώργιος Ράλλης δήλωνε ότι «*προβλήματα όπως το Μακεδονικό δεν λύνονται με συλλαλητήρια*».¹⁵⁵

Ο Συνασπισμός της Αριστεράς και της Προόδου αρχικά συναίνεσε στη μαξιμαλιστική γραμμή και συμμετείχε στα συλλαλητήρια, αλλά από τον Απρίλιο του 1992 υποστήριξε: α) τη διακοπή της σκοπιανής προπαγάνδας, β) την τροποποίηση του Συντάγματος των Σκοπίων για το απαραβίαστο των συνόρων και γ) τη θέσπιση ελληνοσκοπιανού διαλόγου με κοινά αποδεκτή ονομασία. Για την Ενδιάμεση Συμφωνία υποστήριξε ότι άνοιξε το δρόμο για την εξομάλυνση των διμερών σχέσεων.¹⁵⁶

Το Κ.Κ.Ε. διαχώρισε τη θέση του σε όλες τις συνεδριάσεις των Συμβουλίων των πολιτικών αρχηγών, υποστηρίζοντας σθεναρά τη ρεαλιστική γραμμή στο ζήτημα. Η Γ.Γ. του

¹⁴⁶ Ο. π., σελ. 5226.

¹⁴⁷ Ηλιαδάκης, *Μακεδονικό-Σκοπιανό*, σελ. 386.

¹⁴⁸ Παπακωνσταντίνου, *Εμπλοκή των Σκοπίων*, σελ. 414.

¹⁴⁹ *Καθημερινή*, 17 Φεβρουαρίου 1994, σελ. 1.

¹⁵⁰ Λιάνη Δ., *Δέκα χρόνια και πενήντα τέσσερις μέρες*, Αθήνα, Λιβάνης, 1997, σελ. 350.

¹⁵¹ Ηλιαδάκης, *Μακεδονικό-Σκοπιανό*, σελ. 363.

¹⁵² Ε.Π.Β., ΜΣΤ 24 Ιανουαρίου 1994, σελ. 1843.

¹⁵³ Καλπαδάκης, *Μακεδονικό ζήτημα*, σελ. 212.

¹⁵⁴ Κύρκος Λ., *Αδιέξοδο βήμα*, σελ. 37.

¹⁵⁵ Ηλιαδάκης, *Μακεδονικό-Σκοπιανό*, σελ. 367.

¹⁵⁶ Ο. π., σελ. 390.

Κ.Κ.Ε. Αλέκα Παπαρήγα, επεσήμανε ότι «τόσο η Ν.Δ. όσο και το ΠΑ.ΣΟ.Κ. στερούνταν ρεαλισμού. Η Ν.Δ. ως κυβέρνηση άρχισε να αντιλαμβάνεται την πραγματικότητα, αλλά υπήρξε δέσμια της κριτικής του Σαμαρά και του ΠΑ.ΣΟ.Κ., με αποτέλεσμα ο αναπροσανατολισμός αυτός της πολιτικής όσο φτάναμε στις εκλογές να πισωγυρίζει στην ονοματολογία».¹⁵⁷ Το Κ.Κ.Ε. πρότεινε την απαγκίστρωση της χώρας από την ονοματολογία, υποστηρίζοντας ότι «ανεξάρτητα από τη χρησιμοποίηση ή όχι του ονόματος Μακεδονία, που για το Κ.Κ.Ε. έχει μόνο γεωγραφική έννοια, είναι υπαρκτός ο κίνδυνος αμφισβήτησης των συνόρων στα Βαλκάνια».¹⁵⁸ Πρόταξε την εξασφάλιση ουσιαστικών εγγυήσεων, που έχουν σχέση με το σύνταγμα της γείτονας χώρας και καταδίκασε την ανακίνηση ανύπαρκτου μειονοτικού ζητήματος.¹⁵⁹ Για την Ενδιάμεση Συμφωνία υποστήριξε ότι ήταν μερική και δεν επέλυε τις διαφορές των δύο χωρών.¹⁶⁰

Ο Α. Σαμαράς, ως αρχηγός της ΠΟΛ.ΑΝ., προέτρεψε στη Βουλή, τον Α. Παπανδρέου να προκηρύξει δημοψήφισμα για την ονομασία των Σκοπίων, να κλιμακώσει οικονομικά αντίμετρα το 1994 στα Σκόπια και να ασκήσει βέτο στη διαδικασία της διεύρυνσης της Ε.Ε.¹⁶¹ Σε ομιλία του το 1995 στη Βουλή πρότεινε τη διάσπαση των Σκοπίων σε βουλγαρικό, σερβικό και αλβανικό καντόνι, προκειμένου να κλείσει το ζήτημα. Επανέλαβε δε το αίτημά του για διενέργεια δημοψηφίσματος, προκειμένου να αποφανθεί ο λαός για την Ενδιάμεση Συμφωνία.¹⁶²

B.5 ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Η Ελλάδα, μολονότι διέθετε την ισχυρότερη οικονομία στα Βαλκάνια και συμμετείχε στους ευρωπαϊκούς θεσμούς¹⁶³ εγκλωβίστηκε στο Μακεδονικό ζήτημα, με απόλυτες θέσεις, διαφοροποιούμενη από την κοινοτική πολιτική και παραβλέποντας τη διεθνή διάσταση της κρίσης.¹⁶⁴ Η απόλυτη θέση μείωσε τη διαπραγματευτική ευελιξία της ελληνικής κυβέρνησης και κατέστησε το ζήτημα των Σκοπίων αντικείμενο κομματικής αντιπαράθεσης και προσωπικών φιλοδοξιών ευνοώντας τελικά τις στρατηγικές επιλογές της σκοπιανής ηγεσίας.

¹⁵⁷ Ε.Π.Β., ΜΣΤ 24 Ιανουαρίου 1994, σελ. 1854.

¹⁵⁸ 14^ο-15^ο Συνέδριο Κ.Κ.Ε. «Οι θέσεις για τις εξελίξεις στα Βαλκάνια», Αθήνα, Ντοκουμέντα, Κ.Ε. Κ.Κ.Ε., 1996, σελ. 39,47.

¹⁵⁹ Ε.Π.Β., ΜΣΤ 24 Ιανουαρίου 1994, σελ. 1855.

¹⁶⁰ Ε.Π.Β., ΚΓ, 6 Νοεμβρίου 1995, σελ. 1025.

¹⁶¹ Ε.Π.Β., ΜΣΤ 24 Ιανουαρίου 1994, σελ. 1850.

¹⁶² Ε.Π.Β., ΚΓ, 6 Νοεμβρίου 1995, σελ. 1024.

¹⁶³ Λυγερός, *Εν ονόματι της Μακεδονίας*, σελ. 155.

¹⁶⁴ *Ελευθεροτυπία*, 27 Μαΐου 1992, σελ. 14.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΣΤΟΥΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥΣ

Γ.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο διπλωματικό επίπεδο η Ελλάδα χρησιμοποίησε τη θέση της ως μέλος του Ν.Α.Τ.Ο., του Ο.Η.Ε., της Δ.Α.Σ.Ε.¹⁶⁵ και της Ε.Ε. προκειμένου να μπλοκάρει τη διεθνή αναγνώριση και την κοινοτική χρηματοδότηση της Π.Γ.Δ.Μ. με το συνταγματικό της όνομα.¹⁶⁶ Κατήγγειλε, ουσιαστικά, ότι η ίδια η χρήση του ονόματος δεν ήταν μόνο ένας σφετερισμός της ταυτότητάς της, αλλά και δυνητική απειλή για την ακεραιότητά της.¹⁶⁷

Στις ενότητες που ακολουθούν αναλύονται οι ενέργειες της ελληνικής διπλωματίας, και η στάση της διεθνούς κοινότητας στο ζήτημα των Σκοπίων.

Γ.2 Η ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Γ.2.1. ΣΤΗ ΔΙΑΣΚΕΨΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΚΑΙ ΤΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ (Δ.Α.Σ.Ε. /Ο.Α.Σ.Ε)

Το Μάιο του 1990 η Ελλάδα αντιμετώπισε την πρώτη σοβαρή πρόκληση, όταν Σλαβομακεδόνες αξιωματούχοι κατήγγειλαν στην Επιτροπή Πολιτικών Δικαιωμάτων του Ο.Η.Ε. στη Γενεύη την υποτιθέμενη καταπίεση της «μακεδονικής μειονότητας» στην Ελλάδα¹⁶⁸ και έκλεισαν για δύο ημέρες τα σύνορα.¹⁶⁹

Τον Ιούνιο του 1990 η Ένωση Προστασίας Δικαιωμάτων στην «Αιγαιακή Μακεδονία» έστειλε υπόμνημα καταγγελίας της Ελλάδας στη Δ.Α.Σ.Ε., καταγγέλλοντάς την για βίαιη αφομοίωση της «μακεδονικής μειονότητας».¹⁷⁰ Η γιουγκοσλαβική αντιπροσωπεία για πρώτη φορά έθεσε επίσημα θέμα καταπίεσης «μακεδονικής» μειονότητας στην Ελλάδα στο πλαίσιο της Διασκέψεως της Δ.Α.Σ.Ε.¹⁷¹ για την Ανθρώπινη διάσταση. Η ελληνική απάντηση στις 25 Ιουνίου 1990 συνέδεσε κατ' αρχήν την επιθετική διατύπωση της γιουγκοσλαβικής αντιπροσωπείας με την αυξανόμενη πίεση που ένιωθε η γιουγκοσλαβική

¹⁶⁵ Από την 1η Ιανουαρίου 1995 ονομάζεται Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (Ο.Α.Σ.Ε.).

¹⁶⁶ Βάλντέν, *Μακεδονία-Βαλκάνια*, σελ 86.

¹⁶⁷ Tindermans L., *Unfinished peace, Report of the international commission on the Balkans*, Carnegie endowment for international peace, Washington Aspen Institute Berlin, 1996, p. 127.

¹⁶⁸ Mintsis, *History of Macedonian*, p. 92.

¹⁶⁹ Τάρκας, *Αθήνα-Σκόπια*, σελ. 13.

¹⁷⁰ Βαληνάκης,-Ντάλης,, *Ζήτημα των Σκοπίων*, σελ 17.

¹⁷¹ 2^η Συνάντηση για την Ανθρώπινη Διάσταση, <http://www.syn.gr/gr/keimeno.php?id=13812& PHPSESSID= ecbeb2037718aea412ad004736a7629f>, 27/07/2014.

κυβέρνηση από την τυχοδιωκτική πολιτική των αρχών της Σ.Δ.Μ.¹⁷² Επιπλέον, η ελληνική αντιπροσωπεία επεσήμανε την επί μισό αιώνα συστηματική αποσερβοποίηση και αναγκαστική «μακεδονοποίηση» του σλαβικού πληθυσμού της Σ.Δ.Μ. και τις διώξεις όσων επιθυμούσαν να ονομάζονται Σέρβοι. Δύο επίσης, ήταν οι βασικοί λόγοι που αναφέρθηκαν στην υποτονική αντίδραση της Ελλάδας στο θέμα τα προηγούμενα χρόνια: πρώτον ότι οι Σλάβοι μετακινήθηκαν μαζικά προς την Γιουγκοσλαβία με το τέλος του ελληνικού εμφυλίου και δεύτερον ότι οι καλές ελληνογιουγκοσλαβικές σχέσεις στο πλαίσιο του Ψ.Π. βρίσκονταν σε προτεραιότητα τόσο για την Ελλάδα, όσο και για τη Δυτική Συμμαχία.¹⁷³ Ειδικότερα για το ζήτημα της λεγόμενης «μακεδονικής μειονότητας», επιβεβαιώθηκε από την ελληνική αντιπροσωπεία ότι, αν υπήρχε τέτοια μειονότητα, θα είχαν κατατεθεί στα προηγούμενα χρόνια καταγγελίες, μηνύσεις μελών της για την παραβίαση των ελευθεριών τους είτε σε ελληνικά είτε σε διεθνή δικαστήρια.¹⁷⁴ Επιπλέον, αποσαφηνίστηκε ότι η εντεινόμενη σκοπιανή προπαγάνδα στόχευε να αφυπνίσει παλαιά εθνικιστικά αισθήματα με βασικό στόχο την ελληνική Μακεδονία.¹⁷⁵ Τέλος, επαναδιατυπώθηκε η πάγια ελληνική θέση, ότι δεν υφίσταται «Μακεδονικό ζήτημα» και ότι η Μακεδονία δεν αποτελεί εθνική αλλά γεωγραφική έννοια, η οποία έχει συνδεθεί αδιάλειπτα με την Ελλάδα για περισσότερους από 30 αιώνες.¹⁷⁶

Στη Διάσκεψη της Δ.Α.Σ.Ε. στη Μόσχα¹⁷⁷ για τα ανθρώπινα δικαιώματα, στις 27 Σεπτεμβρίου 1991, Σλαβομακεδόνας διπλωμάτης επανέφερε το θέμα της καταπίεσης της «μακεδονικής» μειονότητας στην Ελλάδα. Τώρα πια «διάδικος» ήταν τα Σκόπια.¹⁷⁸ Ο Έλληνας αντιπρόσωπος στη Δ.Α.Σ.Ε. πρέσβης επί τιμή Στέφανος Σταθάτος τόνισε την ανάγκη η διάσκεψη να λάβει σοβαρά υπόψη της τη μακρά και τεκμηριωμένη δήλωση που παρουσιάστηκε από την ελληνική αντιπροσωπεία στη διάσκεψη της Κοπεγχάγης.¹⁷⁹ Αναφέρθηκε στη δήλωση της 11ης Νοεμβρίου του 1990 του αρχηγού του VMRO, Λ. Γκεοργκιέφσκι, ότι «*θα πολεμήσουμε για μια αυτόνομη και ενωμένη Μακεδονία*», δίνοντας έμφαση στις αλυτρωτικές διαθέσεις των Σλαβομακεδόνων για την Ελληνική Μακεδονία.¹⁸⁰ Η διάδοση των ιδεών του «μακεδονισμού» μέσω οργανώσεων και σωματείων από εθνικιστές μετανάστες, δεν ήταν κάτι νέο. Στο εξωτερικό είχε πάρει έντονες διαστάσεις από τη δεκαετία

¹⁷² Βαληνάκης-Ντάλης, *Ζήτσημα των Σκοπίων*, σελ. 23.

¹⁷³ Ο. π., σελ. 25.

¹⁷⁴ Ο. π., σελ. 29.

¹⁷⁵ Εχέδωρος Γ., «Όταν η Γιουγκοσλαβία έθετε θέμα «μακεδονικής μειονότητας» <http://olympia.gr/2009/11/14/>, 30 Ιουνίου 2014.

¹⁷⁶ Βαληνάκης-Ντάλης, *Ζήτσημα των Σκοπίων*, σελ. 31.

¹⁷⁷ 3^η Συνάντηση για την Ανθρώπινη Διάσταση, http://www.syn.gr/gr/keimeno.php?id=13812&PHPSESSID=ecbeb_2037718_aea412ad004736a7629f, 27 Ιουλίου 2014.

¹⁷⁸ Καπαδάκης, *Μακεδονικό ζήτημα*, σελ. 178.

¹⁷⁹ Βαληνάκης-Ντάλης, *Ζήτσημα των Σκοπίων*, σελ. 43.

¹⁸⁰ Ο. π., σελ. 44.

του 1970 με ομιλίες, συγκεντρώσεις και πολιτιστικές εκδηλώσεις που καλλιεργούσαν την ιδέα του αλυτρωτισμού. Το Μάρτιο του 1992 και ενώ ήδη είχαν εκδηλωθεί οι αντιρρήσεις της ελληνικής πλευράς στο ζήτημα της αναγνώρισης των Σκοπίων, κατά τη Συνδιάσκεψη της Δ.Α.Σ.Ε. «Ελσίνκι-2»,¹⁸¹ ο υπουργός Εξωτερικών των Σκοπίων Ντιένκο Μάλεφσκι παρέδωσε σε μέλη της ελληνικής αντιπροσωπείας κατάλογο με εκδοχές σύνθετης ονομασίας, όπως «Μακεδονία του Βαρδάρη» και «Μακεδονία του Βορρά» παροτρύνοντας σε άμεση από κοινού επίλυση του προβλήματος.¹⁸² Η ελληνική πλευρά τις απέρριψε με τη δικαιολογία ότι «η στιγμή δεν ήταν κατάλληλη». Τις ίδιες μέρες κλιμακωνόταν η εκστρατεία του υπουργού Εξωτερικών, Α. Σαμαρά, για αποτροπή οποιουδήποτε συμβιβασμού με το «ψευδοκράτος».¹⁸³

Στη Σύνοδο Κορυφής της Δ.Α.Σ.Ε.¹⁸⁴ στη Στοκχόλμη στις 14 Δεκεμβρίου 1992 τα Σκόπια υπέβαλαν αίτηση εισδοχής στον Οργανισμό. Η πρόταση της Βουλγαρίας και της Τουρκίας για άμεση ένταξή τους, παρ' ότι υποστηρίχθηκε από την αμερικανική, τη ρωσική και την αυστριακή πλευρά, απερρίφθη¹⁸⁵ με παρέμβαση κρατών-μελών της Ε.Ε. και της Αλβανίας, η οποία υποστήριξε ότι το νέο κράτος καταπίεζε την αλβανική μειονότητα.¹⁸⁶ Τέλος στις 18 Νοεμβρίου 1994 στη Βουδαπέστη η Ελλάδα έθεσε βέτο στην είσοδο των Σκοπίων στη Δ.Α.Σ.Ε., στη συνεδρίαση των αξιωματούχων του οργανισμού, προβάλλοντας αμφιβολίες για την προθυμία της χώρας αυτής να συνεργαστεί ως παράγοντας σταθερότητας και ειρήνης στην περιοχή.¹⁸⁷

Γ.2.2. ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ

Η ελληνική διπλωματία προσπάθησε να πείσει τους εταίρους της στην Ε.Ε. ότι τυχόν αναγνώριση των Σκοπίων με το όνομα «Μακεδονία» θα αποσταθεροποιούσε όλη την περιοχή. Οι ηγέτες των χωρών της Ε.Ε. αντιμετώπιζαν το ζήτημα του ονόματος ως έλασσον θέμα. Αυτό που τους ενδιέφερε ήταν η βιωσιμότητα του νεοσύστατου κράτους, επειδή υπήρχε κίνδυνος να επεκταθούν οι «φωτιές του πολέμου» στα νότια Βαλκάνια.¹⁸⁸ Οι όροι που υιοθέτησε αρχικά η Ε.Ε. αποτελούσαν, σύμφωνα με το Γερμανό υπουργό Εξωτερικών Χανς-

¹⁸¹ 4η Συνάντηση συνέχειας της Δ.Α.Σ.Ε. <http://www.syn.gr/gr/keimeno.php?id=13812&PHPSESSID=ecbeb2037718aea412ad004736a7629f>, 27 Ιουλίου 2014.

¹⁸² Φελουκατζή Η., «Μετανοεί πικρά για την αδιαλλαξία», *Ελευθεροτυπία*, 6 Μαρτίου 1993, σελ. 4.

¹⁸³ *Ελευθεροτυπία*, «Οι δέκα μύθοι του Σκοπιανού», <http://www.iospress.gr/ios2005/ios20051023.m>, 23 Οκτωβρίου 2005, 27 Ιουλίου 2014.

¹⁸⁴ Διεθνής Σύμβαση για την ειρηνική διεθνήτηση των διεθνών διαφορών. <http://www.syn.gr/gr/keimeno.php?id=13812&PHPSESSID=ecbeb2037718aea412ad004736a7629f>, 27 Ιουλίου 2014.

¹⁸⁵ Λυγερός, *Εν ονόματι της Μακεδονίας*, σελ. 147.

¹⁸⁶ Δουδούμη Γ., *Βαλκανικές εξελίξεις II*, Αθήνα, Δωδώνη, 1996, σελ. 29.

¹⁸⁷ Το χρονικό του Σκοπιανού – 1995» <http://www.sansimera.gr/articles/419/135#ixzz39q22n9Pk>, 4 Αυγούστου 2014.

¹⁸⁸ Ηλιαδάκης *Μακεδονικό-Σκοπιανό*, σελ. 334.

Ντίντριχ Γκένσερ, «πλαίσιο διαπραγμάτευσης» και όχι τελικό κείμενο αποφάσεων.¹⁸⁹ Η Ε.Ε. δεν έλαβε υπόψη της τη θετική για τα Σκόπια γνωμοδότηση της επιτροπής Μπατεντέρ και πρότεινε μια συμβιβαστική λύση, προκειμένου να λυθεί συναινετικά το ζήτημα. Η πορτογαλική πρόταση συμφωνίας, γνωστή ως «πακέτο Πινέιρο», την 1η Απριλίου 1992 προέβλεπε: α) διμερή συμφωνία σεβασμού των συνόρων, β) τροποποίηση άρθρων του Συντάγματος των Σκοπίων σε βαθμό που να ικανοποιεί απόλυτα τις ελληνικές θέσεις, γ) εγκατάλειψη της αξίωσης ύπαρξης μακεδονικής μειονότητας στην Ελλάδα και δ) σύνθετη ονομασία με την προσθήκη επιθετικού προσδιορισμού στο όνομα «Μακεδονία», (Νέα Μακεδονία).¹⁹⁰ Σε αυτό το πακέτο προσφέρθηκε η δυνατότητα να ελέγξει η Ελλάδα όλη την κατανομή των κοινοτικών πόρων που θα κατευθύνονταν στα Σκόπια.¹⁹¹ Σύμφωνα με δηλώσεις του υπουργού Εξωτερικών της Πορτογαλίας Ζοζέ Πινέιρο, τα Σκόπια αποδέχτηκαν το σχέδιο αυτό με την υποσημείωση ότι χωρούσε επιπλέον διαπραγμάτευση γύρω από τη σύνθετη ονομασία. Από την άλλη πλευρά, «ο Κ. Μητσοτάκης συμφωνούσε με το σχέδιο και προσπαθούσε να βρει τρόπο να το εγκρίνει στην Ελλάδα».¹⁹² Στο τέλος τόνισε ότι «οι αντιδράσεις του Α. Σαμαρά ματαίωσαν τη συμφωνία».¹⁹³

Η θέση «ούτε Μακεδονία ούτε παράγωγα» δεν επέτρεπε συμβιβαστική λύση από την ελληνική πλευρά στο ζήτημα του ονόματος. Μια προσπάθεια έγινε από τον Χανς-Ντίντριχ Γκένσερ στο Γκιμαράες της Πορτογαλίας, ο οποίος πρότεινε να αναγνωριστούν τα Σκόπια ως «Δημοκρατία των Σκοπίων», αλλά η πρότασή του προσέκρουσε στις αντιδράσεις των υπολοίπων εταίρων, που τόνισαν ότι η Ε.Ε. δεν μπορούσε να βαφτίσει ένα κράτος. Η κοινή δήλωση των υπουργών Εξωτερικών στις 2 Μαΐου 1992 στο Γκιμαράες της Πορτογαλίας, μετά την απόρριψη του πακέτου Πινέιρο, ουσιαστικά προωθούσε μια συμβιβαστική λύση με την παρότρυνση για περαιτέρω συνομιλίες.¹⁹⁴ Στη Σύνοδο των Υπουργών Εξωτερικών στις Βρυξέλες στις 11 Μαΐου 1992 οι εταίροι της Ελλάδας πρότειναν την απευθείας διαπραγμάτευση με τα Σκόπια, θέση που σύμφωνα με τους Α. Σαμαρά και Α. Παπανδρέου ισοδυναμούσε με *de facto* αναγνώριση.¹⁹⁵

Ο Κ. Μητσοτάκης στο άτυπο Συμβούλιο Υπουργών Εξωτερικών στο Λουξεμβούργο στις 15 Ιουνίου 1992 πρότεινε δύο λύσεις: α) να αναγνωριστούν τα Σκόπια με όποια

¹⁸⁹ Μαραδάκης Ν., «Ελληνική μοναξιά για τα Σκόπια», *Το Βήμα*, 12 Απριλίου 1992 σελ. Α16.

¹⁹⁰ Παπακωνσταντίνου, *Εμπλοκή των Σκοπίων*, σελ. 25.

¹⁹¹ Καπαδάκης, *Μακεδονικό ζήτημα*, σελ. 194.

¹⁹² Καλλέργης, Κ., <http://www.kathimerini.gr/308449/article/epikairothta/politikh/neamakedonia-opws-leme-nea-yorkh>,

23 Δεκεμβρίου 2007, 26 Ιουλίου 2014.

¹⁹³ Ηλιαδάκης, *Μακεδονικό-Σκοπιανό*, σελ. 388.

¹⁹⁴ Λυγερός, *Εν ονόματι της Μακεδονίας*, σελ. 105.

¹⁹⁵ Ηλιαδάκης, *Μακεδονικό-Σκοπιανό*, σελ. 383.

ονομασία επιλέξουν, εκτός του ονόματος «Μακεδονία», ή β) να αυτοαποκαλούνται όπως θέλουν, ενώ διεθνώς να αναγνωριστούν με όνομα που δεν θα περιέχει τον όρο «Μακεδονία».¹⁹⁶ Για να στηρίξει την πρόταση της «διπλής ονομασίας», ανέφερε το γεγονός ότι «η Γερμανία, η Ελβετία και η Ελλάδα ήταν γνωστές στο εξωτερικό με διαφορετικά ονόματα απ' αυτά που χρησιμοποιούσαν στο εσωτερικό». Η νέα αυτή ελληνική πρόταση εμφάνιζε μια διαφορετική θέση πέραν της υπάρχουσας άκαμπτης θέσης για το όνομα και της απόφασης του Συμβουλίου των Πολιτικών Αρχηγών.¹⁹⁷ Το αναμενόμενο κέρδος για την Ελλάδα θα ήταν ότι η επίσημη ονομασία της χώρας δεν θα περιελάμβανε τον όρο «Μακεδονία». Η πατρότητα της πρότασης χρεώθηκε στον υφυπουργό Εξωτερικών Ιωάννη Τζούνη, ο οποίος και χαρακτηρίστηκε ενδοτικός.¹⁹⁸ Τόσο ο Α. Σαμαράς, όσο και ο Μ. Έβερτ απείλησαν με καταψήφιση της κυβέρνησης σε περίπτωση αποδοχής αυτής της πρότασης.¹⁹⁹

Στη Σύνοδο Κορυφής του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Λισαβόνας στις 25 Ιουνίου 1992 τονίστηκε, ότι επιθυμία της Ε.Ε. ήταν να αναγνωρίσει τη Δημοκρατία αυτή με ονομασία που δεν θα περιλαμβάνει τον όρο «Μακεδονία».²⁰⁰ Η ξαφνική υιοθέτηση από την Ε.Ε. της απόλυτης επίσημης θέσης της Ελλάδας γέμισε με ενθουσιασμό τόσο την ελληνική διπλωματία όσο και την ελληνική κοινωνία. Οι πιθανές εξηγήσεις που έχουν προταθεί για αυτή την κίνηση της Ε.Ε. ήταν: α) ότι στόχευε στην κοινή αντιμετώπιση της Σερβίας ακόμα και με στρατιωτικά μέσα, συνεπώς και στη συμμετοχή της Ελλάδας, β) ότι επεδίωκε να μην πληγεί η ενότητά της, γ) ότι ικανοποίησε την Ελλάδα με αντάλλαγμα την αποδέσμευση ευρωπαϊκών κονδυλίων προς την Τουρκία²⁰¹ και δ) ότι στήριξε την αδύναμη πλειοψηφικά κυβέρνηση Μητσοτάκη, με σκοπό να της δοθεί χρόνος να πετύχει συμβιβαστική λύση. Άλλωστε, πέρα από την απόφαση που ασφαλώς δικαίωνε τη μαξιμαλιστική θέση, το σκεπτικό της παρέπεμπε και πάλι στην αναγκαιότητα αναζήτησης λύσης κοινώς αποδεκτής.

Τον Αύγουστο του 1992 τόσο η Ε.Ε. όσο και οι Η.Π.Α. κατήγγειλαν ότι η Ελλάδα παραβίαζε το εμπάργκο στη Σερβία. Έπειτα από ενδελεχείς ελέγχους διαπιστώθηκε ότι μόνο το Μάιο του 1992 τα Σκόπια προμηθεύτηκαν 40.000 τόνους πετρελαίου περισσότερους από τον αντίστοιχο μήνα του προηγούμενου έτους.²⁰² Το συμπέρασμα των ελληνικών Αρχών ήταν ότι τα Σκόπια τροφοδοτούσαν τη Σερβία με πετρέλαιο σπάζοντας έτσι το εμπάργκο. Για

¹⁹⁶ Βαληνάκης –Ντάλης, *Ζήτημα των Σκοπίων*, σελ. 98.

¹⁹⁷ Λυγερός, *Εν ονόματι της Μακεδονίας*, σελ. 110.

¹⁹⁸ Δουδούμης, *Βαλκανικές, II*, σελ. 19.

¹⁹⁹ Λυγερός, *Εν ονόματι της Μακεδονίας*, σελ. 137.

²⁰⁰ Ο. π., σελ. 112.

²⁰¹ *Ελευθεροτυπία*, 27 Ιουνίου 1992, σελ. 4.

²⁰² Ο. π., σελ. 127.

το λόγο αυτό η Αθήνα σταμάτησε τη ροή πετρελαίου στα Σκόπια. Ο υπουργός Εξωτερικών Μιχάλης Παπακωνσταντίνου απαντώντας στις δριμυείς επιθέσεις από τη διεθνή κοινότητα για το εμπάργκο πετρελαίου που εφάρμοζε η Ελλάδα στα Σκόπια, δήλωνε επανειλημμένα ότι η Ελλάδα ήταν έτοιμη να επιτρέψει τη ροή, όταν η Ε.Ε. αποφάσιζε να καθιερώσει ένα σύστημα ελέγχου, για να μην καταλήγει αλλού το πετρέλαιο.²⁰³ Βέβαια, η Ελλάδα άδραξε την ευκαιρία να χρησιμοποιήσει το εμπάργκο ως μοχλό πίεσης, διαφορετικά θα μπορούσε να στείλει μικρές ποσότητες που θα αρκούσαν μόνο για τα Σκόπια. Στο μεταξύ, ο Μ. Παπακωνσταντίνου υποσχέθηκε να αφήσει ελεύθερη τη διέλευση φαρμάκων. Όταν τελικά η Ε.Ε. καθιέρωσε αυτό το σύστημα ελέγχου και έπρεπε να αρθεί το εμπάργκο, κατώτερα στελέχη της κοινότητας υιοθέτησαν τη σλαβομακεδονική άποψη με τις σφραγίδες αποστολής να αναγράφουν «Δημοκρατία της Μακεδονίας». Η Ελλάδα αντέδρασε έντονα και απαίτησε την απόλυτη συμμόρφωση στις αποφάσεις του Συμβουλίου Γενικών Υποθέσεων του Λουξεμβούργου στις 5 Οκτωβρίου 1992 για το θέμα αυτό, προειδοποιώντας ότι θα εμπόδιζε τη διέλευση από το έδαφος της σε όποιο φορτίο δεν έφερε τη σωστή σφραγίδα.²⁰⁴

Το γεγονός ότι η απόφαση της Λισαβόνας δεν έλυσε το πρόβλημα διαπιστώθηκε πολύ γρήγορα από όλες τις πλευρές, με τη μόνη διαφορά ότι είχε ενισχυθεί η απόλυτη γραμμή στην Ελλάδα, ενώ χώρες της Ε.Ε. προσπαθούσαν εμμέσως να καθιερώσουν την ονομασία «Μακεδονία».²⁰⁵ Έως την επόμενη Σύνοδο στο Εδιμβούργο στις 12 Δεκεμβρίου 1992 έγιναν προσπάθειες ακύρωσης της απόφασης. Η συμβιβαστική λύση που πρότεινε στο μεταξύ ο Άγγλος διαμεσολαβητής πρώην πρέσβης Ρόμπιν Ο' Νήλ, στις 26 Νοεμβρίου 1992, γνωστή ως έκθεση Ο' Νήλ, συνέβαλε στην ουσιαστική παράκαμψη της απόφασης της Λισαβόνας.²⁰⁶ Προέβλεπε: α) το απαραβίαστο των συνόρων, β) την τροποποίηση του άρθρου 49 του Συντάγματος των Σκοπίων για «τα δικαιώματα «Μακεδόνων» που ζούσαν σε γειτονικές χώρες και γ) τη σύνθετη ονομασία «Μακεδονία (Σκόπια)».²⁰⁷ Η πρόταση δεν αναμενόταν να γίνει αποδεκτή από την ελληνική πλευρά. Η σλαβομακεδονική διπλωματία υποστήριζε ότι το συνταγματικό όνομα της χώρας δεν μπορούσε να αλλάξει διότι θα εγείρονταν ζήτημα της ταυτότητας ενός ολόκληρου λαού, με κίνδυνο το διαμελισμό του κράτους από Αλβανούς και Σέρβους.²⁰⁸

²⁰³ Παπακωνσταντίνου, *Εμπλοκή των Σκοπίων*, σελ. 168.

²⁰⁴ Οι σφραγίδες είχε συμφωνηθεί να αναγράφουν «προς έδαφος της πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας» Ο. π., σελ. 171.

²⁰⁵ Ο. π., σελ. 122.

²⁰⁶ Λυγερός, *Εν ονόματι της Μακεδονίας*, σελ. 206.

²⁰⁷ Παπακωνσταντίνου, *Εμπλοκή των Σκοπίων*, σελ. 218.

²⁰⁸ Κωφός «Ελληνικό κράτος», σελ. 402.

Λίγο πριν τη Σύνοδο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στο Εδιμβούργο ο Κ. Καραμανλής επανέλαβε την αποστολή μιας σειράς επιστολών στους ηγέτες των έντεκα κοινοτικών εταίρων, όπως είχε κάνει και στις αρχές του έτους, με τις οποίες καθιστούσε σαφές ότι η Ε.Ε. έπρεπε να εμμένει στην απόφαση της Λισαβόνας, επιδεικνύοντας κοινοτική αλληλεγγύη.²⁰⁹

Σύμφωνα με τον Μ. Παπακωνσταντίνου, ο Άγγλος υπουργός Εξωτερικών Ντάγκλας Χερντ σε κατ' ιδίαν συνομιλία μαζί του, τόνισε ότι «οι Σκοπιοί δεν θα εγκαταλείψουν ποτέ τον όρο Μακεδονία διότι με αυτόν μεγάλωσαν. Αν η Ελλάδα δεν το καταλάβει και δεν συμβιβαστεί σε λύση, θα χάσει το παιχνίδι».²¹⁰ Στο Εδιμβούργο εκτυλίχθηκε ουσιαστικά και η τελευταία προσπάθεια της Ε.Ε. να κλείσει το ζήτημα.²¹¹ Τελικά επιτεύχθηκε συμβιβασμός, αφού η Ελλάδα συνυπέγραψε την οικονομική ενίσχυση των Σκοπίων,²¹² επιτυγχάνοντας επαναβεβαίωση της ισχύουσας απόφασης της Λισαβόνας.

Στο πρώτο Συμβούλιο Υπουργών εξωτερικών που συγκάλεσε η Δανική Προεδρία στο Παρίσι στις 14 Ιανουαρίου 1993, ο προεδρεύον υπουργός Εξωτερικών Έλεμαν Γιένσεν, ισχυρίστηκε ότι η Ελλάδα εμπόδιζε την κοινοτική ανθρωπιστική βοήθεια στα Σκόπια και ότι συνέχιζε να παραβιάζει το εμπάργκο κατά της Σερβίας. Η αντίδραση τόσο του Μ. Παπακωνσταντίνου, όσο και του Ολλανδού υπουργού Εξωτερικών Βαν ντε Μπουρκ ήταν άμεση αφού δεν είχε σταλεί ακόμη κοινοτική βοήθεια στα Σκόπια.²¹³

Στις 11 Φεβρουαρίου 1993, το Ευρωκοινοβούλιο με ψήφισμά του τάχθηκε υπέρ της εξεύρεσης λύσης στο ζήτημα της ονομασίας των Σκοπίων μέσω διαλόγου των δύο πλευρών, στο πλαίσιο της διαδικασίας διαιτησίας. Μια μέρα μετά ο Α. Σαμαράς ζήτησε τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος για το όνομα, ενώ ο Κ. Μητσοτάκης δήλωσε ότι το όνομα που θα λάβουν τα Σκόπια δεν έχει μεγάλη σημασία γιατί κανείς δεν θα το θυμάται σε δέκα χρόνια.²¹⁴ Η επιβολή του ελληνικού εμπάργκο στα Σκόπια το 1994 επέφερε και την μεγαλύτερη διένεξη κράτους- μέλους με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Ο πρόεδρος της Κομισιόν Ζακ Ντελόρ εξέφρασε τις ανησυχίες του για το αν τα οικονομικά αντίμετρα στα Σκόπια συμφωνούσαν με το Κοινοτικό δίκαιο και προέτρεψε την ελληνική κυβέρνηση να επανορθώσει σύντομα.²¹⁵ Επιπλέον, όλες οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις εκδήλωσαν τη δυσφορία τους στην ελληνική πλευρά μέσω των υπουργών τους καλώντας με κομπό ή άκομπσο τρόπο να σταματήσει το

²⁰⁹ Βαληνάκης-Ντάλης, *Ζήτημα των Σκοπίων*, σελ. 109.

²¹⁰ Παπακωνσταντίνου, *Εμπλοκή των Σκοπίων*, σελ. 230-231.

²¹¹ Λυγερός, *Εν ονόματι της Μακεδονίας*, σελ. 146.

²¹² Ο. π., σελ. 147.

²¹³ Παπακωνσταντίνου, *Εμπλοκή των Σκοπίων*, σελ. 255.

²¹⁴ Λυγερός, *Εν ονόματι της Μακεδονίας*, σελ. 151.

²¹⁵ *Το Ποντίκι*, 24 Φεβρουαρίου 1994, σελ. 7.

εμπάργκο στα Σκόπια.²¹⁶ Αποκορύφωμα της όξυνσης των σχέσεων των έντεκα με την Ελλάδα υπήρξε η παραπομπή της στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο για ασφαλιστικά μέτρα εις βάρος της, τα οποία τελικά απορρίφθηκαν στις 29 Ιουνίου 1994.²¹⁷ Δέκα μήνες αργότερα, ο εισαγγελέας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Φράνσις Τζέικομπς απεφάνθη ότι το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο είναι αναρμόδιο να τοποθετηθεί επί της ουσίας της διαφοράς.²¹⁸

Γ.2.3. ΣΤΟΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΕΘΝΩΝ (Ο.Η.Ε.)

Η ανάμειξη του Ο.Η.Ε. στο ζήτημα της αναγνώρισης των Σκοπίων άρχισε ουσιαστικά το Νοέμβριο του 1992. Ταυτόχρονα ξεκίνησε η κινητοποίηση της ελληνικής διπλωματίας προς τα μόνιμα και μη μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας (Σ.Α.) του Ο.Η.Ε.²¹⁹ Τόσο ο Πρωθυπουργός όσο και τα μέλη της ελληνικής διπλωματίας επιδόθηκαν σε ένα αγώνα δρόμου, προκειμένου να εξασφαλίσουν κατ' αρχήν ότι τα τρία κράτη-μέλη της Ε.Ε., που ήταν μέλη του Σ.Α. του Ο.Η.Ε., δεν θα άλλαζαν στάση όταν το ζήτημα θα έφτανε στο Σ.Α.²²⁰ Στις 11 Δεκεμβρίου 1992 το Σ.Α. του Ο.Η.Ε. υιοθέτησε την υπ' αριθμ. 795/92 απόφαση, με την οποία εξουσιοδότησε τον Γενικό Γραμματέα του Οργανισμού Μπούτρος Μπούτρος Γκάλι να αναπτύξει δύναμη κυανόκρανων στα Σκόπια, με σκοπό τη διατήρηση της εδαφικής τους ακεραιότητας από πιθανή επέκταση του πολέμου. Την αποστολή κυανόκρανων στα Σκόπια είχε ζητήσει κατ' επανάληψη ο Γκλιγκόροφ φοβούμενος τις ταραχές στο Κόσσοβο και την πιθανή προέλαση αλβανικών στρατευμάτων μέσα από το έδαφός του.²²¹

Στις 26 Δεκεμβρίου 1992 ο Μ. Παπακωνσταντίνου έστειλε επιστολή στα μέλη του Σ.Α. του Ο.Η.Ε., με τα εξής κύρια σημεία: α) θα κατανήφιζε στη Γενική Συνέλευση του Ο.Η.Ε. την εισδοχή των Σκοπίων στον Οργανισμό γιατί θα επέφερε καταστροφικές συνέπειες στη σταθερότητα στα Βαλκάνια, β) επεσήμανε τις προκλήσεις των Σκοπίων και γ) ζήτησε η εισδοχή τους στον Ο.Η.Ε. να γίνει μετά τη διευθέτηση όλων των εκκρεμοτήτων που σχετίζονται με την αναγνώριση κρατών,²²² σύμφωνα με το άρθρο 4 του Καταστατικού Χάρτη του Ο.Η.Ε. Απ' ό,τι φαίνεται από το άρθρο 4 του Κ.Χ.Η.Ε.,²²³ οι ελληνικές προσπάθειες επικεντρώθηκαν στο ότι η χώρα αυτή δεν ήταν φιλειρηνική, δεν μπορούσε να εκπληρώσει τις

²¹⁶ Ο. π., σελ. 6.

²¹⁷ Χολέβας Ι, «Ενδιάμεση Συμφωνία», Αθήνα, Πελασγός, 1995, σελ. 31.

²¹⁸ «Το χρονικό του Σκοπιανού – 1995» <http://www.sansimera.gr/articles/419/135#ixzz39q22n9Pk>, 4 Αυγούστου 2014.

²¹⁹ Δουδούμη, *Βαλκανικές II*, σελ. 33.

²²⁰ Παπακωνσταντίνου, *Εμπλοκή των Σκοπίων*, σελ. 244.

²²¹ Ο. π., σελ. 267-268.

²²² Ο. π., σελ. 247.

²²³ Άρ.4. παρ.1. του Κεφαλαίου Ι του Κ.Χ.Η.Ε.: «Μέλη των Ηνωμένων Εθνών μπορούν να γίνουν όλα τα ειρηνόφιλα κράτη τα οποία αποδέχονται τις υποχρεώσεις που περιέχονται σ αυτόν το Χάρτη και, κατά την κρίση του Οργανισμού, είναι ικανά και πρόθυμα να εκπληρώσουν αυτές τις υποχρεώσεις».

υποχρεώσεις που απορρέουν από τον Χάρτη και δεν επεδείκνυε τη θέληση να το πράξει.²²⁴ Δύο σημαντικοί λόγοι δυσκόλευαν την αποστολή της Ελλάδας στον Ο.Η.Ε. Το γεγονός ότι η πλειοψηφία των χωρών στη Γ.Σ. του Ο.Η.Ε. απέκτησαν την ανεξαρτησία τους ενάντια στις αποικιοκρατικές δυνάμεις και παραδοσιακά τάσσονταν υπέρ των αδύναμων κρατών και η μη δυνατότητα άσκησης βέτο, όπως στα συμβούλια της Ε.Ε.

Η ελληνική διπλωματική μάχη στον Ο.Η.Ε. υπήρξε πολύπλευρη. Άρχισε με επισκέψεις Ελλήνων υπουργών στις 15 χώρες που αποτελούσαν τα μόνιμα και μη μέλη του Σ.Α., προκειμένου να εκθέσουν τις ελληνικές θέσεις για το επίμαχο ζήτημα. Η άσκηση διπλωματικών πιέσεων ενισχύθηκε σημαντικά από διακεκριμένους Έλληνες ομογενείς σε εκπροσώπους των κυβερνήσεων των χωρών διαμονής τους.²²⁵ Η ελληνική κυβέρνηση προσέβλεπε σε παράταση χρόνου, προκειμένου να ενημερωθεί σωστά η διεθνής κοινότητα για τις ελληνικές θέσεις, αλλά και για να εξασφαλιστεί η στήριξη των κρατών-μελών της Ε.Ε. στο Σ.Α. του Ο.Η.Ε.²²⁶ Στις 16 Ιανουαρίου 1993 στη Ν. Υόρκη διεξήχθη ένα από τα μεγαλύτερα συλλαλητήρια, 50.000 ομογενών από τις Η.Π.Α. και τον Καναδά, με κύριο σύνθημα «Η Μακεδονία είναι ελληνική».²²⁷

Το αίτημα της ένταξης των Σκοπίων στον Ο.Η.Ε. με την ονομασία «Μακεδονία» εκκρεμούσε έξι μήνες, ενώ ο Γκλιγκόροφ πίεζε να ληφθεί απόφαση μέσω ψηφοφορίας από τα 15 μόνιμα και μη μόνιμα μέλη του Σ.Α., γνωρίζοντας από τις επαφές που είχε διεξαγάγει ότι η πλειοψηφία ήταν με το μέρος του. Το είχε άλλωστε δηλώσει ο Μπούτρος Μπούτρος Γκάλι στον Μ. Παπακωνσταντίνου πως «από τα δεκαπέντε μέλη του Σ.Α. τα δεκατέσσερα υποστήριζαν την ένταξη των Σκοπίων με το όνομα Μακεδονία».²²⁸

Η ελληνική διπλωματία τόνιζε στις ξένες αποστολές την ανάγκη να καθυστερήσει η επίσημη ένταξη, προκειμένου να τεθούν οι βάσεις από το Σ.Α. για οικοδόμηση σχέσεων εμπιστοσύνης και συνεργασίας με τα Σκόπια. Το «ελληνικό μνημόνιο»²²⁹ που κατατέθηκε δύο ώρες μετά την επίσημη κατάθεση της αίτησης των Σκοπίων στην ημερήσια διάταξη του Σ.Α., μετέβαλε το κλίμα υπέρ των απόψεων της Ελλάδας, γιατί ελήφθη υπόψη η επιμονή της για συνεργασία και διαπραγμάτευση με τα Σκόπια, ώστε να αποφευχθεί μια νέα εστία ανάφλεξης στη νότια Γιουγκοσλαβία.²³⁰ Τη σύνδεση των ζητημάτων που έθετε η Ελλάδα με

²²⁴ Παπακωνσταντίνου, *Εμπλοκή των Σκοπίων*, σελ. 249.

²²⁵ Ο. π., σελ. 260.

²²⁶ *Τα Νέα*, 30 Νοεμβρίου 1992, σελ. 18-19.

²²⁷ Δουδούμης, *Βαλκανικές II*, σελ. 36.

²²⁸ Ε.Π.Β., ΡΒ-27 Μαρτίου 1993, σελ.5233.

²²⁹ Παράρτημα III

²³⁰ Παπακωνσταντίνου, *Εμπλοκή των Σκοπίων*, σελ. 287.

την εισδοχή των Σκοπίων στον Ο.Η.Ε. στήριξαν οι Η.Π.Α., καθώς και η Γαλλία, που άφησε να εννοηθεί ότι μπορεί να ασκήσει το δικαίωμα της αρνησικυρίας, ώστε να μη ληφθεί απόφαση πριν ολοκληρωθούν οι διαβουλεύσεις για μια συμβιβαστική λύση.²³¹

Σημαντικό ρόλο στην πορεία των διαπραγματεύσεων έπαιξε το γεγονός ότι η Ελλάδα είχε κατ' αρχήν αποδεχθεί τη γαλλική πρόταση για διαιτησία του Γάλλου πρόεδρου Φρανσουά Μιτεράν, σε αντίθεση με τον Γκλιγκόροφ που την απέρριψε δείχνοντας δημόσια για πρώτη φορά την αδιαλλαξία του στην επίλυση της διαφοράς.²³² Το σχέδιο ψηφίσματος, που προτάθηκε από τη Γαλλία, την Αγγλία και την Ισπανία στο Σ.Α., προωθούσε την ένταξη των Σκοπίων με το προσωρινό όνομα πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (Π.Γ.Δ.Μ.). Ο Γκλιγκόροφ επεδίωκε την ένταξη της χώρας του με το συνταγματικό της όνομα, για αυτό όταν πληροφορήθηκε την ευρωπαϊκή πρόταση τη χαρακτήρισε «*ακατάλληλη και αστεία*».²³³ Αργότερα λόγω πιέσεων των διαμεσολαβητών Σάιρους Βανς και Λόρδου Όουεν²³⁴ εγκατέλειψε την αδιάλλακτη στάση άρνησης της διαμεσολάβησης, φοβούμενος την ματαίωση της εισόδου των Σκοπίων στον Ο.Η.Ε.²³⁵ Το τεκμηριωμένο ελληνικό μνημόνιο, σε συνδυασμό με την κοινοτική αλληλεγγύη, όπως εκφράστηκε στον Ο.Η.Ε. οδήγησαν στα ψηφίσματα 817²³⁶ και 845²³⁷ του Σ.Α., σύμφωνα με τα οποία το κράτος των Σκοπίων γινόταν το 181^ο μέλος του Οργανισμού, χωρίς σημαία, με το προσωρινό όνομα Π.Γ.Δ.Μ. και με την παρότρυνση της ταχείας διευθέτησης της διαφοράς για το όνομα υπό την αιγίδα του Ο.Η.Ε.²³⁸ Επίσης, για όσο διαρκούσαν οι διαπραγματεύσεις το Σ.Α. συνέστησε την αποφυγή αναγνωρίσεων της Π.Γ.Δ.Μ.²³⁹ από τρίτα κράτη. Σύμφωνα με τον τότε υφυπουργό Εξωτερικών Βύρωνα Πολύδωρα, «*η ελληνική διπλωματική προσπάθεια στον Ο.Η.Ε. στέφθηκε με επιτυχία διότι «για πρώτη φορά στην ιστορία του Ο.Η.Ε. εισήλθε νέο κράτος στον Οργανισμό με αυτές τις προϋποθέσεις και σε αντίθεση με τη συνήθη ως τότε διεθνή πρακτική*».²⁴⁰

Οι Συμπρόεδροι Βανς και Όουεν υποστήριξαν, στον επόμενο γύρο των συνομιλιών τους με τις δύο πλευρές, ότι υπάρχει έδαφος συνεννόησης ακόμα και στο όνομα.²⁴¹ Τα

²³¹ Ο. π., σελ. 289.

²³² Ο. π., σελ. 260.

²³³ Λυγερός, *Εν ονόματι της Μακεδονίας*, σελ. 149.

²³⁴ Πρώην υπουργοί Εξωτερικών, Η.Π.Α. και Βρετανίας αντίστοιχα, Συμπρόεδροι της Διεθνούς Διάσκεψης για τη Γιουγκοσλαβία και διαμεσολαβητές του Ο.Η.Ε. στο ζήτημα των Σκοπίων.

²³⁵ Λυγερός, *Εν ονόματι της Μακεδονίας*, σελ. 150.

²³⁶ Παράρτημα IV.

²³⁷ Παράρτημα V.

²³⁸ Τάρκας, *Σκόπια-Αθήνα*, τ. Β' σελ. 202-203.

²³⁹ Παπακωνσταντίνου, *Εμπλοκή των Σκοπίων*, σελ. 416.

²⁴⁰ Πολύδωρας Βύρων., Συνέντευξη, 5 Σεπτεμβρίου 2014.

²⁴¹ Ευσταθιάδης Σ., «Ραντεβού στη Γενεύη», *Το Βήμα*, 16 Μαΐου 1992, σελ. Α20.

Σκόπια επιθυμούσαν διπλή ονομασία (Μακεδονία- Σκόπια στο εξωτερικό και «Μακεδονία» στο εσωτερικό), ενώ η Αθήνα επέμενε στη μία για όλες τις χρήσεις και πρότεινε την ονομασία «Σλαβομακεδονία».²⁴² Το σχέδιο της Συμφωνίας Βανς-Όουεν²⁴³ συμπληρωμένο με το όνομα *Nona Makedonija* αμετάφραστο, υπεβλήθη στις 14 Μαΐου 1993.²⁴⁴ Ήταν πανομοιότυπο με το πακέτο Πινέιρο, με τη διαφορά ότι η ονομασία ετίθετο στη σλαβική της εκδοχή, υποδηλώνοντας έτσι την απουσία αρχαίων καταβολών της Π.Γ.Δ.Μ.²⁴⁵ Μολονότι πολλοί πολιτικοί στην Αθήνα αντιμετώπισαν το σχέδιο Βανς-Όουεν θετικά, η κυβέρνηση Μητσοτάκη, λόγω της όξυνσης της εσωκομματικής αντιπολίτευσης, το απέρριψε στις 28 Μαΐου 1993.²⁴⁶ Δύο ημέρες μετά το απέρριψε και η Π.Γ.Δ.Μ. θεωρώντας απαράδεκτο το άρθρο 5 που αφορούσε στη σύνθετη ονομασία και ζητώντας αναδιατύπωση του άρθρου 7 και της παρ.1 του αρ.8.²⁴⁷ Η πρόταση του ονόματος «Σλαβομακεδονία» ή «Σλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας» επαναλήφθηκε στις 31 Μαΐου 1993 από τον Σέρβο πρόεδρο Σλόμπονταν Μιλόσεβιτς στον Γκλιγκόροφ στην Αχρίδα. Η απάντηση του Γκλιγκόροφ ήταν πως δεν θα μπορούσε να το περάσει στην Βουλή των Σκοπίων, λόγω της αντίρρησης των Αλβανών βουλευτών, αλλά θα μπορούσε να τροποποιήσει το Σύνταγμα, ώστε να χαρακτηρίζεται η κυρίαρχη εθνότητα της Π.Γ.Δ.Μ., ως σλαβική.²⁴⁸ Στην ουσία ήθελε να μείνει αναλλοίωτο το όνομα θυσιάζοντας όλα τα υπόλοιπα ιδεολογήματα του «μακεδονικού» αλυτρωτισμού (σύμβολα, εθνότητα, εδαφικό, μειονότητα). Η ελληνική πλευρά δεν ανταποκρίθηκε εμμένοντας στη συνέχιση των συνομιλιών υπό την αιγίδα του Ο.Η.Ε.²⁴⁹

Οι δύο Συμπρόεδροι Βανς και Όουεν πίστευαν ότι, οποιαδήποτε φόρμουλα και αν προτεινόταν θα έπρεπε να περιλαμβάνει τον όρο «Μακεδονία». Στο πλαίσιο, αυτό κάλεσαν τις δύο πλευρές σε απευθείας συνομιλίες στις 28 Σεπτεμβρίου 1993 στη Ν. Υόρκη.²⁵⁰ Η αναστολή, όμως, του διαλόγου τον Οκτώβριο του 1993 από την κυβέρνηση του Α. Παπανδρέου άλλαξε άρδην τη στάση των έντεκα κρατών-μελών της Ε.Ε., με αποτέλεσμα την αναγνώριση των Σκοπίων από ευρωπαϊκές και άλλες κυβερνήσεις, με την ονομασία Π.Γ.Δ.Μ. Στις 5 Νοεμβρίου 1993 ο υπουργός Εξωτερικών Κάρολος Παπούλιας έστειλε επιστολή στον ομόλογό του των Η.Π.Α., Γουόρεν Κρίστοφερ, προκειμένου να καταστήσει σαφές ότι «η

²⁴² Λυγερός, *Εν ονόματι της Μακεδονίας*, σελ. 145.

²⁴³ Παράρτημα VI.

²⁴⁴ Παπακωνσταντίνου, *Εμπλοκή των Σκοπίων*, σελ. 389.

²⁴⁵ Ο. π., σελ. 414.

²⁴⁶ Τζιαμπίρης, *Μακεδονικό ζήτημα*, σελ. 68.

²⁴⁷ Λυγερός, *Εν ονόματι της Μακεδονίας*, σελ.170.

²⁴⁸ Ο. π., σελ.174.

²⁴⁹ Ίδιο.

²⁵⁰ Παπακωνσταντίνου, *Εμπλοκή των Σκοπίων*, σελ. 415.

ανυποχώρητη στάση του Γκλιγκόροφ στη χρήση του ονόματος «Μακεδονία», στη χρησιμοποίηση ελληνικών σύμβολων και στη συνεχή αλυτρωτική προπαγάνδα, προσβάλλουν την Ελλάδα με αποτέλεσμα η διαδικασία που είχε δρομολογηθεί από τον Ο.Η.Ε. να μην οδηγεί πουθενά». ²⁵¹ Ο Μπούτρος Μπούτρος Γκάλι προσφέρθηκε να συμβάλλει στην αποκατάσταση των σχέσεων των δύο χωρών, αλλά ενέμενε στην αποδοχή μιας συμβιβαστικής λύσης, υπό την αιγίδα του Ο.Η.Ε. ²⁵² Η αναγνώριση της Π.Γ.Δ.Μ. από πολλά κράτη της διεθνούς κοινότητας δημιούργησε τεράστιο πολιτικό πρόβλημα στην Αθήνα, όπως σημείωναν οι εφημερίδες της εποχής. ²⁵³

Στις 18 Ιανουαρίου 1994, ο αναπληρωτής υπουργός Εξωτερικών Θ. Πάγκαλος έθεσε τρεις όρους (μικρό πακέτο) στην Π.Γ.Δ.Μ. για τη βελτίωση των διμερών σχέσεων: α) να αλλάξει σημαία β) να τροποποιήσει τα αλυτρωτικά άρθρα του Συντάγματος και γ) να διακηρύξει ότι τα σύνορα είναι οριστικά. ²⁵⁴ Μια ακόμη πρόταση του Γερμανού υπουργού Εξωτερικών Κλάους Κίνκελ με την ονομασία Nova Macedonia στις 4 Οκτωβρίου 1994 απερρίφθη και από τις δύο πλευρές, ενώ στις 7 Νοεμβρίου 1994 η προσπάθεια του Σ. Βανς, για «τριπλή ονομασία» ²⁵⁵ δεν ευδοχώθηκε, επειδή η Αθήνα περίμενε να αποδώσει το εμπάργκο και η Π.Γ.Δ.Μ. να καταδικαστεί η Ελλάδα από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο. ²⁵⁶

Ο Γ.Γ. του Ο.Η.Ε. σε επιστολή του στον Πρόεδρο του Σ.Α. του Οργανισμού δήλωσε ότι η σκοπιανή πλευρά πρότεινε την επανέναρξη των διμερών συνομιλιών, τονίζοντας ότι η Ελλάδα θα έπρεπε να άρει πρώτα τα μέτρα που ανακοίνωσε ο Α. Παπανδρέου στις 16 Φεβρουαρίου 1994, ενώ η ελληνική πλευρά πρότεινε μια διαδικασία δύο σταδίων, επιμένοντας ότι τα Σκόπια θα έπρεπε να ικανοποιήσουν τις ελληνικές απαιτήσεις πριν ξαναρχίσει ο διάλογος. ²⁵⁷ Ένα χρόνο περίπου μετά και αφού η Ελλάδα δικαιώθηκε στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, αποφασίστηκε πράγματι η επανάληψη των συνομιλιών. Στις 4 Σεπτεμβρίου 1995 συμφωνήθηκε απευθείας διάλογος, μετά τη διαμεσολάβηση του Αμερικανού αναπληρωτή υπουργού Εξωτερικών Ρίτσαρντ Χόλμπουργκ., υπό την αιγίδα των Σ. Βανς και Μάθιου Νίμιτς, ειδικού απεσταλμένου του Αμερικανού Προέδρου Μπιλ Κλίντον, αποβλέποντας σε μια δίκαιη λύση. ²⁵⁸ Στην ελληνική μεταστροφή υπέρ του διαλόγου

²⁵¹ *Το Ποντίκι*, 10 Φεβρουαρίου 1994, σελ. 7.

²⁵² Βαληνάκης – Ντάλης, *Ζήτημα των Σκοπίων*, σελ. 173.

²⁵³ *Το Ποντίκι*, 10 Φεβρουαρίου 1994, σελ. 6.

²⁵⁴ «Το χρονικό του Σκοπιανού – 1995» <http://www.sansimera.gr/articles/419/134/#ixzz39K8IDJSR>, 1 Αυγούστου 2014.

²⁵⁵ α) στο εσωτερικό να χρησιμοποιείται ο όρος της αρεσκείας της Π.Γ.Δ.Μ., β) στις διμερείς σχέσεις με την Ελλάδα χωρίς τον όρο «Μακεδονία» και γ) για τις διεθνείς χρήσεις μια κοινά αποδεκτή σύνθετη ονομασία. (Νέα Μακεδονία).

²⁵⁶ Λυγερός, *Εν ονόματι της Μακεδονίας*, σελ. 200, 202.

²⁵⁷ *Το Ποντίκι*, 6 Απριλίου 1994, σελ. 7.

²⁵⁸ Ηλιαδάκης, *Μακεδονικό-Σκοπιανό*, σελ. 387.

σημαντικό ρόλο έπαιξε η πλήρης αποτυχία του μονομερούς εμπάργκο ως εργαλείου άσκησης διπλωματικής πίεσης και η διεθνής κατακραυγή της χώρας. Η Ελλάδα έγινε αποδέκτης διεθνών πιέσεων,²⁵⁹ επιδεινώθηκαν οι σχέσεις με την Ε.Ε.²⁶⁰ και τις Η.Π.Α., πάγωσε η ένταξη της στη Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση (ΔΕΕ),²⁶¹ ενώ είδε τα Σκόπια να κερδίζουν τη συμπάθεια και τη στήριξη της διεθνούς κοινότητας.²⁶² Σύμφωνα με την πρώην υπουργό Εξωτερικών Ντόρα Μπακογιάννη «το εμπάργκο ήταν μια κραυγαλέα αποτυχία, τόσο ως σύλληψη όσο και ως εφαρμογή. Έδωσε χρόνο και επιχειρήματα στα Σκόπια να επεκτείνουν την επιρροή τους και να εξασφαλίσουν μονομερείς αναγνωρίσεις, ενώ κατέστρεψε πολλούς παραγωγικούς κλάδους στη Βόρεια Ελλάδα».²⁶³

Τελικά, στις 13 Σεπτεμβρίου 1995 μετά από τις πιέσεις των Η.Π.Α. υπογράφηκε η Ενδιάμεση Συμφωνία,²⁶⁴ η οποία δεν έλυσε το πρόβλημα, αλλά εξομάλυνε κάπως τις σχέσεις των δύο χωρών. Ουσιαστικά, παρέπεμπε στην ίδια προ του εμπάργκο κατάσταση. Δηλαδή, στην υποχρέωση της Ελλάδας να αναγνωρίσει τα Σκόπια με την προσωρινή ονομασία Π.Γ.Δ.Μ. και στην υποχρέωση των Σκοπίων να σχεδιαστεί νέα σημαία χωρίς τον Ήλιο της Βεργίνας.²⁶⁵ Ήταν σαφώς δυσμενέστερη από το πακέτο Πινέρο ή το σχέδιο Βανς- Όουεν, αφού αφαίρεσε από την Ελλάδα το όπλο της άσκησης βέτο στην ένταξη της Π.Γ.Δ.Μ. με το προσωρινό της όνομα στους διεθνείς οργανισμούς, δεν περιόρισε τις αλτρωτικές της διαθέσεις και άφησε τη διευθέτηση του ονόματος σε μελλοντικές διαπραγματεύσεις.²⁶⁶ Επιπλέον, δεν προβλέφθηκε αναστολή των αναγνωρίσεων μέχρι την οριστική επίτευξη Συμφωνίας και μη έχοντας καταληκτική ημερομηνία, επιδείνωσε έτι περαιτέρω μια κατάσταση την οποία, θεωρητικώς, είχε κληθεί να «θεραπεύσει».²⁶⁷ Συγκεκριμένα, προέβλεπε: α) την αμοιβαία αναγνώριση των υπάρχοντων συνόρων, β) την κατάργηση της χρησιμοποίησης του ήλιου της Βεργίνας ως σύμβολο στη σημαία της Π.Γ.Δ.Μ., γ) την άρση του ελληνικού εμπάργκο, δ) την αναγνώριση της Π.Γ.Δ.Μ. από την Ελλάδα, ε) τη διαβεβαίωση εκ μέρους των Σκοπίων ότι κανένα άρθρο του Συντάγματος της χώρας δεν ερμηνεύεται ως αξίωση εδαφών ή ως βάση για την παρέμβαση στις εσωτερικές υποθέσεις της

²⁵⁹ Ιορδανίδης Κ., «Ουάσιγκτον- Βόννη, πιέζουν για την άρση των αντίμετρων», *Καθημερινή* 21 Φεβρουαρίου 1994, σελ.9.

²⁶⁰ Μορώνης Μ., «Σε τεντωμένο σκοινί οι σχέσεις Ελλάδας-Ε.Ο.Κ.», *Ελευθεροτυπία*, 6 Δεκεμβρίου 1993, σελ.9.

²⁶¹ Ηλιαδάκης, *Μακεδονικό-Σκοπιανό*, σελ.364.

²⁶² Μαράκης Ν., «Ο Γκλιγκόροφ έχει δυσκολίες», *Το Βήμα*, 7 Αυγούστου 1994, σελ. Α15.

²⁶³ Μπακογιάννη Ντόρα., Συνέντευξη, 4 Σεπτεμβρίου 2014.

²⁶⁴ Παράρτημα VII.

²⁶⁵ Πολύδωρας, Συνέντευξη, 5 Σεπτεμβρίου 2014.

²⁶⁶ Χολέβας, *«Ενδιάμεση Συμφωνία»*, σελ.32.

²⁶⁷ Μπακογιάννη, Συνέντευξη, 4 Σεπτεμβρίου 2014.

Ελλάδας και στ) τη μη παρεμπόδιση της ένταξής της σε άλλους διεθνείς οργανισμούς με το όνομα Π.Γ.Δ.Μ.²⁶⁸

Γ.3 ΚΥΡΙΑΡΧΕΣ ΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΟ ΖΗΤΗΜΑ

Τα κράτη-μέλη της Ε.Ε. στην ουσία στήριξαν για μεγάλο χρονικό διάστημα τις ελληνικές θέσεις, με άξονα διαπραγμάτευσης το πακέτο Πινέιρο. Υποστήριξαν επίσης, ότι το ζήτημα της ονομασίας αποτελεί συστατικό μέρος της κυριαρχίας ενός κράτους και ως μόνο επιχείρημα αποδέχονταν, ότι το όνομα από μόνο του άνοιγε μια παλιά πληγή, που ενδεχομένως να δημιουργούσε προβλήματα στο μέλλον. Για αυτό, πρότειναν σύνθετες ονομασίες προκειμένου να διακρίνονται οι Έλληνες Μακεδόνες από τους Σλάβους Μακεδόνες.²⁶⁹ Ωστόσο, ο ευρωπαϊκός Τύπος έβαλλε κατά της ελληνικής πολιτικής, θεωρώντας την υπεύθυνη για την αναβολή μιας βαλκανικής εκκρεμότητας που αποσταθεροποιούσε το νότιο τμήμα της πρώην Γιουγκοσλαβίας και έβλαπτε τα συμφέροντα της Ε.Ε.²⁷⁰

Οι Η.Π.Α. στήριξαν τα Σκόπια υπό τον φόβο της σερβικής επέκτασης στο Νότο και επέμεναν στην εξεύρεση ικανοποιητικής λύσης για τις δύο πλευρές.²⁷¹ Σύμφωνα με τον Αμερικανό Πρέσβη στην Ελλάδα Τόμας Νάιλς, «έπρεπε να υπάρξει ένας συμβιβασμός στο ζήτημα του ονόματος μέσα από τις εκκρεμούσες προτάσεις».²⁷² Επισήμαναν ιδιαίτερα ότι, αν η Π.Γ.Δ.Μ. κατέρρευε, ένας ακόμη πόλεμος πιθανότατα να ξεσπούσε στη νότια Γιουγκοσλαβία με απρόβλεπτες συνέπειες για τους γείτονες.²⁷³ Στη Σύνοδο του ΝΑΤΟ στη Βουλιαγμένη στις 10 Ιουνίου 1993, οι Η.Π.Α. ανακοίνωσαν την απόφασή τους να στείλουν Αμερικανούς στρατιώτες στα Σκόπια. Αυτοί συμμετείχαν στη σταθεροποίηση της χώρας στα δύσκολα χρόνια του ελληνικού εμπόργκο συμβάλλοντας ταυτόχρονα στην εξασφάλιση της εδαφικής ακεραιότητας της Π.Γ.Δ.Μ. και των συμφερόντων της υπερδύναμης.²⁷⁴ Τα αμερικανικά Μ.Μ.Ε. υποστήριζαν ότι «η υστερική εμμονή της Αθήνας για το όνομα αυτής της μικρής χώρας

²⁶⁸ Χολέβας, «Ενδιάμεση Συμφωνία», σελ. 34.

²⁶⁹ Παπακωνσταντίνου, *Εμπλοκή των Σκοπίων*, σελ 176.

²⁷⁰ Ο. π., σελ. 244.

²⁷¹ Καρτάλης Τ., «Από τη Λισσαβόνα στο Εδιμβούργο», *Το Βήμα* 5 Ιουλίου 1992, Α17.

²⁷² Δήμας Δ., «Νάιλς: Κατανοητές οι ελληνικές ανησυχίες», *Ελευθεροτυπία*, 24 Ιουνίου 1992, σελ 4.

²⁷³ Tindermans, *Unfinished peace*, p. 128.

²⁷⁴ Rubin, "Observing the Observers," p. 19.

αποσκοπεί στο διαμελισμό της».²⁷⁵ Ακόμα και το σύνθημα η «Μακεδονία είναι Ελληνική» εντάχθηκε σ' αυτή τη λογική.²⁷⁶

Η Βουλγαρία αναγνώρισε πρώτη απ' όλες τις χώρες την Π.Γ.Δ.Μ. με το συνταγματικό της όνομα. Εντούτοις, διατήρησε τη διακηρυγμένη θέση της, ότι δεν υπάρχει «μακεδονικό έθνος», οι κάτοικοι της «Μακεδονίας» στην πλειοψηφία τους είναι Βούλγαροι και η γλώσσα που καθιερώθηκε ως «μακεδονική» αποτελεί μια βουλγαρική διάλεκτο.²⁷⁷ Θεώρησε, επίσης, απαράδεκτη εκ μέρους της Π.Γ.Δ.Μ. τη διεκδίκηση της ιστορίας και του πολιτισμού των γειτονικών κρατών.²⁷⁸ Έσπευσε τέλος, να προσεταιριστεί οικονομικά τα Σκόπια βοηθώντας σημαντικά στην αντιμετώπιση του ελληνικού εμπάργκο.²⁷⁹

Η Αλβανία, από την πλευρά της, πρότεινε αρχικά την καντονοποίηση της Π.Γ.Δ.Μ. ευελπιστώντας σε μελλοντική προσάρτηση τμήματός της.²⁸⁰ Στο ζήτημα του ονόματος δεν δέχτηκε την ονομασία «Σλαβομακεδονία» συμπλέοντας με την αλβανική μειονότητα της Π.Γ.Δ.Μ. Την αναγνώρισε ως «Μακεδονία», αλλά χρησιμοποιούσε συνήθως το διεθνές της όνομα.²⁸¹

Η Τουρκία εκμεταλλεύτηκε τη διαμάχη για την ονομασία επεκτείνοντας ένα εχθρικό προς την Ελλάδα τόξο στα βόρεια σύνορά της στηρίζοντας τη σκοπιανή προπαγάνδα και αδιαλλαξία, τόσο με δηλώσεις, όσο και με έργα.²⁸² Ο πρωθυπουργός της Τουρκίας Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ δήλωνε το 1992, ότι «κανείς δεν μπορεί να αμφισβητήσει την ύπαρξη μακεδονικού έθνους, γλώσσας, μακεδονικής και τουρκικής μειονότητας στην Ελλάδα και στη Βουλγαρία»,²⁸³ ενώ ο Τούρκος πρόεδρος Τουργκούτ Οζάλ κατηγόρησε την Ελλάδα για «σοβινισμό».²⁸⁴ Σημαντική υπήρξε η τουρκική οικονομική βοήθεια κατά την περίοδο του ελληνικού εμπάργκο, με τη μεταφορά 100.000 τόνων πετρελαίου, εκ των οποίων οι 20.000 ήταν δωρεάν.²⁸⁵ Με τις διμερείς συμφωνίες ασφάλειας, εξοπλισμού και συνεργασίας του 1993, η Τουρκία εξόπλισε και εκπαίδευσε τον στρατό της Π.Γ.Δ.Μ.²⁸⁶

Τέλος, η Σερβία από το 1991 απέβλεπε σε μια στενή συνεργασία με την Ελλάδα, προκειμένου να αντιμετωπίσει τις αποσχιστικές τάσεις των άλλων ομόσπονδων κρατών της

²⁷⁵ Λυγερός, *Εν ονόματι της Μακεδονίας*, σελ. 144.

²⁷⁶ Ηλιαδάκης, *Μακεδονικό-Σκοπιανό*, σελ. 172.

²⁷⁷ Tindermans, *Unfinished Peace*, p. 127.

²⁷⁸ Ηλιαδάκης, *Μακεδονικό-Σκοπιανό*, σελ. 345.

²⁷⁹ Κοππά, *Μια Εύθραστη*, σελ. 73.

²⁸⁰ Δουδούμης, Γ., *Βαλκανικές εξελίξεις, I*, Αθήνα, Βαλκανικές Εκδόσεις, 1994, σελ. 64.

²⁸¹ Ηλιαδάκης, *Μακεδονικό-Σκοπιανό*, σελ. 236.

²⁸² Λυγερός, *Εν ονόματι της Μακεδονίας*, σελ. 120.

²⁸³ Ο. π., σελ. 345.

²⁸⁴ Ηλιαδάκης, *Μακεδονικό-Σκοπιανό*, σελ. 172.

²⁸⁵ Λυγερός Στ., *Σκόπια, το αγκάθι της Βαλκανικής*, Αθήνα, Νέα Σύνορα-Λιβάνης, 1992, σελ. 134.

²⁸⁶ Ηλιαδάκης, *Μακεδονικό-Σκοπιανό*, σελ. 346.

Γιουγκοσλαβίας, αλλά και στην απόκτηση ερεισμάτων στο εσωτερικό της Ε.Ε.²⁸⁷ Σε ότι αφορούσε το μέλλον των Σκοπίων ο Σ. Μιλόσεβιτς είχε προτείνει την ένταξή τους στη Νέα Γιουγκοσλαβία.²⁸⁸ Στο ενδεχόμενο της διάλυσής τους από Αλβανία και Βουλγαρία ο Σ. Μιλόσεβιτς είχε τονίσει ότι η Σερβία δεν θα έμενε αδρανής. Φέρεται μάλιστα, να είχε ρωτήσει τον Κ. Μητσοτάκη αν η Ελλάδα ενδιαφερόταν να πράξει ανάλογα σε περίπτωση που επαληθευόταν το σενάριο της διάσπασης των Σκοπίων.²⁸⁹ Η πολιτική όμως, του Έλληνα Πρωθυπουργού βασιζόταν στην παραδοχή ότι το νέο κράτος ήταν ένα χρήσιμο «ανάχωμα» ανάμεσα στην Ελλάδα, τη Σερβία τη Βουλγαρία και την Αλβανία.²⁹⁰ Η ελληνική κυβέρνηση διέψευσε άμεσα την ύπαρξη τέτοιου σεναρίου υποστηρίζοντας σε όλους τους τόνους την ανεξαρτησία της Π.Γ.Δ.Μ. Η Σερβία στήριξε τις ελληνικές θέσεις καθ' όλη την κρίσιμη περίοδο. Εξάιρεση αποτέλεσε ο πρόεδρος της Νέας Γιουγκοσλαβίας Μίλαν Πάνιτς, ο οποίος πρότεινε στον Γκλιγκόροφ αμοιβαία αναγνώριση.²⁹¹

Γ.4 ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Οι ενέργειες των ελληνικών κυβερνήσεων από το 1991 έως το 1995 αποτέλεσαν αντικείμενο διεθνούς κριτικής, διότι θεωρήθηκε ότι δεν προσέβλεπαν στη σταθερότητα και την ειρήνη της περιοχής.²⁹² Ειδικότερα, στερούνταν σοβαρότητας, όταν παρουσίαζαν τα Σκόπια ως ενδεχόμενη απειλή για την Ελλάδα και έδιναν την εντύπωση ότι ήταν ιδιαίτερα φιλικές με το εθνικιστικό σερβικό καθεστώς.²⁹³ Σε ό,τι αφορά στην υπόθεση του ονόματος, η Ελλάδα επεδίωξε το μέγιστο: να αλλάξει το όνομα μιας χώρας που επί 45 χρόνια χρησιμοποιούσε αδιαμαρτύρητα και το 1991 είχε έρθει η ώρα να ασκήσει το δικαίωμα της χρησικτησίας. Η ουσία της διαφοράς, ως προς την ονομασία παραμένει μέσα στην «Ενδιάμεση Συμφωνία» για να θυμίζει τις ευκαιρίες που έχασαν και οι δύο πλευρές.

²⁸⁷ Λυγερός, *Εν ονόματι της Μακεδονίας*, σελ.62.

²⁸⁸ Ηλιαδάκης, *Μακεδονικό-Σκοπιανό*, σελ. 346.

²⁸⁹ Λυγερός, *Εν ονόματι της Μακεδονίας*, σελ.64.

²⁹⁰ Μπακογιάννη, *Συνέντευξη 4 Σεπτεμβρίου 2014*.

²⁹¹ Ηλιαδάκης, *Μακεδονικό-Σκοπιανό*, σελ. 346.

²⁹² Παπακωνσταντίνου, *Εμπλοκή των Σκοπίων*, σελ. 67.

²⁹³ Λυγερός, *Εν ονόματι της Μακεδονίας*, σελ. 62.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας μετέτρεψε το ζήτημα της εθνικής ταυτότητας των Σλαβομακεδόνων της Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας από εσωτερικό ζήτημα της γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδίας σε διεθνές ζήτημα. Για τον ηγέτη της άλλοτε ομόσπονδης γιουγκοσλαβικής δημοκρατίας κατά τη μετάβαση στη μεταψυχροπολεμική εποχή Κίρο Γκλιγκόροφ, η διατήρηση της μακεδονικής ταυτότητας αποτελούσε υπαρξιακή ανάγκη για τη διαφοροποίηση από Αλβανούς, Σέρβους και Βουλγάρους. Μέχρι το 1992 αποδέχτηκε συμβιβασμούς στο όνομα, προκειμένου να αποσοβήσει τους περιφερειακούς κινδύνους και να ενισχυθεί οικονομικά. Διέγινε την αδυναμία της Ελλάδας να ξεφύγει από απόλυτες θέσεις στο ζήτημα και παρουσιάστηκε διαλλακτικός ως προς τους υπόλοιπους όρους της ελληνικής πλευράς. Αποδέχτηκε το 1993 την είσοδο της χώρας του στον Ο.Η.Ε. με το προσωρινό όνομα Π.Γ.Δ.Μ., – η οποία περιέχει τον όρο Μακεδονία - αγνοώντας το εσωτερικό πολιτικό κόστος. Μέχρι την υπογραφή της Ενδιάμεσης Συμφωνίας εμφανίστηκε αδιάλλακτος σε σχέση με το όνομα, αφού οι βασικοί του στόχοι είχαν επιτευχθεί και η Π.Γ.Δ.Μ. αποκαλούνταν διεθνώς «Μακεδονία».

Η προβολή «Μακεδονικής εθνότητας και γλώσσας» από τη Γιουγκοσλαβία, καθώς και η διεθνοποίηση των μειονοτικών αξιώσεων της Σ.Δ.Μ. αντιμετωπίστηκαν υποτονικά από τις ελληνικές κυβερνήσεις κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, λόγω της γιουγκοσλαβικής υποστήριξης στο Κυπριακό και της συνεργασίας της Δύσης με τη Γιουγκοσλαβία. Η εσωτερική ελληνική κρίση της περιόδου 1989-1990 διαμόρφωσε μια κυβέρνηση με οριακή πλειοψηφία, η οποία κλήθηκε να αντιμετωπίσει το ζήτημα των Σκοπίων στο ασταθές βαλκανικό περιβάλλον της εποχής. Αγκιστρωμένη στις εσωτερικές της διαμάχες η ελληνική κυβέρνηση εγκλωβίστηκε στις ατέρμονες εθνικιστικές περιπλανήσεις και στις προσωπικές φιλοδοξίες του Α. Σαμαρά, στην ατομία του Κ. Μητσοτάκη να αναλάβει προσωπικά το ζήτημα, στις αντιφάσεις της πολιτικής του Α. Παπανδρέου και γενικότερα στο νοσηρό κλίμα της εσωτερικής πολιτικής. Η κοντόφθαλμη πολιτική που ακολουθήθηκε μπορεί να εξηγηθεί αν λάβουμε υπόψη: α) την έλλειψη πολιτικής ετοιμότητας και ιεράρχησης στόχων στο τέλος του Ψ.Π., β) τη διαχρονική υστέρηση στην εκπόνηση μακροπρόθεσμης στρατηγικής διαχείρισης κρίσεων, γ) την έκφραση εξωθεσμικών παραγόντων διαμόρφωσης εξωτερικής πολιτικής, δ) τις προσωπικές φιλοδοξίες και πολιτικές των πολιτικών που χειρίστηκαν το πρόβλημα και ε) την αδυναμία λήψης ορθολογικής απόφασης εξαιτίας του πολιτικού κόστους που θα επέφερε.

Η επίσημη ελληνική διπλωματία στηρίχθηκε εν πολλοίς στο λαϊκό αίσθημα και τα ιστορικά εθνικά δίκαια, σε συνδυασμό με την προβολή απειλής από το αδύναμο, ωστόσο κράτος των Σκοπίων. Όταν δόθηκε η ευκαιρία με την πρόταση Πινέιρο ή αργότερα με το σχέδιο Βανς-Όουεν για μια ρεαλιστική λύση, είχαν ήδη δημιουργηθεί συνθήκες λαϊκιστικής έξαρσης, εξαιτίας των οποίων οποιαδήποτε συμβιβαστική λύση αναπότρεπτα έπεφτε στο κενό. Η Ελλάδα απεμπόλησε την ευκαιρία που προσέφερε το κενό εξουσίας στα Βαλκάνια να αποτελέσει πόλο ανάπτυξης της περιοχής επιτρέποντας ταυτόχρονα στην Τουρκία να αναπτυχθεί στη γεωστρατηγική σκακιέρα της Βαλκανικής Χερσονήσου. Έχασε χρόνο, χρήμα, αξιοπιστία, διεθνή ερείσματα και βαλκανικές συμμαχίες. Η υπονόμηση της ρεαλιστικής προσέγγισης στο ζήτημα είχε ως αποτέλεσμα να περάσουν πολλά χρόνια μέχρι το ελληνικό πολιτικό σύστημα να επανέλθει, όχι από απόλυτη θέση ισχύος πλέον, στην αποδοχή μιας σύνθετης ονομασίας, «με γεωγραφικό προσδιορισμό».

Αποτέλεσμα της τετράχρονης εθνικής περιπέτειας ήταν η «Ενδιάμεση Συμφωνία» του 1995, η οποία πάγωσε και πάλι το πρόβλημα, αφού δεν υπεισήλθε στον πυρήνα της διαφοράς. Σύμφωνα με τον Λ. Κύρκο, «ούτε ο χειρότερος εχθρός της Ελλάδας δεν θα πετύχαινε σε βάρος της όσα η ιστορική αποτυχία της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής αυτής της περιόδου».²⁹⁴ Ο όρος «Μακεδονία» καθιερώθηκε διεθνώς ως όνομα του νέου κράτους και έγινε φανερό ότι οποιαδήποτε λύση στο μέλλον θα περιέχει τον όρο «Μακεδονία».²⁹⁵ Το είχε άλλωστε προβλέψει ο καθηγητής Θάνος Βερέμης, τον Ιούνιο του 1993, πως «αν η πτώση της κυβέρνησης αξίζει οποιοδήποτε τίμημα, ή η διατήρηση της εξουσίας οποιοδήποτε κόστος, τότε το σύνολο σχεδόν του πολιτικού κόσμου επέλεξε η γειτονική χώρα να ονομαστεί Μακεδονία».²⁹⁶

---

²⁹⁴ *Ελευθεροτυπία*, 10 Μαρτίου 1993, σελ.4.

²⁹⁵ Βάλντεν, *Μακεδονικό και Βαλκάνια*, σελ.42.

²⁹⁶ *Ελευθεροτυπία*, 19 Ιουνίου 1993, σελ. 20.

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Από την υπογραφή της «Ενδιάμεσης Συμφωνίας» μέχρι σήμερα η Π.Γ.Δ.Μ. παραβίασε επιδεικτικά το πνεύμα και το γράμμα της. Συνέχισε να χρησιμοποιεί ελληνικά σύμβολα και απεικόνισε σε σχολικούς χάρτες ελληνικά εδάφη στην επικράτεια μιας μεγάλης Π.Γ.Δ.Μ., κατά παράβαση των άρθρων 2, 3, 4, 7.1 και 7.2 της Ενδιάμεσης Συμφωνίας.²⁹⁷

Μια σημαντική προσπάθεια εύρεσης λύσης έλαβε χώρα επί πρωθυπουργίας Κώστα Σημίτη, ο οποίος συμφώνησε με τον πρωθυπουργό της Π.Γ.Δ.Μ. Λ. Γκεοργκιέφσκι το 2001 ως διεθνές όνομα το «Άνω Μακεδονία (Gornamakedonija)», την επιτάχυνση της ενταξιακής πορείας της Π.Γ.Δ.Μ. σε Ν.Α.Τ.Ο. και Ε.Ε. και οικονομική βοήθεια. Οι διαπραγματεύσεις ναυάγησαν λόγω της αδυναμίας του Γκεοργκιέφσκι να προωθήσει αυτή τη λύση.²⁹⁸ Η ελληνική πλευρά επισήμως την Άνοιξη του 2007 και με εισήγηση της τότε υπουργού Εξωτερικών Ντόρας Μπακογιάννη, υιοθέτησε τη λογική της σύνθετης ονομασίας.²⁹⁹ Ο πρωθυπουργός Κώστας Καραμανλής κατά τη συνεδρίαση του Ν.Α.Τ.Ο.(2008) στο Βουκουρέστι δήλωσε ότι «ο μόνος ασφαλής δρόμος των Σκοπίων σε μια ευρωπαϊκή πορεία θα ήταν ο σεβασμός των κανόνων καλής γειτονίας».³⁰⁰ Οι προσπάθειες, τόσο στο εσωτερικό (διαμόρφωση εθνικής θέσης), όσο και στο εξωτερικό της ελληνικής διπλωματίας οδήγησαν στην ομόφωνη απόφαση στο Βουκουρέστι «λύση του ονοματολογικού ζητήματος και έπειτα ένταξη», χωρίς να χρειαστεί να τεθεί βέτο.³⁰¹ Η απόφαση αυτή επιβεβαιώθηκε σε όλες τις μεταγενέστερες Συνόδους Κορυφής του Ν.Α.Τ.Ο. στο Στρασβούργο (2009), στη Λισσαβόνα (2010) και στο Σικάγο (2012).³⁰² Υιοθετήθηκε επίσης από την Ε.Ε. και δημιούργησε ένα τετελεσμένο για την πορεία της Π.Γ.Δ.Μ. Η Ελλάδα επανήλθε στον άξονα της ρεαλιστικής αντιμετώπισης του ζητήματος καλώντας την Π.Γ.Δ.Μ. να συμβάλει σε ένα οριστικό προσδιορισμό του ονόματος, που θα ισχύει έναντι όλων (*erga omnes*).³⁰³ Η εμμονή της ηγεσίας της Π.Γ.Δ.Μ. στο «Μακεδονία και μόνο Μακεδονία» θυμίζει εν πολλοίς την ελληνική διαπραγματεύτη θέση του 1992-1995, γεγονός που τείνει να την περιθωριοποιήσει διεθνώς.³⁰⁴ Η αποδοχή εκ μέρους της Π.Γ.Δ.Μ. μιας κοινά αποδεκτής λύσης στο όνομα αποτελεί και τη μοναδική πλέον προοπτική ένταξής της στους δύο καίριους για την ασφάλεια και την ευημερία της οργανισμούς.

²⁹⁷ «Το ζήτημα του ονόματος», <http://www.mfa.gr/to-zitima-tou-onomatos-tis-pgdm/>, 10 Αυγούστου 2014.

²⁹⁸ Σημίτης Κώστας., Συνέντευξη 3 Σεπτεμβρίου 2014.

²⁹⁹ Κοττάκης Μ., *Καραμανλής Off the record*, Αθήνα, Λιβάνης, 2011, σελ. 226.

³⁰⁰ Ο. π., σελ. 236.

³⁰¹ Μπακογιάννη, Συνέντευξη 4 Σεπτεμβρίου 2014.

³⁰² Λυγερός, *Εν ονόματι της Μακεδονίας*, σελ. 325.

³⁰³ «Το ζήτημα του ονόματος», <http://www.mfa.gr/to-zitima-tou-onomatos-tis-pgdm/>, 10 Αυγούστου 2014.

³⁰⁴ Πάγκαλος Θεόδωρος., Συνέντευξη, 25 Ιουνίου 2014.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

Χάρτης 1

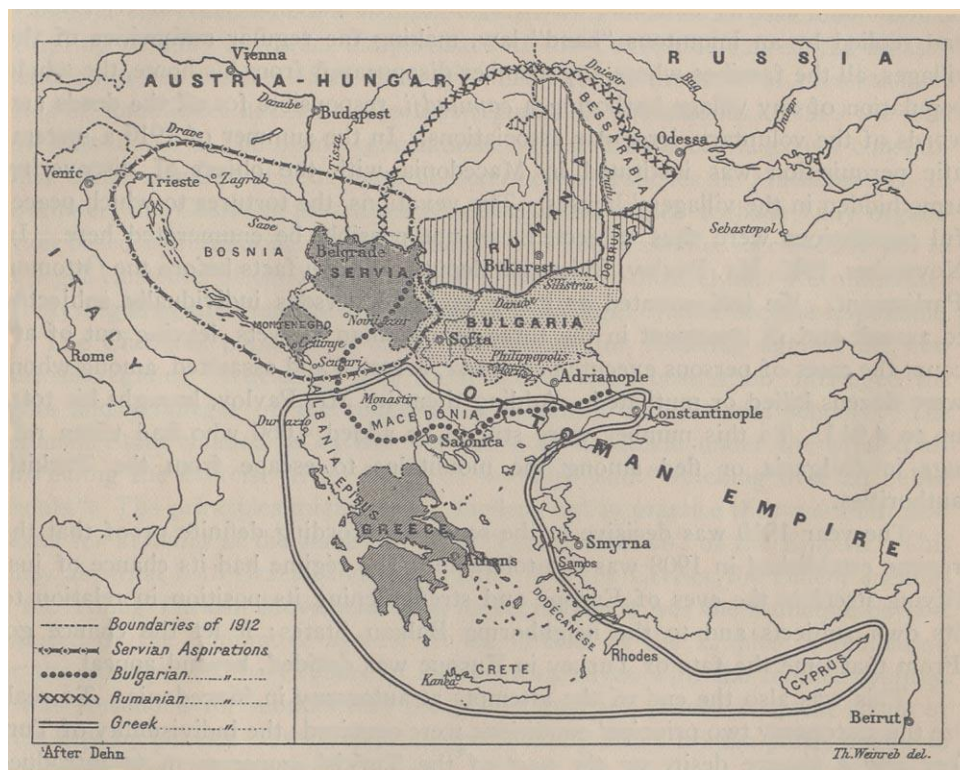
Πηγή: http://www.reisenett.no/map_collection/historical/Eastern_Europe_1878.jpg, 27 Ιουλίου 2014

Χάρτης 2

Πηγή: http://www.reisenett.no/map_collection/historical/Balkan_States_1899.jpg, 27 Ιουλίου 2014

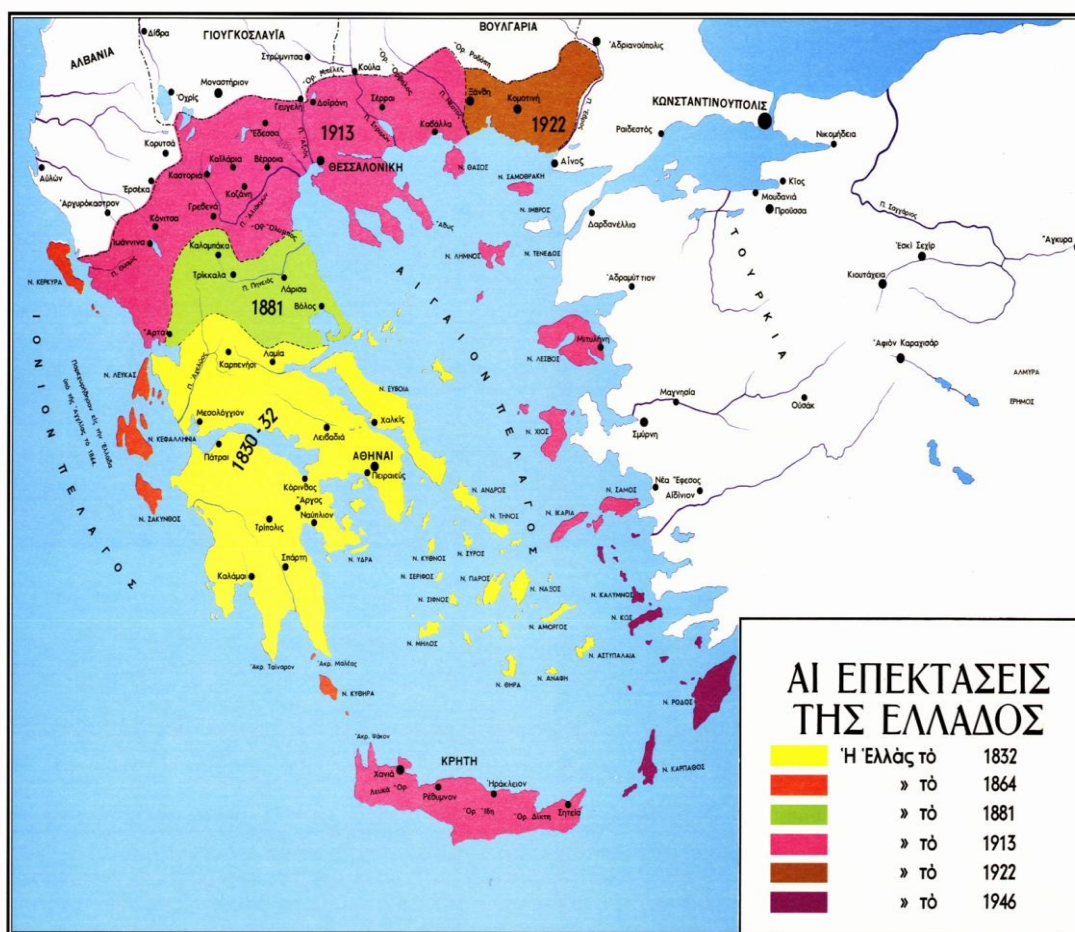
Χάρτης 3

Πηγή: http://www.reisenett.no/map_collection/historical/Balkan_aspirations_1914.jpg, 27 Ιουλίου 2014

Χάρτης 4

Πηγή: http://web.gys.gr/pls/portal/docs/PAGE/GYSEXTPORTAL/PRODUCTS/HISTORYPRODUCTS/SAMPLE_EPEKTASEIS.JPG, 27Ιουλίου2014

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ

U.S. Secretary of State Edward Stettinius to U.S. Missions
(Washington, Dec.26, 1944)¹

The Secretary of State to Certain Diplomatic and Consular Officers

The following is for your information and general guidance, but not for any positive action at this time.

The Department has noted with considerable apprehension increasing propaganda rumors and semi-official statements in favor of an “autonomous Macedonia”, emanating principally from Bulgaria, but also from Yugoslav Partisan and other sources, with the implication that Greek territory would be included in the projected state.

This Government considers talk of “Macedonian nation”, “Macedonia Fatherland”, or “Macedonian national consciousness” to be unjustified demagoguery representing no ethnic or political reality, and sees in its present revival a possible cloak for aggressive intentions against Greece.

The approved policy of this Government is to oppose any revival of the Macedonian issue as related to Greece. The Greek section of Macedonia is largely inhabited by Greeks, and the Greek people are almost unanimously opposed to the creation of a “Macedonian state.” Allegations of serious Greek participation in any such agitation can be assumed to be false. This Government would regard as responsible any Government or Group of Governments tolerating or encouraging menacing or aggressive acts of “Macedonian forces” against Greece. The Department would appreciate any information pertinent to this subject which may come to your attention. Stettinius

Πηγή: Επίσημη ιστοσελίδα του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών δημοσιευμένο στο: <http://www.un.org/en/ga/search/viewdoc.asp?symbol=S/25158>, 28 Ιουλίου 2014

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ.

AS

**UNITED NATIONS
Council**

Distr. Security

General Assembly A/47/877, S/25158

Security Council

25 January 1993

ORIGINAL: ENGLISH

GENERAL ASSEMBLY

SECURITY COUNCIL

Forty-seventh session

Forty-eighth year

Agenda item 19

ADMISSION OF NEW MEMBERS

TO THE UNITED NATIONS

Letter dated 25 January 1993 from the Permanent
Representative of Greece to the United Nations
addressed to the Secretary-General

With reference to the application for admission to membership circulate in document *L./47/876-8/25147* of 22 January 1993, I have the honour to forward herewith a letter dated 25 January 1993 addressed to you by the Minister for Foreign Affairs of Greece, Mr. Michael Papaconstantinou (see annex). I should be grateful if the text of the present letter and its annex could be urgently circulated as a document of the General Assembly, under agenda item 19, and of the *Security Council*.

Ambassador

(Signed) Antonios EXARCHOS

Permanent Representative

ANNEX

Letter dated 25 January 1993 from the Minister for Foreign
Affairs of Greece to the Secretary-General

I refer to the application for membership to the United Nations of the former Yugoslav Republic of Macedonia, and I have the honour to urgently draw your attention to a Memorandum reflecting the views and position of the Government of Greece on this matter.

I would appreciate it if you could bring this letter and the Memorandum attached hereto (see appendix) to the attention of the President of the Security Council.

(Signed) Michael PAPACONSTANTINOU
Minister for Foreign Affairs
of Greece

Appendix

MEMORANDUM

Concerning the application of the former Yugoslav Republic
of Macedonia for admission to the United Nations

1. Greece believes that the application of the former Yugoslav Republic of Macedonia for admission to membership in the United Nations under the denomination mentioned in its application introduces an element of further destabilization of the southern Balkans both in a short and a long term perspective. Therefore, strongly objecting to this membership, Greece feels obliged to forward to the Security Council a number of pertinent considerations which point to the conclusion that the applicant should not be admitted to the U.N. prior to a settlement of certain outstanding issues, necessary for safeguarding peace and stability, as well as good neighbourly relations in the region. When such a settlement is reached Greece would not oppose F.Y.R.O.M.'s admission to the United Nations and, indeed it would be ready to extend recognition and establish co-operation with this neighbouring country.
2. In its request for admission to the United Nations the F.Y.R.O.M. includes on the one hand a purported commitment to accept and observe all obligations deriving from the United Nations Charter and, on the other, a claim that its admission to U.N. membership would contribute towards a peaceful solution of the crisis in the territory of former Yugoslavia.
3. Whereas these are welcome declarations, nevertheless, past experiences and practices, as well as the constituent acts and policies of the new republic raise serious concerns about its willingness to fulfil the obligations arising from the U.N. Charter.
4. The new republic emerged as successor to the former Yugoslav Federative Republic of Macedonia. The philosophy of its Constitution adopted on November 17, 1991, is based, inter alia, on the principles and the constituent declarations of that federative state which were endorsed in August 1944 by the "Antifascist Assembly of the National Liberation of Macedonia" (A.S.N.O.M.) In these declarations, cited in the preamble of the Constitution, there are direct references to the: annexation of the Macedonian provinces of Greece and Bulgaria, and to the establishment eventually of a greater Macedonian state within the Yugoslav Federation (see attachment 1).
5. In the 1940's, Tito's Yugoslavia with the "People's Republic of Macedonia" in the vanguard tried to accomplish these aims by supporting a communist uprising in Greece (which resulted in a three-year civil war) as a means of annexing Greek Macedonia. When the annexation of Greek lands failed in 1948 efforts continued in order to undermine Greek sovereignty over Greek Macedonia by attempts to monopolize the Macedonian name, thus staking a lasting claim to Greek territories and, indeed, to Greek Macedonian heritage. It is worth recalling that this question had been on the agenda of the Security Council and the General Assembly from 1946 to 1950 under the heading "The Greek Question" (see attachment 2).

6. For forty years, such practices poisoned good neighborly relations and stability in the region, particularly since officials of the republic continued, up to the disintegration of Yugoslavia to express expansionist views. After the collapse of former Yugoslavia these extreme expansionist claim by nationalists in Skopje took afresh stronger impetus.

7. It is on such grounds and on such precedents that the former federative republic in Skopje proclaimed itself independent in 1991 and is now seeking admission to the United Nations.

8. Since the declaration of independence, a series of initiatives taken by the authorities of Skopje have shown that there is a clear link and continuity of aims and actions in particular against Greece. Reference has already been made to the Constitution of F.Y.R.O.M. which is based on the principle of A.S.N.O.M., of 1944. In this Constitution there are also references to the possibility of change of borders while F.Y.R.O.M. territory remains 'indivisible and inalienable' (Art. 3) -and interveninc in the internal affairs of neighbouring states on the pretext of issues concerning "the status and the rights of alleged minorities (Art. 49). There are numerous indications that the expansion propaganda aimed at the neighbouring Macedonian province of Greece continues unabated. This is shown, in particular, through the wide circulation within F.Y.R.O.M. of maps portraying a greater Macedonia i.e. incorporating parts of the territory of all its neighbouring states and of hostile literature usurping Greek symbols and heritage. As recently as August 1992, the authorities in Skopje affixed on the new flag of the republic the emblem of the ancient Macedonian dynasty found in Greece in the tomb of King Philip II (see attachments 3, 4, 5 am 6) .

9. These are just a few examples which show that at this turning point, when the applicant is seeking membership to the United Nations. its authorities have not abandoned their long cherished ambitions to claim neighbouring territories.

10. The name of a state is a symbol. Thus, the fact that the authorities in Skopje have adopted the denomination "Republic of Macedonia" for their state is of paramount significance. It is important to note that they have explicitly adopted the name of a wider geographical region extending over four neighbouring countries with only 38.5% to be found in the territory of F.Y.R.O.M. This fact by itself clearly undermines the sovereignty of neighbouring states to their respective Macedonian regions. To be precise, 51.5% of the Macedonian geographical region is in Greece with a population of over 2.5 million people while the remaining 10% in other neighbouring states. Moreover, the territory of F.Y.R.O.M., with the exception of a narrow strip in the south, had never been part of historic Macedonia. Nevertheless, F.Y.R.O.M. insists on monopolizing the Macedonian name in the denomination of the state, and thus pretends to be the sole title deed holder of a much wider geographical region. There is no doubt that the exclusive use of the Macedonian name in the republic's official denomination would be a stimulus for expansionist claims not only by present nationalist activists in Skopje but by future generations as well. After all, the name conveys in itself expansionist visions both over the land and the heritage of Macedonia through the centuries.

11. To prevent such destabilizing situations from threatening peace and good neighbourly relations in the area, the European Community, to which F. Y.R.O.M. applied for recognition has set prerequisites for the recognition of the applicant by the Community and its member states. These prerequisites are cited in the following Security Council documents:

(5/23293(17 December 1991), 5/23880 (5 May 1992), 5/24200 (29 June 1992), S/ 24960 (14 December 1992). Briefly, they stipulate that F.Y.R.O.M. should provide the necessary legal and political guarantees that it will harbor no territorial claims against Greece, that it will abstain from any hostile propaganda against this country and that it will not use the term Macedonia in the state's denomination. Unfortunately, F.Y.R.O.M. has failed to comply.

12. During the past year, Greece has conveyed to Skopje, on a number of occasions, its sincere determination to proceed with the development (If all round economic and political co-operation with the neighbouring republic, as soon as F.Y.R.O.M. adopted the foregoing E.C. prerequisites for recognition. Moreover, Greece has taken the initiative to that all neighbouring states of F.Y.R.O.M. make public declarations recognizing and guaranteeing as inviolable their respective frontiers. Furthermore, Greece has supported E.C. initiative, to provide humanitarian and economic aid to the republic, while the Greek Prime Minister publicly extended a hand of co-operation to Skopje. In addition, Greece has supported a recent effort by the European Community and individual members of the Community in seeking a peaceful way to settle the problem.

13. Unfortunately, the authorities of Skopje have persisted in pursuing an inflexible and uncooperative attitude by rejecting all proposals aiming at a peaceful settlement of the outstanding issues.

14. It is in the competence of the Security Council not only to resolve disputes but also to take necessary actions to prevent them as well. This is a clear case where preventive diplomacy is urgently needed. All efforts and all proposals in this direction should be explored. It should be noted that there have been cases in which application to membership has been subjected to prior fulfillment of certain conditions in the interest of peace and security.

15. Greece wishes to point out that the admission of F.Y.R.O.M. to V.N. membership prior to meeting the necessary prerequisites, and in particular abandoning the use of the denomination "Republic of Macedonia", would perpetuate and increase friction and tension and would not be conducive to peace and stability in an already troubled region. Under these circumstances, Greece regretfully would not be able to recognize this republic.

16. Greece strongly believes in maintaining good relations and enhancing co-operation with all neighbours while attaching primary importance to [he peaceful solution of disputes arising between them. It is confident that the Security Council, as the custodian of world peace and stability will take all appropriate steps and measures for the settlement of the issue on hand, in a way to prevent developments which might impede a constructive solution through peaceful means. Finally, it expresses its readiness to offer its full support to the Security Council in its efforts towards this objective.

New York, 25 January 1993

Attachment 1

Proclamations of the Anti-Fascist Assembly of the National Liberation of Macedonia (ASNOM), Skopje, August 1944

Manifest issued at the first session of the Anti-Fascist Council of the National Liberation of Macedonia to the people of Macedonia, 2 August 1944

Macedonians under Bulgaria and Greece,

The unification of the entire Macedonian people depends on your participation in the gigantic anti-Fascist front. Only by fighting the vile Fascist occupier will you gain your right to self-determination and to unification of the entire Macedonian people within the framework of Tito's Yugoslavia, which has become a free community of emancipated and equal peoples. May the struggle of the Macedonian Piedmont incite you to even bolder combat against the Fascist oppressors!

Proclamation to the people of Macedonia issued by the Communist Party of Macedonia, 4 August 1944

People of Macedonia!

In the course of three years of combat you have achieved your unity, developed your army and laid the basis for the federal Macedonian state. With the participation of the entire Macedonian nation in the struggle against the Fascist occupiers of Yugoslavia, Bulgaria and Greece you will achieve unification of all parts of Macedonia, divided in 1915 and 1918 by Balkan imperialists.

Source: The University of "Cyril and Methodius", Documents on the struggle of the Macedonian people for independence and a nation-state, vol. two (Skopje, 1985).

Attachment 2

Excerpt from the 1949 Report of the United Nations Special Committee on the Balkans (Official Records of the General Assembly, Fourth Session, Supplement No. 8 (A/935) referring to Yugoslav support of claims for the detachment of Greek Macedonia and the establishment of a unified Macedonia

"35. In its report of 30 June 1948 to the General Assembly, the Special Committee noted certain basic issues between Greece and her three northern neighbours, many of which have been of long duration. 55/ More recently, it has taken note of certain recent developments in the Macedonian question. Radio broadcasts, newspapers and statements of public officials in Bulgaria and Yugoslavia have continued to support conflicting claims for the detachment of 'Greek' or 'Aegean' Macedonia from Greece and for the establishment of a unified Macedonia in some form or another. The Special Committee also noted the statement of the Slavo-Macedonian National Liberation Front (NOF) of 3 February 1949, favouring the 'union of Macedonia' as an 'independent and equal Macedonian State' within 'the confederation of democratic Balkan peoples'. 57/"

55/ For a brief survey, see A/574, paragraphs 63 to 65; A/644, paragraphs 7 to 8.

56/ The United Nations Commission of Investigation concerning Greek Frontier Incidents was unable to clarify the attitude of the Governments of Bulgaria and Yugoslavia as to the problem of a 'unified Macedonia' during March-April 1947. See S/AC.4/PV.70, pages 1 to 10; S/AC.4/146, S/AC.4/174, S/AC.4/175, S/AC.4/192, S/AC.4/194. For recent statements see that of Premier Dimitrov, 18 December 1948. IV, Free Bulgaria, 1 (1 January 1949), pages 3 to 11, part VI, and For a Lasting Peace, for a People's Democracy, No. 28 (1 January 1949); Vice-Premier Moshe Pijade, Borba, 6 March 1949; Premier Lazar Kulishevsky, 10 April 1949, A/AC.16/662, annex I, pages 1 to 4; V. Poptomov, 'Political Provocateurs'. For a Lasting Peace, for a People's Democracy, No. 12 (39), 15 June 1949.

57/ On 28 March 1949, the Second NOF Congress reaffirmed the 'right' of the 'Slavo-Macedonian' people of Greek Macedonia to decide as to their state existence.

Πηγή: Επίσημη ιστοσελίδα του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών δημοσιευμένο στο: <http://www.un.org/en/ga/search/viewdoc.asp?symbol=S/25158>, 28 Ιουλίου 2014.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV

UNITED

NATIONS

Security Council

Distr.
GENERAL

S/RES/817 (1993)
7 April 1993

S

RESOLUTION 817 (1993)

Adopted by the Security Council at its 3196th meeting,

on 7 April 1993

The Security Council,

Having examined the application for admission to the United Nations in document S/25147,

Noting that the applicant fulfils the criteria for membership in the United Nations laid down in Article 4 of the Charter,

Noting however that a difference has arisen over the name of the State, which needs to be resolved in the interest of the maintenance of peaceful and good-neighbourly relations in the region,

Welcoming the readiness of the Co-Chairmen of the Steering Committee of the International Conference on the Former Yugoslavia, at the request of the Secretary-General, to use their good offices to settle the above-mentioned difference, and to promote confidence-building measures among the parties,

Taking note of the contents of the letters contained in documents S/25541, S/25542 and S/25543 received from the parties,

1. Urges the parties to continue to cooperate with the Co-Chairmen of the Steering Committee of the International Conference on the Former Yugoslavia in order to arrive at a speedy settlement of their difference;

2. Recommends to the General Assembly that the State whose application is contained in document S/25147 be admitted to membership in the United Nations, this State being provisionally referred to for all purposes within the United Nations as "the former Yugoslav Republic of Macedonia" pending settlement of the difference that has arisen over the name of the State;

3. Requests the Secretary-General to report to the Council on the outcome of the initiative taken by the Co-Chairmen of the Steering Committee of the International Conference on the Former Yugoslavia.

93-20374 4960Z (E)

Πηγή: Επίσημη ιστοσελίδα, ΥΠ.Ε.Ε. «Το ζήτημα του ονόματος», <http://www.mfa.gr/to-zitima-tou-onomatos-tis-pgdm/>, 10 Αυγούστου 2014.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤ

UNITED
NATIONS

S

Distr. GENERAL

Security Council

S/RES/845 (1993)

18 June 1993

RESOLUTION 845 (1993)

Adopted by the Security Council at its 3243rd meeting,

on 18 June 1993

The Security Council,

Recalling its resolution 817 (1993) of 7 April 1993, in which it urged Greece and the former Yugoslav Republic of Macedonia to continue to cooperate with the Co-Chairmen of the Steering Committee of the International Conference on the Former Yugoslavia in order to arrive at a speedy settlement of their difference,

Having considered the report of the Secretary-General submitted pursuant to resolution 817 (1993), together with the statement of the Government of Greece and the letter of the President of the former Yugoslav Republic of Macedonia dated 27 and 29 May 1993 respectively (S/25855 and Add.1 and 2),

1. Expresses its appreciation to the Co-chairmen of the Steering Committee of the International Conference on the Former Yugoslavia for their efforts and commends to the parties as a sound basis for the settlement of their difference the proposals set forth in annex V to the report of the Secretary-General;
2. Urges the parties to continue their efforts under the auspices of the Secretary-General to arrive at a speedy settlement of the remaining issues between them;
3. Requests the Secretary-General to keep the Council informed on the progress of these further efforts, the objective of which is to resolve the difference between the two parties before the commencement of the forty-eighth session of the General Assembly, and to report to the Council on their outcome in good time, and decides to resume consideration of the matter in the light of the report.

93-36124 (E) 180693

1S0693

Πηγή: Επίσημη ιστοσελίδα, ΥΠ.ΕΞ, «Το ζήτημα του ονόματος», <http://www.mfa.gr/to-zitima-tou-onomatos-tis-pgdm/>, 10 Αυγούστου 2014.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΙ

ΣΧΕΔΙΟ ΠΡΟΤΑΘΕΝ ΑΠΟ ΤΟΥΣ CYRUSVANCE ΚΑΙ LORD OWEN, 14 ΜΑΙΟΥ 1993

(Μέτρα Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης)

Συνθήκη επιβεβαιούσα τα υπάρχοντα σύνορα και λαμβάνουσα μέτρα για οικοδόμηση εμπιστοσύνης, φιλίας και γειτονικής συνεργασίας.

Η Ελληνική Δημοκρατία και η Δημοκρατία της ΝоваΜakedonija.

Αναφερόμενες στις αρχές του απαραβίαστου των συνόρων και της εδαφικής ακεραιότητας των κρατών που ενσωματώθηκαν στην Τελική Πράξη της Διασκέψεως για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη, που υπεγράφη στο Ελσίνκι.

Λαμβάνοντας υπόψη τις προϋποθέσεις του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών και, ειδικότερα, τις αναφερόμενες στην υποχρέωση των κρατών να απέχουν, στις διεθνείς σχέσεις τους, από την απειλή ή τη χρήση βίας εναντίον της εδαφικής ακεραιότητας ή της πολιτικής ανεξαρτησίας οποιουδήποτε κράτους.

Οδηγούμενες από το πνεύμα και τις αρχές της δημοκρατίας και των θεμελιωδών ελευθεριών και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και αξιοπρέπειας σύμφωνα με τον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, καθώς και την Τελική Πράξη του Ελσίνκι, τον Χάρτη των Παρισίων για μια νέα Ευρώπη και άλλες συνάδουσες πράξεις της Διασκέψεως για την Ασφάλεια και Συνεργασία στην Ευρώπη.

Εμπνεόμενες από το πνεύμα καλής γειτονίας και την επιθυμία να αποφύγουν συγκρούσεις μεταξύ τους.

Θεωρώντας αμοιβαίο συμφέρον τους τη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας, ειδικών στην περιοχή τους.

Επιθυμώντας να επιβεβαιώσουν τα υπάρχοντα σύνορα μεταξύ τους ως ένα μόνιμο διεθνές σύνορο και να εξασφαλίσουν ότι αυτό το σύνορο αποτελεί δεσμό φιλίας μεταξύ τους.

Αναφερόμενες στην υποχρέωσή τους να μην επεμβαίνουν, υπό οποιοδήποτε πρόσχημα ή οποιαδήποτε μορφή, στις εσωτερικές υποθέσεις και άλλου.

Επιθυμώντας να αναπτύξουν τις αμοιβαίες σχέσεις τους και να θέσουν γερά θεμέλια για ένα κλίμα φιλίας και μόνιμης κατανόησης.

Αναλαμβάνόμενες ότι η οικονομική συνεργασία αποτελεί ένα σημαντικό στοιχείο για την ανάπτυξη αμοιβαίων σχέσεων επί μιας σταθερής και γερής βάσεως και επιθυμώντας επίσης να αναπτύξουν και προωθήσουν μελλοντική συνεργασία.

Συμφώνησαν τα ακόλουθα:

A. ΦΙΛΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΕΤΡΑ ΟΙΚΟΔΟΜΗΣΕΩΣ ΕΜΠΙΣΤΟΣΥΝΗΣ

Άρθρο 1

1. Ευθύς μόλις επικυρωθεί αυτή η συμφωνία, η δημοκρατία της Ελλάδος θα αναγνωρίσει επισήμως τη Δημοκρατία της Νова Μakedonija και τα μέλη πρέπει να αποκαταστήσουν εγκαίρως διπλωματικές σχέσεις σε πρεσβευτικό επίπεδο.

2. Τα μέρη πρέπει να κάνουν τακτικά διαβουλεύσεις σχετικά με την ανάπτυξη και προώθηση των διμερών τους σχέσεων. Για του σκοπό αυτόν συνιστούμε δια του παρόντος κοινή Διυπουργική Επιτροπή, η οποία θα συνέρχεται τουλάχιστον μια φορά το χρόνο,

εναλλάξ στις αντίστοιχες πρωτεύουσές τους.

3. Έκαστο μέρος πρέπει να ορίσει έναν υψηλό αξιωματούχο, ο οποίος ανά πάσα στιγμή θα είναι αμέσως προσιτός στον άλλου για να αντιμετωπιστεί το ταχύτερου και τεθεί υπόψη των αντιστοίχων αρχών οτιδήποτε θα αφορά την ασφάλεια, ησυχία και γενική τάξη στα αμοιβαία τους σύνορα.

Οι ευλόγω αξιωματούχοι πρέπει να συναντιούνται από καιρούς εις καιρόν και πρέπει να διαμορφώσουν μια συμπεφωνημένη μεθόδευση για την πραγματοποίηση των καθηκόντων τους.

Άρθρο 2

Τα μέρη επιβεβαιώνουν διά του παρόντος, τα υπάρχοντα κοινά σύνορά τους ως ακατάλυτα και απαραβίαστα διεθνή όρια.

Άρθρο 3

Έκαστο μέρος αναλαμβάνει την υποχρέωση να σέβεται την κυριαρχία, εδαφική ακεραιότητα και πολιτική ανεξαρτησία του άλλου μέρους.

Άρθρο 4

Τα μέρη πρέπει να απέχουν, σύμφωνα με τους σκοπούς και τις αρχές του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, από την απειλή ή τη χρήση βίας που θα αποσκοπούσε στην παραβίαση των υπάρχοντων συνόρων τους, και συμφωνούν ότι κανένα από αυτά δεν θα προβάλλει ή θα υποστηρίξει διεκδικήσεις για οποιοδήποτε τμήμα του εδάφους του άλλου μέρους ή διεκδικήσεις για αλλαγή των υφισταμένων συνόρων τους.

Άρθρο 5

Η Δημοκρατία της Nova Makedonija συμφωνεί να χρησιμοποιεί αυτό το όνομα για όλες τις επίσημες ανάγκες.

Άρθρο 6

1. Η Δημοκρατία της Nova Makedonija επισήμως διακηρύσσει ότι ουδέν στο Σύνταγμά της, και ειδικότερα στο προοίμιό του ή στο άρθρο 3 θα μπορούσε να ερμηνευθεί ότι συνιστά ή θα μπορούσε ποτέ να συνιστά τη βάση οποιοσδήποτε διεκδικήσεως από τη Δημοκρατία της Nova Makedonija για οποιοδήποτε έδαφος που δεν είναι εντός των συνόρων της.

2. Η Δημοκρατία της Nova Makedonija επισήμως διακηρύσσει με το παρόν ότι ουδέν στο Σύνταγμά της και ιδιαίτερα στο άρθρο 49, θα μπορούσε να ερμηνευθεί ότι συνιστά ή θα συνιστούσε ποτέ τη βάση οποιοσδήποτε διεκδικήσεως από τη Δημοκρατία της Nova Makedonija ειδικώς για την προστασία του καθεστώτος και των δικαιωμάτων οποιονδήποτε ατόμων σε άλλα κράτη που δεν είναι πολίτες της.

3. Η Δημοκρατία της Nova Makedonija, επίσης, επισήμως διακηρύσσει ότι το άρθρο 5 που αναφέρεται στη χρήση αυτού του ονόματος και οι ερμηνείες που δίδονται στις παραγράφους 1 και 2 του άρθρου 6 αυτής της διεθνούς συμφωνίας δεν μπορεί να υπερκαλυφθούν από οποιαδήποτε άλλη ερμηνεία του Συντάγματος της.

Άρθρο 7

1. Έκαστο μέρος πρέπει το ταχύτερο να λάβει αποτελεσματικά μέτρα για να εμποδίσει εχθρικές δραστηριότητες ή προπαγάνδα από κρατικά ελεγχόμενες υπηρεσίες και να αποθαρρύνει πράξεις ιδιωτικών φορέων που θα μπορούσαν να προκαλέσουν βιαιότητες, μίσος ή εχθρότητα του ενός κατά του άλλου και ειδικότερα δραστηριότητα αλυτρωτικής φύσεως εναντίον του άλλου μέρους.

2. Έκαστο μέρος αναλαμβάνει την υποχρέωση να μη χρησιμοποιεί σύμβολα, ονόματα, σημαίες, μνημεία ή εμβλήματα που αποτελούν μέρος της ιστορίας ή της πολιτιστικής κληρονομιάς του άλλου μέρους. Με αυτό το πνεύμα η Δημοκρατία της Nova Makedonija

συμφωνεί, ως μέτρο οικοδομήσεως εμπιστοσύνης να μη χρησιμοποιεί κατά οποιοδήποτε τρόπο τον ήλιο της Βεργίνιας. Επιπροσθέτως, έκαστον μέρος πρέπει να σέβεται τα επίσημα γεωγραφικά ονόματα και τοπωνύμια της άλλης χώρας ως υποδεικνύεται από τη Διάσκεψη του ΟΗΕ για την Τυποποίηση των Γεωγραφικών Ονομάτων και θα επιδιώξει να κάνει χρήση μόνον αυτών των προσδιορισμών στα επίσημα κείμενά του, δημοσιεύματα και χάρτες. Αν το ένα μέρος επισύρει την προσοχή του άλλου επί οιασδήποτε παραβιάσεως της παραγράφου 1 ή 2, το άλλο πρέπει αμέσως να προβεί στην επιβαλλόμενη διορθωτική ενέργεια ή να δείξει γιατί δεν κρίνει ότι υπάρχει λόγος να το κάνει.

ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Άρθρο 8

1. Κατά την εκτέλεση του έργου τους, τα μέρη πρέπει να καθοδηγούνται από το πνεύμα και τις αρχές της Δημοκρατίας και των θεμελιωδών ελευθεριών και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και αξιοπρέπειας και των κανόνων του νόμου, κατά τον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, την Οικουμενική Διακήρυξη Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Προστασίας Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Θεμελιωδών Ελευθεριών, τη Διεθνή Σύμβαση για την εξάλειψη πάσης μορφής φυλετικών διακρίσεων, τη Σύμβαση Δικαιωμάτων του Παιδιού, την Τελική Πράξη του Ελσίνκι, το Έγγραφο της Συναντήσεως της Κοπεγχάγης της Διασκέψεως για την Ανθρώπινη Διάσταση της ΔΑΣΕ και τον Χάρτη των Παρισίων για μια Νέα Ευρώπη.

2. Ουδεμία διάταξη των οργάνων που αναφέρονται στην παράγραφο 1 πρέπει να ερμηνευθεί ως παρέχουσα οποιοδήποτε δικαίωμα για την πραγματοποίηση πράξεως αντίθετης προς τους σκοπούς και τις αρχές του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών ή της Τελικής Πράξεως του Ελσίνκι, περιλαμβανομένης της αρχής της εδαφικής ακεραιότητας των κρατών.

Άρθρο 9

Τα μέρη πρέπει να συνεργάζονται για τη διατήρηση και καλλιέργεια της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς.

Άρθρο 10

Με την πεποίθηση ότι η ανάπτυξη των ανθρωπίνων σχέσεων είναι απαραίτητη για τη βελτίωση της κατανόησης και της καλής γειτονίας των δύο λαών τους, τα μέρη πρέπει να ενθαρρύνουν επαφές σε όλα τα ανάλογα επίπεδα και δεν θα πρέπει να αποθαρρύνουν συναντήσεις μεταξύ των πολιτών τους.

Γ. ΕΥΡΩΠΑ Ϊ ΚΟΙ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ

Άρθρο 11

1. Η Ελληνική Δημοκρατία θα προσπαθήσει να υποστηρίξει, όπου αυτό είναι δυνατόν, την εισδοχή της Δημοκρατίας της Νова Μakedonija σε εκείνους τους ευρωπαϊκούς οργανισμούς στους οποίους είναι μέλος η Ελλάδα.

2. Τα μέρη συμφωνούν ότι η προϊούσα οικονομική μετάπλαση της Δημοκρατίας της Νова Μakedonija πρέπει να υποστηριχθεί με διεθνή συνεργασία, όσο το δυνατόν περισσότερο με στενότερες σχέσεις της Δημοκρατίας της Νова Μakedonija με την Ευρωπαϊκή Οικονομική Περιοχή και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα.

3.

Δ. ΣΥΜΒΑΤΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

Άρθρο 12

1. Τα μέρη θα ακολουθούν στις σχέσεις τους όρους των κάτωθι διμερών συμφωνιών που είχαν συναφθεί μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας και της πρώην Ομοσπονδιακής Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας και στις 18 Ιουνίου 1959:

α. Σύμβαση για τις αμοιβαίες νομικές σχέσεις.

β. Συμφωνία για την αμοιβαία αναγνώριση και εκτέλεση δικαστικών αποφάσεων και

γ. Συμφωνία σχετική με υδροοικονομικά ζητήματα.

Κατόπιν αιτήσεως ενός εκ των μερών θα πρέπει να γίνουν διαβουλεύσεις για την επαναδιαπραγμάτευση οποιοσδήποτε από αυτές τις συμφωνίες, με σκοπό την αντικατάστασή της από άλλη που θα συναφθεί άμεσα μεταξύ των χωρών.

2. Τα μέρη πρέπει να συμβουλευονται το ένα το άλλο, για να εξετάσουν το καθεστώς και το εφαρμόσιμο των άλλων διμερών συμφωνιών που είχαν τεθεί εν ισχύει στο παρελθόν μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας και της πρώην Ομοσπ. Σοσιαλ. Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας προκειμένου είτε να ανανεώσουν είτε να επαναδιαπραγματευθούν εκείνες τις συμφωνίες εντός έξι μηνών από την έναρξη ισχύος αυτής της συμφωνίας.

3. Τα μέρη δύνανται να συνάψουν πρόσθετες διμερείς συμφωνίες σε περιοχές αμοιβαίου ενδιαφέροντος.

Άρθρο 13

Λαμβάνοντας υπόψη ότι η Δημοκρατία της Nova Makedonija είναι περικλειστο κράτος, τα μέρη πρέπει, όταν θα συνάπτουν τις συμφωνίες που αναφέρονται στο άρθρο 14, να λαμβάνουν υπόψη, στο μέτρο που αυτό είναι εφαρμόσιμο, τις διατάξεις της Σύμβασης Διαμετακομιστικού Εμπορίου των «Περίκλειστων» κρατών του 1965.

Άρθρο 14

1. Τα δύο μέρη πρέπει να ενθαρρύνουν την ανάπτυξη σχέσεων φιλίας και καλής γειτονίας μεταξύ τους και θα πρέπει να ενισχύσουν την οικονομική τους συνεργασία σε όλους τους τομείς, περιλαμβανομένου του τομέα της διαχείρισης των υδατινών πόρων. Ιδιαίτερως, πρέπει να προωθήσουν επί αμοιβαίας βάσεως τις οδικές, σιδηροδρομικές, θαλάσσιες και αεροπορικές μεταφορές, καθώς και επικοινωνιακή σύνδεση, χρησιμοποιώντας την καλύτερη διαθέσιμη τεχνολογία και διευκολύνοντας τη διέλευση των αγαθών τους μεταξύ τους και μέσω των εδαφών και λιμένων τους.

2. Προς το σκοπό αυτό, πρέπει να αναλάβουν πρωτοβουλία ενός μηνός από την έναρξη της ισχύος αυτής της συμφωνίας, για διαπραγματεύσεις με σκοπό την υπογραφή, εντός έξι μηνών ή το ενωρίτερον αν είναι δυνατόν, συμφωνιών συνεργασίας στους προαναφερθέντες τομείς, λαμβάνοντας υπόψη τις υποχρεώσεις της Ελληνικής Δημοκρατίας που απορρέουν από τη συμμετοχή της στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα και σε άλλα διεθνή όργανα. Οι εν λόγω συμφωνίες πρέπει να αναφέρονται σε θεωρήσεις διαβατηρίων, άδειες εργασίας, οικονομική συνεργασία τόσο επί διμερούς όσο και επί πολυμερούς επιπέδου, περιλαμβανομένης της συνεργασίας μεταξύ της Δημοκρατίας της Nova Makedonija και της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και άλλων διεθνών οργανισμών.

Ε. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ, ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ, ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ & ΝΟΜΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

Άρθρο 15

1. Τα μέρη πρέπει να ενδυναμώσουν τις οικονομικές σχέσεις τους σε όλους τους τομείς.
2. Τα μέρη πρέπει ιδιαίτερος να υποστηρίζουν την ανάπτυξη και συνεργασία στον τομέα της επενδύσεως κεφαλαίων, καθώς και τη βιομηχανική συνεργασία μεταξύ επιχειρήσεων. Ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να δοθεί στη συνεργασία μεταξύ μικρών και μεσαίων εταιριών και επιχειρήσεων.

Άρθρο 16

1. Τα μέρη πρέπει να αναπτύξουν και βελτιώσουν την επιστημονική και τεχνική συνεργασία καθώς και τη συνεργασία στον τομέα της εκπαίδευσης.
2. Τα μέρη πρέπει να εντείνουν την ανταλλαγή πληροφοριών και της επιστημονικής και τεχνικής τεκμηρίωσης και να προσπαθήσουν να βελτιώσουν την αμοιβαία προσέγγιση προς επιστημονικά και ερευνητικά ινστιτούτα, αρχεία, βιβλιοθήκες και παρόμοιους οργανισμούς.
3. Τα μέρη πρέπει να υποστηρίζουν πρωτοβουλίες επιστημονικών ινστιτούτων και ατόμων ενδιαφερομένων να βελτιώσουν τη συνεργασία.

Άρθρο 17

Τα μέρη πρέπει να υπογραμμίζουν την αμοιβαία συνεργασία τους στον αγροτοβιομηχανικό τομέα με ιδιαίτερη αναφορά στην παραγωγή υγιεινών τροφών.

Άρθρο 18

Τα μέρη είναι ενήμερα ότι είναι επιθυμητό να βελτιώσουν τη χρήση της γης, ειδικότερα μεταξύ γειτονικών κρατών, και θα πρέπει να συνεργασθούν προς αυτόν τον σκοπό

Άρθρο 19

1. Τα μέρη θα μεριμνήσουν ιδιαίτερα για να αποφύγουν να προκαλέσουν κινδύνους στο περιβάλλον και να διατηρήσουν συνθήκες ζωής ιδιαίτερος στις λίμνες και τους ποταμούς που μοιράζονται τα δύο κράτη.
2. Τα μέρη πρέπει να συνεργασθούν για την εξάλειψη κάθε μορφής ρυπάνσεως των συνοριακών περιοχών.
3. Τα μέρη πρέπει να προσπαθήσουν να αναπτύξουν και εναρμονίσουν στρατηγικές και προγράμματα περιφερειακής και διεθνούς συνεργασίας για την προστασία του περιβάλλοντος.

Άρθρο 20

Τα μέρη πρέπει να συνεργασθούν για να ελαφρύνουν τις συνέπειες καταστροφών.

Άρθρο 21

1. Τα μέρη θα βελτιώσουν και προωθήσουν επιχειρήσεις και τουριστικά ταξίδια.
2. Τα μέρη θα καταβάλουν από κοινού προσπάθειες για να βελτιώσουν και επιταχύνουν τις τελωνειακές και συνοριακές διατυπώσεις, περιλαμβανομένης της απλουστεύσεως των θεωρήσεων διαβατηρίων στους πολίτες της άλλης χώρας σε συνάρτηση με τις υποχρεώσεις της Ελληνικής Δημοκρατίας που προκύπτουν από τη συμμετοχή της στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα και τα σχετικά όργανα της Κοινότητας.
3. Τα μέρη πρέπει να επιχειρήσουν να βελτιώσουν και εκσυγχρονίσουν τις υπάρχουσες συνοριακές διασταυρώσεις όπως απαιτεί η κίνηση των συγκοινωνιακών μέσων και να κατασκευάσουν νέες όπου είναι απαραίτητο.

Άρθρο 22

1. Τα μέρη θα αναπτύξουν, εντείνουν και βελτιώσουν τις προξενικές σχέσεις τους και τη νομική συνεργασία και, μέσα σ' αυτό το πλαίσιο θα παράσχουν νομική βοήθεια το ένα στο άλλο σε ποινικές, αστικές, κοινωνικές και διοικητικές υποθέσεις, σεβόμενα τους αντίστοιχους νομικούς κανόνες καθώς και τις διμερείς και πολυμερείς συνθήκες και συμβάσεις.

2. Τα μέρη θα συνεργάζονται στον αγώνα τους κατά του οργανωμένου εγκλήματος, της τρομοκρατίας, του οικονομικού εγκλήματος, των ναρκωτικών, της παράνομης εμπορίας πολιτιστικής περιουσίας, προσβολής κατά της πολιτικής αεροπορίας και της παραχαράξεως.

ΣΤ. ΤΕΛΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

Άρθρο 23

1. Τα μέρη πρέπει να διακανονίζουν την οποιαδήποτε διαφορά αποκλειστικά με ειρηνικά μέσα σύμφωνα με το Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών.

2. Εκτός αν συμφωνηθεί διαφορετικά από τα μέρη, οποιαδήποτε διαφορά ή διένεξη που προκύπτει μεταξύ τους αναφορικά, με την ερμηνεία ή την εφαρμογή αυτής της συμφωνίας, πρέπει να υποβληθεί από ένα εκ των δύο στο Διεθνές Δικαστήριο.

Άρθρο 24

Αυτή η συμφωνία δεν στρέφεται εναντίον κανενός άλλου κράτους ή άλλης οντότητας. Δεν σφετερίζεται δικαιώματα και καθήκοντα καθοριζόμενα από διμερείς και πολυμερείς συμφωνίες που ισχύουν ήδη και τις οποίες τα μέρη έχουν συνάψει με άλλα κράτη ή διεθνείς οργανισμούς.

Άρθρο 25

1. Αυτή η συμφωνία υπόκειται σε επικύρωση. Τα έγγραφα της επικυρώσεως θα ανταλλάγουν το ταχύτερον δυνατόν. Η συμφωνία θα τεθεί εν ισχύει την ημέρα της ανταλλαγής των εγγράφων.

2. Η συμφωνία θα παραμείνει εν ισχύει απεριόριστα, με τον όρο ότι μετά από 20 χρόνια η κάθε πλευρά μπορεί να την τερματίσει με γραπτή ανακοίνωση, η οποία θα ισχύσει 12 μήνες μετά την κοινοποίηση στην άλλη πλευρά.

Εις μαρτυρίαν των ανωτέρω, τα μέρη υπέγραψαν μέσω των νομίμων εκπροσώπων τους τέσσερα αντίγραφα αυτής της συμφωνίας στην αγγλική γλώσσα. Σε δύο μήνες, ο ΟΗΕ οφείλει να ετοιμάσει, μετά από διαβεβαιώσεις με τα μέρη, μεταφράσεις στις γλώσσες τους, οι οποίες θα αποτελούν τμήμα της καταχώρησης αυτής της συμφωνίας στη Γραμματεία του ΟΗΕ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΗΤΣΟΤΑΚΗΣ

ΚΙΡΟ ΓΚΑΙΓΚΟΡΩΦ

Μάρτυρες σύμφωνα με την απόφαση 817 (1993) του Συμβουλίου Ασφαλείας.

CYRUSVANCELORDOWEN

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ VII

No. 32193

GREECE

and

THE FORMER YUGOSLAV REPUBLIC

OF MACEDONIA

Interim Accord (with related letters and translations of the Interim Accord in the languages of the Contracting Parties). Signed at New York on 13 September 1995

Authentic text: English.

Registered by Greece on 13 October 1995.

GRECE

et

L'EX-REPUBLIQUE YOUGOSLAVE

DE MACEDOINE

Accord interimaire (avec lettres connexes et traductions de l'Accord interimaire dans les langues des Parties con-tractantes). Signe a New York le 13 septembre 1995

Texte authentique : anglais.

Enregistre par la Grece le 13 octobre 1995.

INTERIM ACCORD¹

Minister Karolos Papoulias, representing the Party of the First Part (the "Party of the First Part") and Minister Stevo Crvenkovski, representing the Party of the Second Part (the "Party of the Second Part"), hereby DECLARE AND AGREE as follows:

Recalling the principles of the inviolability of frontiers and the territorial integrity of States incorporated in the Final Act of the Conference on Security and Cooperation in Europe, signed in Helsinki,²

Bearing in mind the provisions of the United Nations Charter and, in particular, those referring to the obligation of States to refrain in their international relations from the threat or use of force against the territorial integrity or political independence of any State,

Guided by the spirit and principles of democracy and fundamental freedoms and respect for human rights and dignity, in accordance with the Charter of the United Nations, as well as the Helsinki Final Act, the Charter of Paris for a new Europe³ and pertinent acts of the Organization for Security and Cooperation in Europe,

Considering their mutual interest in the maintenance of international peace and security, especially in their region,

Desiring to confirm the existing frontier between them as an enduring international border,

Recalling their obligation not to intervene, on any pretext or in any form, in the internal affairs of the other,

Desiring to develop their mutual relations and to lay firm foundations for a climate of peaceful relations and understanding,

Realizing that economic cooperation is an important element for the development of mutual relations on a stable and firm basis, as well as desiring to develop and promote future cooperation,

Desiring to reach certain interim agreements that will provide a basis for negotiating a permanent Accord.

Have agreed as follows:

¹Came into force on 13 October 1995, i.e., the thirtieth day following the date of signature, in accordance with article 23 (1).

²*International Legal Materials*, vol. XIV (1975), p. 1292 (American Society of International Law).

³United Nations, *Official Records of the General Assembly, Forty fifth Session*, document A/45/859.

A. FRIENDLY RELATIONS AND CONFIDENCE-BUILDING MEASURES

Article 1

1. Upon entry into force of this Interim Accord, the Party of the First Part recognizes the Party of the Second Part as an independent and sovereign state, under the provisional designation set forth in a letter of the Party of the First Part of the date of this interim Accord, and the Parties shall at an early date establish diplomatic relations at an agreed level with the ultimate goal of relations at ambassadorial level.

2. The Party of the First Part shall as promptly as possible establish a liaison office in Skopje, the capital of the Party of the Second Part, and the Party of the Second Part shall as promptly as possible establish a liaison office in Athens, the capital of the Party of the First Part.

Article 2

The Parties hereby confirm their common existing frontier as an enduring and inviolable international border.

Article 3

Each Party undertakes to respect the sovereignty, the territorial integrity and the political independence of the other Party. Neither Party shall support the action of a third party directed against the sovereignty, the territorial integrity or the political independence of the other Party.

Article 4

The Parties shall refrain, in accordance with the purposes and principles of the Charter of the United Nations, from the threat or use of force, including the threat or use of force designed to violate their existing frontier, and they agree that neither of them will assert or support claims to any part of the territory of the other Party or claims for a change of their existing frontier.

Article 5

1. The Parties agree to continue negotiations under the auspices of the Secretary-General of the United Nations pursuant to Security Council resolution 845 (1993)¹ with a view to reaching agreement on the difference described in that resolution and in Security Council resolution 817 (1993).²

2. Recognizing the difference between them with respect to the name of the Party of the Second Part, each Party reserves all of its rights consistent with the specific obligations undertaken in this Interim Accord. The Parties shall cooperate with a view to facilitating their mutual relations notwithstanding their respective positions as to the name of the Party of the Second Part. In this context, the Parties shall take practical measures, including dealing with the matter of documents, to carry out normal trade and commerce between them in a manner consistent with their respective positions in regard to the name of the Party of the Second Part. The Parties shall take practical measures so that the difference about the name of the Party of the Second Part will not obstruct or interfere with normal trade and commerce between the Party of the Second Part and third parties.

¹ United Nations, *Official Records of the Security Council, Forty-eighth Year, Resolutions and Decisions of the Security Council 1993 (S/INF/49)*, p. 33. 2/tet, p. 132. Vol. 1891, I-32193

Article 6

1. The Party of the Second Part hereby solemnly declares that nothing in its Constitution, and in particular in the Preamble thereto or in Article 3 of the Constitution, can or should be interpreted as constituting or will ever constitute the basis of any claim by the Party of the Second Part to any territory not within its existing borders.

2. The Party of the Second Part hereby solemnly declares that nothing in its Constitution, and in particular in Article 49 as amended, can or should be interpreted as constituting or will ever constitute the basis for the Party of the Second Part to interfere in the internal affairs of another State in order to protect the status and rights of any persons in other States who are not citizens of the Party of the Second Part.

3. The Party of the Second Part furthermore solemnly declares that the interpretations given in paragraphs 1 and 2 of this Article will not be superseded by any other interpretation of its Constitution.

Article 7

1. Each Party shall promptly take effective measures to prohibit hostile activities or propaganda by State-controlled agencies and to discourage acts by private entities likely to incite violence, hatred or hostility against each other.

2. Upon entry into force of this Interim Accord, the Party of the Second Part shall cease to use in any way the symbol in all its forms displayed on its national flag prior to such entry into force.

3. If either Party believes one or more symbols constituting part of its historic or cultural patrimony is being used by the other Party, it shall bring such alleged use to the attention of the other Party, and the other Party shall take appropriate corrective action or indicate why it does not consider it necessary to do so.

Article 8

1. The Parties shall refrain from imposing any impediment to the movement of people or goods between their territories or through the territory of either Party to the territory of the other. Both Parties shall cooperate to facilitate such movements in accordance with international law and custom.

2. The Parties agree that the European Union and the United States may be **requested to use their good offices with respect to developing practical measures referred to in** paragraph 2 of Article 5 so as to assist the Parties in the implementation of Article 8.

B. HUMAN AND CULTURAL RIGHTS

Article 9

1. In the conduct of their affairs the Parties shall be guided by the spirit and principles of democracy, fundamental freedoms, respect for human rights and dignity, and the rule of law, in accordance with the Charter of the United Nations, the Universal Declaration of Human Rights,¹ the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms,² the International Convention on the Elimination of all Forms of Racial Discrimination,³ the Convention on the Rights of the Child,⁴ the Helsinki Final Act,⁴ the document of the Copenhagen Meeting of the Conference on the Human Dimension of the

Conference on Security and Cooperation in Europe and the Charter of Paris for a New Europe.

2. No provision of the instruments listed in paragraph 1 above shall be interpreted to give any right to take any action contrary to the aims and principles of the United Nations Charter, or of the Helsinki Final Act, including the principle of the territorial integrity of States.

Article 10

Convinced that the development of human relations is necessary for improving understanding and good-neighborliness of their two peoples, the Parties shall encourage contacts at all appropriate levels and shall not discourage meetings between their citizens in accordance with international law and custom.

C. INTERNATIONAL, MULTILATERAL AND REGIONAL INSTITUTIONS

Article 11

1. Upon entry into force of this Interim Accord, the Party of the First Part agrees not to object to the application by or the membership of the Party of the Second Part in international, multilateral and regional organizations and institutions of which the Party of the First Part is a member; however, the Party of the First Part reserves the right to object to any membership referred to above if and to the extent the Party of the Second Part is to be referred to in such organization or institution differently than in paragraph 2 of United Nations Security Council resolution 817 (1993).

2. The Parties agree that the ongoing economic development of the Party of the Second Part should be supported through international cooperation, as far as possible by a close relationship of the Party of the Second Part with the European Economic Area and the European Union.

¹United Nations, *Official Records of the General Assembly, Third Session, Part I*, p. 71.

²United Nations, *Treaty Series*, vol. 213, p. 221.
³*Ibid.*, vol. 660, p. 195. **Ibid.*,
vol. 1577, No. 1-27531.

D. TREATY RELATIONS

Article 12

i. Upon entry into force of this Interim Accord, the Parties shall in their relations be directed by the provisions of the following bilateral agreements that had been concluded between the former Socialist Federal Republic of Yugoslavia and the Party of the First Part on 18 June 1959:

- (a) The convention concerning mutual legal relations,¹
- (b) The agreement concerning the reciprocal recognition and the enforcement of judicial decisions,² and
- (c) The agreement concerning hydro-economic questions.³

The Parties shall promptly consult with a view to entering into new agreements substantially similar to those referred to above.

2. The Parties shall consult with each other in order to identify other agreements concluded between the former Socialist Federal Republic of Yugoslavia and the Party of the First Part that will be deemed suitable for application in their mutual relations.

3. The Parties may conclude additional bilateral agreements in areas of mutual interest.

Article 13

Having regard to the fact that the Party of the Second Part is a land-locked State, the Parties shall be guided by the applicable provisions of the United Nations Convention on the Law of the Sea⁴ as far as practicable both in practice and when concluding agreements referred to in Article 12.

Article 14

1. The Parties shall encourage the development of friendly and good-neighborly relations between them and shall reinforce their economic cooperation in all sectors, including that of water resources management. In particular they shall promote, on reciprocal basis, road, rail, maritime and air transport and communication links, using the best available technologies, and facilitate the transit of their goods between them and through their territories and ports. The Parties shall observe international rules and regulations with respect to transit, telecommunications, signs and codes.

¹ United Nations, *Treaty Series*, vol. 368, p. 81.

² *Ibid.*, p. 69.

³ *Ibid.*, vol. 363, p. 133.

⁴ *Ibid.*, vols. 1833, 1834 and 1835, No. 1-31363.

2. To this end the Parties agree to enter forthwith into negotiations aimed at promptly implementing agreements of cooperation in the aforementioned areas, taking into account the obligations of the Party of the First Part deriving from its membership in the European Union and from other international instruments. Such agreements shall relate to visas, work permits, "green-card" insurance, air space transit and economic cooperation.

E. ECONOMIC, COMMERCIAL, ENVIRONMENTAL AND LEGAL RELATIONS

Article 15

1. The Parties shall strengthen their economic relations in all fields.

2. The Parties shall in particular support development and cooperation in the field of capital investments, as well as industrial cooperation between enterprises. Special attention shall be paid to cooperation between small and medium-size companies and enterprises.

Article 16

1. The Parties shall develop and improve scientific and technical cooperation, as well as cooperation in the field of education.

2. The Parties shall intensify their exchanges of information and of scientific and technical documentation, and shall strive to improve mutual access to scientific and research institutions, archives, libraries and similar institutions.

3. The Parties shall support initiatives by scientific institutions and by individuals aimed at improving cooperation in the sciences.

Article 17

1. The Parties shall take great care to avoid dangers to the environment and to preserve natural living conditions in the lakes and rivers shared by the two Parties.

2. The Parties shall cooperate in eliminating all forms of pollution in border areas.

3. The Parties shall strive to develop and harmonize strategies and programs for regional and international cooperation for protecting the environment.

Article 18

The Parties shall cooperate in alleviating the consequences of disasters.

Article 19

1. The Parties shall cooperate in improving and promoting business and tourist travel.

2. Consistent with the obligations of the Party of the First Part arising from its membership in the European Union and from relevant instruments of the Union, the Parties shall make joint efforts to improve and accelerate customs and border formalities, including simplification in the issuance of visas to each other's citizens, taking into account Article 5. paragraph 2, of this interim Accord.

3. The Parties shall endeavor to improve and modernize existing border crossings as required by the flow of traffic, and construct new border crossings as necessary.

Article 20

The Parties shall cooperate in the fight against organized crime, terrorism, economic crimes, narcotics crimes, illegal trade in cultural property, offenses against civil air transport and counterfeiting.

F. FINAL CLAUSES

Article 21

1. The Parties shall settle any disputes exclusively by peaceful means in accordance with the Charter of the United Nations.

2. Any difference or dispute that arises between the Parties concerning the interpretation or implementation of this Interim Accord may be submitted by either of them to the International Court of Justice, except for the difference referred to in Article 5. paragraph 1.

Article 22

This Interim Accord is not directed against any other State or entity and it does not infringe on the rights and duties resulting from bilateral and multilateral agreements already in force that the Parties have concluded with other States or international organizations.

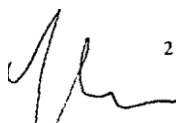
Article 23

1. This Interim Accord shall enter into force and become effective on the thirtieth day following the date on which it is signed by the representatives of the Parties as set forth below.

2. This Interim Accord shall remain in force until superseded by a definitive agreement, provided that after seven years either Party may withdraw from this Interim Accord by a written notice, which shall take effect 12 months after its delivery to the other Party.

IN WITNESS WHEREOF the Parties have, through their authorized representatives, signed three copies of this Interim Accord in the English language which shall be registered with the Secretariat of the United Nations. Within two months of the date of signature, the United Nations is to prepare, in consultation with the Parties, translations into the language of the Party of the First Part and the language of the Party of the Second Part, which shall constitute part of the registration of this Accord.

 Representative of the
Party of (the First Part

 ²

WITNESSED, in accordance with Resolution 845 (1⁹93)

of the Security Council, by:

Cyrus Vance Special Envoy of the
Secretary-General of the United Nations

DONE at New York on the 13th day of September 1995

¹ Karolos Papoulias.

² Stevo Crvenkovski.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΙΣ ΠΗΓΕΣ

ΕΠΙΣΗΜΑ ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΒΟΥΛΗΣ (Ε.Π.Β.)

- ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΗ ΡΒ, 27 Μαρτίου 1993.
- ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΗ ΜΣΤ, 24 Ιανουαρίου 1994.
- ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΗ ΚΓ, 6 Νοεμβρίου 1995.

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ (Φ.Ε.Κ.)

- ΦΕΚ Α' 245/25 Ιουλίου 1929.

ΑΡΧΕΙΟ ΤΟΥ Κ.Κ.Ε.

- Πρακτικά, 26 Νοεμβρίου-3 Δεκεμβρίου 1924, (1991), Έκδοση του Ιστορικού τμήματος του Κ.Κ.Ε., Αθήνα.
- 3^ο Συνέδριο του ΚΚΕ, Μάρτιος 1927, Επίσημα Κείμενα,(1925-1928), Το Κ.Κ.Ε., Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα.
- Ντοκουμέντα, Κ.Ε. Κ.Κ.Ε., (1996), 14^ο-15^ο Συνέδριο Κ.Κ.Ε. «Οι θέσεις για τις εξελίξεις στα Βαλκάνια», Αθήνα, 39,47.

ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

- Μπακογιάννη Ντ., Συνέντευξη, 4 Σεπτεμβρίου 2014.
- Πάγκαλος Θ, Συνέντευξη 25 Ιουνίου 2014.
- Πολύδωρας Β., Συνέντευξη 5 Σεπτεμβρίου 2014.
- Σημίτης Κ, Συνέντευξη 3 Σεπτεμβρίου 2014.

ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΕΙΣ ΠΗΓΕΣ

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Barker, E. (1950), *Macedonia, its place in Balkan power politics*, Royal Institute of International Affairs, Chatham house, London.

- Castellan, G. (1992), *History of the Balkans*, Columbia University Press, New York.
- Crampton, R.J. (2002), *The Balkans, since the Second World War*, Longman, London.
- Daikin, D. (1993), *The Greek struggle in Macedonia 1897-1913*, Institute for Balkan studies, Thessaloniki.
- Danforth, D. (1995), *The Macedonian Conflict. Ethnic Nationalism in a Transnational world*, Princeton University Press, N.J.
- Glenny, M. (1999), *The Balkans 1804-1999: Nationalism, War and the Great Powers*, Granta Books, London.
- Kofos, E. (1992), «The Making of Yugoslavia's People's Republic of Macedonia», *Macedonia past and present*, Institute for Balkan Studies, Thessaloniki, 158.
- Mintsis, G. (1998), *History of the Macedonian question*, Society for Macedonian Studies, Macedonian library, Thessaloniki.
- Necak, L. (1995), *The Linguist Aspect of ethnic in Yugoslavia, the former and future*, UNRISD, Washington.
- Prevelakis, G. (1996), «The return of the Macedonian Question» στο Carter, F.,– Norris, H., *The changing Shape of the Balkans*, UCL press, London, 141, 145.
- Rubin, B. (1996), «Toward Comprehensive Peace in Southeast Europe», στο Friedman V, “Observing the Observers”, The twentieth century fund press, New York, 89.
- Tindermans, L. (1996), *Unfinished peace, Report of the international commission on the Balkans*, Carnegie Endowmentfor international peace, Aspen Institute Berlin, Washington.
- Wilkinson, H. (1951), *Maps and Politics of the Ethnographic Cartography of Macedonia*, The University Press, Liverpool.
- Zotiades, G. (1954), *The Macedonian Controversy*, Society of Macedonian Studies, Thessaloniki.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βακαλόπουλος, Κ.(1989), *Το Μακεδονικό ζήτημα*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη.
- Βαληνάκης, Γ.-Ντάλης, Σ.(1994), *Το ζήτημα των Σκοπίων*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα.
- Βαλντέν, Σ. (1991), *Ελλάδα-Γιουγκοσλαβία - Γέννηση κ εξέλιξη μιας κρίσης*, Θεμέλιο, Αθήνα.

- Βαλντέν, Σ. (2004), *Η Ελλάδα στα Βαλκάνια και στον κόσμο 1995-2003*, Θεμέλιο, Αθήνα.
- Γιαλλουρίδης, Χ. – Αλειφαντής, Σ. (1988), *Τα Βαλκάνια στο σταυροδρόμι των εξελίξεων*, Ροές, Αθήνα.
- Γιαννακέας, Ι. (1992), *Βόρειος Μακεδονία η απάντηση στα Σκόπια*, Πελασγός, Αθήνα.
- Γκλιγκόροφ, Κ. (2000), *Απομνημονεύματα*, Κούριερ Εκδοτική, Αθήνα.
- Γκολίτσης, Δ. (1992), *Τα χωριά Βορειανατολικά της λίμνης της Καστοριάς (1870-1908)*, Δούκης, Καστοριά.
- Γούναρης, Β. (2010), *Το Μακεδονικό ζήτημα από τον 19^ο έως τον 21^ο αιώνα*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα.
- Δορδανάς, Σ. (2012), «Βαλκανικά Σύμφωνα φιλίας 1913-2011», στο *Βαλκάνια 1913-2011*, Κυριακίδης Α.Ε., Θεσσαλονίκη, 119.
- Δουδούμης, Γ. (1994), *Βαλκανικές εξελίξεις I*, Βαλκανικές εκδόσεις, Αθήνα.
- Δουδούμης, Γ. (1996), *Βαλκανικές εξελίξεις II*, Δωδώνη, Αθήνα.
- Ελληνική Ιστορία, (2007), Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα.
- Ηλιαδάκης, Τ. (1995), *Από το Μακεδονικό, στη νέα τάξη και το σκοπιανό*, Παπαζήσης, Αθήνα.
- Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, (1972), τ' Ι.Δ Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα.
- Καλπαδάκης, Γ. (2011), *Το Μακεδονικό ζήτημα 1962-1995*, Καστανιώτης, Αθήνα.
- Κολιόπουλος, Ι.-Μιχαηλίδης Ι. (2008), *Το Μακεδονικό στα ξένα Αρχεία*, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, Μίλητος, Αθήνα.
- Κοππά, Μ. (1994), *Μια Εύθραυστη Δημοκρατία*, Παπαζήσης, Αθήνα.
- Κοραντής, Α. (1996), *Διπλωματική Ιστορία της Ευρώπης (1919-1955)*, Ελεύθερη Σκέψις, Αθήνα.
- Κοττάκης, Μ. (2011), *Καραμανλής offtherecord*, Λιβάνης, Αθήνα.
- Κύρκος, Λ. (1993), *Το αδιέξοδο βήμα του εθνικισμού*, Θεμέλιο, Αθήνα.
- Κωστόπουλος, Δ. (1993), *Βαλκάνια, η Οικογεωγραφία της Οργής*, Στοχαστής, Αθήνα.
- Κωστόπουλος, Τ. (2000), *Η απαγορευμένη γλώσσα, Μαύρη λίστα*, Αθήνα.
- Κωφός, Ευ. (2008), «Ελληνικό κράτος και Μακεδονικές ταυτότητες 1950-2005», στο *Μακεδονικές ταυτότητες στο χρόνο*, Ίδρυμα Μουσείου Μακεδονικού Αγώνα, Πατάκης, Αθήνα, 241-245, 397, 401-403.

- Κωφός, Ευ. (2006), *Ο Κ. Καραμανλής και η Βόρεια Ελλάδα*, Ίδρυμα Κ. Καραμανλής Πατάκης, Αθήνα.
- Λιάννη, Δ. (1997), *Δέκα χρόνια και πενήντα τέσσερις μέρες*, Λιβάνης, Αθήνα.
- Λιναρδάτος, Σ. (1986), *Από τον εμφύλιο στη Χούντα*, Παπαζήσης, Αθήνα.
- Λυγερός, Σ. (2008), *Εν ονόματι της Μακεδονίας*, Λιβάνης, Αθήνα.
- Λυγερός, Σ. (1992), *Σκόπια, Το αγκάθι της Βαλκανικής*, Νέα Σύνορα-Λιβάνης, Αθήνα.
- Μαζάουερ, Μ. (2002), *Τα Βαλκάνια*, Πατάκης, Αθήνα.
- Μάρτης, Ν. (1983), *Η πλαστογράφηση της Ιστορίας της Μακεδονίας*, Ευρωεκδοτική, Αθήνα.
- Νανάκης, Α. (2000), *Οικουμενικού Πατριαρχείου Νεότερα Ιστορικά*, Έκφραση, Θεσσαλονίκη.
- Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, Μ. (1992), *Μακεδονικό ζήτημα*, Ελληνική Επιτροπή Σπουδών Νοτιανατολικής Ευρώπης, Αθήνα.
- Παπαδημητρόπουλος, Δ. (1994), *Η Ελλάδα στη Βαλκανική κρίση*, Πόλις, Αθήνα.
- Παπακωνσταντίνου, Μ. (1994), *Το ημερολόγιο ενός πολιτικού, η εμπλοκή των Σκοπίων*, Βιβλιοπωλείο της ΕΣΤΙΑΣ, Αθήνα.
- Παπακωνσταντίνου, Μ. (1994), *Ελλάδα και Σκόπια, μέτρα οικοδόμησης εμπιστοσύνης*, ΚΠΕΕ, Αθήνα.
- Παπασωτηρίου, Χ.(1993), *Τα Βαλκάνια μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου*, Παπαζήσης, Αθήνα.
- Ριστοβιτς, Μ.(2007), «Το ζήτημα της γιουγκοσλαβικής στρατιωτικής βοήθειας στον Δ.Σ.Ε.», στο Μουρέλος, Ι.-Μιχαηλίδης Ι., *Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 115.
- Σαρλής, Π. 1993), *Η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας*, ANUBIS, Αθήνα,
- Σιούσουρας, Π. (2003), *Ελλάδα, Γιουγκοσλαβία, Π.Γ.Δ.Μ.*, Ηρόδοτος, Αθήνα,
- Σκουλάτος, Δημακόπουλος, Κόνδης.(1992), *Ιστορία νεότερη και σύγχρονη 1789-1909*, ΟΕΔΒ, Αθήνα,
- Σκυλακάκης, Θ. (1995), *Στο όνομα της Μακεδονίας*, Ελληνική Ευρωεκδοτική, Αθήνα,
- Σφέτας, Σ. (2012), «Σερβία και Γιουγκοσλαβία-Ελλάδα», στο *Βαλκάνια 1913-2011*, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 144-145.

- Σφέτας, Σ.- Κεντρωτής Κ.(1994), *Σκόπια, Σε αναζήτηση ταυτότητας και διεθνούς αναγνώρισης*, ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκη,
- Σωτηρίου, Σ.(1992), *Μακεδονικό: Η επανάσταση ενάντια στη λογική*, Ελληνική Ευρωεκδοτική, Αθήνα.
- Τάρκας, Α.(1995), *Αθήνα- Σκόπια Πίσω από τις κλειστές πόρτες, τ' Α-Β Λαβύρινθος*, Αθήνα.
- Τζιαμπίρης, Α. (2003), *Διεθνείς σχέσεις και Μακεδονικό ζήτημα*, ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα,
- Τσαπάρας, Σ. (1996), *Μακεδονία και το Μακεδονικό Πρόβλημα*, Λιβάνης, Αθήνα,
- Τσινισιζέλης, Μ. (2000), *Σύγχρονα Προβλήματα Διεθνών Σχέσεων*, Σιδέρης, Αθήνα,
- Φλούδας, Α. (2007), «Με συγχωρείτε: διαμάχη για ένα όνομα;» στο Σιούσουρας, Π., *Τα Νέα Βαλκάνια*, Ηρόδοτος, Αθήνα, 182.
- Χολέβας, Ι.(1995), *Η Ενδιάμεση Συμφωνία*, Πελασγός, Αθήνα.

ΑΡΧΕΙΑΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

- Αρχείο Κ. Καραμανλή, (2005), *Η περίοδος ανόρθωσης και σταθεροποίησης*, Ίδρυμα Κ. Καραμανλή, Αθήνα.
- Μητσοτάκης Κ, (2013), *Μπροστά από την εποχή της η κυβέρνηση της ΝΔ 1990-1993*, Ίδρυμα Κ. Μητσοτάκης, Αθήνα.
- Παρατηρητήριο Βαλκανίων, (1999), *F.Y.R.O.M., Ι.ΣΤ.Α.ΜΕ.*, Α. Παπανδρέου Αθήνα.

ΑΡΘΡΑ ΕΝΤΥΠΟΥ ΤΥΠΟΥ

Α) Περιοδικά

- Λαζαρίδης, Χ. (2 Ιουνίου 1994), «Αναζητώντας πολιτική αποτροπής», *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, 76.
- Μητσοτάκης, Κ.(3 Μαρτίου 1994), «Γιατί δεν έκλεισα το θέμα των Σκοπίων όταν ήμουν Πρωθυπουργός», *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, 3.
- Σαρτζετάκης, Χ. (2006) «Το μακεδονικό ζήτημα και το πρόβλημα με τα Σκόπια», Αθήνα, *Εθνικές επάλξεις*, 7.
- Τριάρχης, Φ. (Μάρτιος 1992), «Αγώνας στην Ανατολική Μακεδονία», *Ιστορία*, Αθήνα, 221.

Β) Εφημερίδες

- Δήμας, Δ. «Ναιλς: (24 Ιουνίου 1992), Κατανοητές οι ελληνικές ανησυχίες», *Ελευθεροτυπία*, 4.
- Διαμαντής, Τ. (12 Οκτωβρίου 1994), «Γκλιγκόροφ: Το όνομα έχει πλέον κλείσει», *Ελευθεροτυπία*, 6.
- Ευσταθιάδης, Σ. (16 Μαΐου 1992), «Ραντεβού στη Γενεύη», *Το Βήμα*, Α20.
- Ιορδανίδης, Κ. (21 Φεβρουαρίου 1994), «Ουάσιγκτον- Βόννη, πιέζουν για την άρση των αντίμετρων», *Καθημερινή*, 9.
- Καρτάλης, Τ. (5 Ιουλίου 1992), «Από τη Λισσαβόνα στο Εδιμβούργο», *Το Βήμα*, Α17.
- Μαράκης, Ν. (12 Απριλίου 1992), «Ελληνική μοναξιά για τα Σκόπια», *Το Βήμα* Α16.
- Μαράκης, Ν. (7 Αυγούστου 1994), «Ο Γκλιγκόροφ έχει δυσκολίες», *Το Βήμα*, Α15.
- Μαράκης, Ν. (6 Μαρτίου 1994), «Η απόρρητη φόρμουλα της Αθήνας», *Το Βήμα*, Α23.
- Μορώνης, Μ. (6 Δεκεμβρίου 1993), «Σε τεντωμένο σκοινί οι σχέσεις Ελλάδας-Ε.Ο.Κ.», *Ελευθεροτυπία*, 9.
- Κωφός, Ευ. (17 Σεπτεμβρίου 1995), «Μακεδονικό, δεν μπήκαμε στην ουσία», *Καθημερινή* 4-5.
- Φελουκατζή, Η. (6 Μαρτίου 1993), «Μετανοεί πικρά για την αδιαλλαξία», *Ελευθεροτυπία*, 4.
- *Ελευθεροτυπία*, (27 Ιουνίου 1992), 4.
- *Ελευθεροτυπία*, (27 Μαΐου 1992), 14.
- *Ελευθεροτυπία*, (10 Μαρτίου 1993), 4.
- *Ελευθεροτυπία*, (19 Ιουνίου 1993), 20.
- *Καθημερινή*, (17 Φεβρουαρίου 1994), 1.
- *Τα Νέα*, (30 Νοεμβρίου 1992), 18-19.
- *Το Ποντίκι*, (23 Φεβρουαρίου 1992), 4-5.
- *Το Ποντίκι*, (10 Φεβρουαρίου 1994), 6,7.
- *Το Ποντίκι*, (24 Φεβρουαρίου 1994), 7.
- *Το Ποντίκι*, (6 Απριλίου 1994), 7.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΟΙ ΤΟΠΟΙ / ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΑ ΑΡΧΕΙΑ

- Επίσημη ιστοσελίδα του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών. Διαθέσιμο στη δ/ση http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/25158. [Πρόσβαση 28 Ιουλίου 2014].
- Επίσημη ιστοσελίδα του ΥΠ.ΕΞ., «Το ζήτημα του ονόματος». Διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.mfa.gr/to-zitima-tou-onomatos-tis-pgdm/>. [Πρόσβαση 10 Αυγούστου 2014].
- 2^η, 3^η, 4^η Συνάντηση για την Ανθρώπινη Διάσταση και Διεθνής Σύμβαση για την ειρηνική διευθέτηση των διεθνών διαφορών. Διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.syn.gr/gr/keimeno.php?id=13812&PHPSESSID=ecbeb2037718aea412ad004736a7629f>. [Πρόσβαση 27 Ιουλίου 2014].

ΑΡΘΡΑ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟΥ ΤΥΠΟΥ

- Γκατζούλη, Ν. «Συζήτηση στο Πανεπιστήμιο YALE για το Μακεδονικό ζήτημα. Διαθέσιμο στη δ/ση <http://apodimos.net/arthra/09/May/htm>, [Πρόσβαση 8 Απριλίου 2014].
- Εχέδωρος, Γ., (14 Νοεμβρίου 2009) «Όταν η Γιουγκοσλαβία έθετε θέμα «μακεδονικής μειονότητας». Διαθέσιμο στη δ/ση <http://olympia.gr/>, [Πρόσβαση 30 Ιουνίου 2014].
- Καλλέργης, Κ., (23 Δεκεμβρίου 2007) Διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.kathimerini.gr/308449/article/epikairothta/politikh/neamakedonia-opws-leme-nea-yorkh>, [Πρόσβαση 26 Ιουλίου 2014].
- Κολιόπουλος, Ι., «Η Μακεδονία στη δίνη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου», Ίδρυμα Μουσείου Μακεδονικού Αγώνα. Διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.imma.edu.gr/imma/history/14.html>, [Πρόσβαση 10 Ιουνίου 2014].
- Κονταρίνης, Δ., (Ιανουάριος 2008), «Το Μακεδονικό ζήτημα», Διαθέσιμο στη δ/ση denniskontarinis@yahoo.com, [Πρόσβαση 8 Απριλίου 2014].
- Διαθέσιμο στη δ/ση <http://politicsnews.gr/19099/politicsnews/.posted>, (6 Μαΐου 2014), [Πρόσβαση 27 Ιουνίου 2014].

- «Οι δέκα μύθοι του Σκοπιανού», (23 Οκτωβρίου 2005) Διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.iospress.gr/ios/2005/ios20051023.m.>, [Πρόσβαση 27 Ιουλίου 2014].
- Το χρονικό του Σκοπιανού 1995. Διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.sansimera.gr/articles/419/134#ixzz39K8IDJSR>. [Πρόσβαση 1 Αυγούστου 2014].
- Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού, Χάρτες Διαθέσιμο στη δ/ση http://web.gys.gr/pls/portal/docs/PAGE/GYSEXTPORTAL/PRODUCTS/HISTORYPRODUCTS/SAMPLE_EPEKTASEIS.JPG. [Πρόσβαση 27 Ιουλίου 2014].

ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΑΡΤΕΣ

- Διαθέσιμο στη δ/ση http://www.reisenett.no/map_collection/historical/Eastern_Europe_1878.jpg. [Πρόσβαση 27 Ιουλίου 2014].
- Διαθέσιμο στη δ/ση http://www.reisenett.no/map_collection/historical/Balkan_States_1899.jpg. [Πρόσβαση 27 Ιουλίου 2014].
- Διαθέσιμο στη δ/ση http://www.reisenett.no/map_collection/historical/Balkan_aspirations_1914.jpg. [Πρόσβαση 27 Ιουλίου 2014].